

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”
จังหวัดพิษณุโลก

โดย ไพบุลย์ ชูเอี้ยค และคณะ

กันยายน 2547

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการ “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”
จังหวัดพิษณุโลก

คณะผู้วิจัย

1. นายไพบูลย์ ชูเอียงค	สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก
2. นายลือศักดิ์ คงสุข	สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก
3. นายประเสริฐ ผามั่ง	สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก
4. นายสุพจน์ เหลืองอรุณ	สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก
5. นายธเนศ คณะเกษม	สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก
6. นายชุมพล ดนะวิไชย	สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก
7. นางสาววิไลภรณ์ ชนกนำชัย	สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก
8. นางประทีป ธรรมโชติ	สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองพิษณุโลก
9. นางสนม วงศา	สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองพิษณุโลก
10. นางอรอนงค์ ธนสัมบัณณ์	สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองพิษณุโลก
11. นางสาวนิรชรา วงศ์ไชย	สำนักงานเกษตรอำเภอบางระกำ
12. นางเดือนใจ ทองวิจิตร	สำนักงานเกษตรอำเภอบางระกำ
13. นายสุจิตร์ แสงจันทร์	สำนักงานเกษตรอำเภอบางระกำ
14. นายสุรัตน์ เสวตเสรณี	สำนักงานเกษตรอำเภอวัดโบสถ์
15. นายฤทธิ์ เฟื่องจันทร์	สำนักงานเกษตรอำเภอวัดโบสถ์
16. นายพูนศักดิ์ เหลืองหิรัญ	สำนักงานเกษตรอำเภอวัดโบสถ์

ชุดโครงการ “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความคิดเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาระบบการทำงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตรเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของศูนย์บริการฯ และบทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ๒) ศึกษากระบวนการสนับสนุนการทำงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรเกี่ยวกับระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบการติดตาม และนิเทศงาน ระบบประเมินผลงาน ระบบการประชาสัมพันธ์ และระบบการสนับสนุนแผนของชุมชน

ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พื้นที่ดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำในเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก ๓ ตำบล ได้แก่ตำบลปากโทก ตำบลท่าทอง และตำบลวัดพริก ในเขตอำเภอบางระกำ ๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลหนองกุดา ตำบลบึงกอก และตำบลบ่อทอง และในเขตอำเภอวัดโบสถ์ ๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลท่างาม ตำบลหินลาด และตำบลบ้านยาง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบบันทึกกิจกรรมโดยการสังเกต การดำเนินกิจกรรม โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์โดยการสนทนากลุ่มเชิงปฏิบัติการ

ผลการศึกษาพบว่า ระบบการทำงานในพื้นที่ซึ่งมีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล โดยศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วย การดำเนินงาน และบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน รัฐ เอกชน แบบบูรณาการเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ โดยชุมชนเข้ามาทำหน้าที่บริหารจัดการศูนย์บริการฯ เช่น การจัดเก็บข้อมูลศูนย์ การจัดเวทีชาวบ้าน หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาร่วมบูรณาการทำงานในพื้นที่โดยใช้ที่ประชุมประจำเดือนคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เพื่อร่วมกำหนดแผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ ในประเด็นกระบวนการได้มาของแผนชุมชน ดำเนินงานโดยใช้เวทีตำบล ๕ เวที เวทีหมู่บ้าน ๕ เวที ร่วมกับการศึกษาดูงานเพื่อกำหนดแผนพัฒนาการเกษตรที่ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ในประเด็นการให้บริการของศูนย์ฯ เช่น การถ่ายทอดเทคโนโลยี บริการข้อมูลข่าวสาร บริการวัคซีน เป็นต้น โดยมีการให้บริการทั้งในศูนย์ฯ และนอกศูนย์ฯ สำหรับประเด็นเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม มีการเชื่อมโยงเครือข่ายกิจกรรม โดยตัวสมาชิกเองเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม โครงการหลาย ๆ โครงการ การเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างกลุ่มกิจกรรมในลักษณะการแลกเปลี่ยนทั้งกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ และการเชื่อมโยงในรูปแบบการเชื่อมโยงวัดดูดิบ

ส่วนบทบาท และกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่นั้น มีบทบาทในการเป็นวิทยากรกระบวนการจัดทำเวทีชุมชน การเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในสาขาที่ตนเองมีความถนัด และบทบาทในการเป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานกับชุมชน โดยในกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่จะใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นกลไกในการทำงาน การร่วมกำหนดแผนปฏิบัติงานของศูนย์ฯ โดยใช้ที่ประชุมประจำเดือนคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ สำหรับระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วย ๖ ระบบย่อย คือ ระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบการติดตามนิเทศงาน ระบบการประเมินผล การประชาสัมพันธ์ และการสนับสนุนแผนชุมชน พบว่า ๑) ระบบข้อมูลสารสนเทศ มีทั้ง

ข้อมูลที่จัดเก็บและเผยแพร่มีทั้งรูปแบบเอกสาร แผ่นซีดี-รอม และช่องทางอินเทอร์เน็ต และข้อมูลที่จัดเก็บและใช้ประโยชน์ในชุมชนเอง ๒) ระบบพัฒนาบุคลากร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเข้าร่วมในการรับการฝึกอบรม ประชุม รวมทั้งเวทีชุมชน ทำให้เกิดทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ ทักษะในการสังเคราะห์ / สรุปบทเรียน ๓) ระบบการติดตามนิเทศ มีการจัดทีมนิเทศที่มีเจ้าหน้าที่จากทุกฝ่าย โดยมีหัวหน้าฝ่าย / กลุ่ม เป็นหัวหน้าทีมนิเทศ มีการกำหนดประชุมนิเทศร่วมกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ ๔) ระบบการประเมินผล มีการประเมินผลบุคคลเพื่อเลื่อนขั้นเงินเดือนประจำปี เลื่อนระดับ การประเมินผลการดำเนินงาน โครงการทั้งโดยชุมชน และโดยหน่วยงานที่ดำเนินการเอง ซึ่งเป็นการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม ๕) ระบบการประชาสัมพันธ์ ดำเนินการหลายช่องทาง เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์ สื่อมวลชน และการประชาสัมพันธ์ โดยผ่านคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ นอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์ โดยช่องทางเว็บไซต์ของสำนักงานเกษตรจังหวัด ๖) ระบบการสนับสนุนแผนของชุมชน มีช่องทางสนับสนุนทั้งจากกลุ่มกิจกรรมที่เกิดจากเวทีชุมชนเอง และหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งส่วนราชการระดับภูมิภาคและอบค.

Abstract

The research aimed at 1) studying the field operation system of agricultural extension system in relation with the implementation of Extension Agents and the Sub-District Agricultural Technology Transfer Centre (SATTC) and 2) studying the supporting operation system concerning the sub-systems of information management, personnel development, monitoring and supervision, evaluation, publicization, and community plan support, respectively. The example in this research were SATTC in nine districts, 3 districts of Maung were Parktok, Tatong and Watprik districts, 3 districts of Bangrakam were Nongkula, Buengkok and Bortong district, and 3 districts of Watbot were Tangam, Hinlard and Banyang. Apparatus in this research was recorded data by observation. The activity of research used participatory action research then analysis and synthesis the data by workshop with participant.

The result had shown that to be the driving force of the field operation system, SATTC could be enforced with participatory management in integration manners of all relevant parties (community – state – non-state). Upon the selection of the Centre's Committee, the community could take active participation in the Centre's management such as data collection, community forum organization, whereas the other agencies concerned could attend the Centre's monthly meetings for setting up the Centre's integrated action plans. In the stage of formulation of community plan, it could be done through five community forums at village and five sub-district levels and study visits in order that the community could be conceptualized with self-reliant community development for setting up agricultural development plan in line with its own existing problems and needs. The Centre's services such as technology transfer, information provision, vaccination services could be available on site and at the Centre. All activities concerned for the learning process could be linked to facilitate the farmers' participation and effectively utilization the resource pooling. The Extension Agents could get familiar with the newly established roles: trainer of learning process, community forum organizer, agent of technology transfer, coordinator between all agencies concerned and the community. The Extension Agents could use the Centre's as the main channel of extension services at field level so they took part in the Centre's monthly meeting and formulating the Centre's action plans.

For the supporting operation system, it found that the improvement of information management could be done by collecting information in forms of documents, CD-ROM, internet available for the community's utilization. Personnel development could be emphasis on improving Extension Agents' capabilities through trainings, meeting, and community forums for more effective training, synthetic, and moderatorial skills. The monitoring and supervision could be done in form of monitoring team with participation of all relevant agencies. The Head of Group/Sub-division could be assigned as the team

leader. The meeting for monitoring team and the monitored agencies for discussion could be done. The evaluation for occupational promotion and transfer could focus with the overall aspects of the project with participation of the community and the implementing agencies. In cooperation with the Centre, publicization could be do through various channel such as billboard, mass media, public relations, and the Provincial Agricultural Extension Office's website. The establishment of the channel for supporting activities initiated from public forums, other agencies, and Sub-district Administrative Office (SAO) could be done for community plan support.

คำนำ

จากการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่ปี 2510 เป็นต้นมา ได้มีการพัฒนาในช่วงต่างๆ มาอย่างต่อเนื่องตามลำดับ จนถึงปี 2545 ได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็น กลไกหลักในการทำงาน โดยมีองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ คือ ระบบการทำงานในพื้นที่ ซึ่งเป็น กระบวนการทำงานกับชุมชน ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล และการทำงาน ในอำเภอ กับระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ โดยเน้นการสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตรในระดับอำเภอให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมและบริการทางการ เกษตรแก่เกษตรกร

กรมส่งเสริมการเกษตร จึงได้ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงาน เกษตรจังหวัดพิษณุโลก ดำเนินการศึกษาต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรของจังหวัดพิษณุโลก ในพื้นที่ 3 อำเภอ 9 ตำบล เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตร

คณะผู้ศึกษาวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ข้อเสนอแนะ ตลอดจนแนวทางแก้ไข ปัญหา จะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานด้านส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ทุกระดับ รวมทั้ง ผู้สนใจทั่วไป ที่จะนำไปใช้ประโยชน์

คณะผู้ศึกษาวิจัย

กันยายน 2547

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
โจทย์คำถามงานวิจัย	3
โจทย์วิจัยและกิจกรรมในการดำเนินการวิจัย	3
นิยามศัพท์	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน	8
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9	11
บทบาทหน้าที่ และ โครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร	12
ระบบส่งเสริมการเกษตร	16
โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน	32
การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	34
กรอบการวิจัย	40
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	
ระเบียบวิธีการวิจัย	41
ขอบเขตการวิจัย	42
ระยะเวลาดำเนินการวิจัย	42
แผนปฏิบัติการวิจัยและงบประมาณ	42
บทที่ 4 ระบบการทำงานในพื้นที่	
ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชนที่มีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร	44
กระบวนการดำเนินงานของศูนย์ฯ และการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม	
ระหว่างชุมชน รัฐ เอกชน แบบบูรณาการ ควรเป็นอย่างไร	44
กระบวนการได้มาของแผนชุมชน	50
การให้บริการของศูนย์แก่ชุมชน	56
เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม	58
บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่	60

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่	
ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ	64
ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ	67
การติดตาม นิเทศที่มีประสิทธิภาพ	70
การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ	73
การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ	76
การสนับสนุนแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ	78
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผล	80
อภิปรายผล	81
ข้อเสนอแนะ	82
เอกสารอ้างอิง	83
ภาคผนวก	
เวทีชุมชน	87

สารบัญภาพ

	หน้า
1. แบบจำลองกระบวนการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร	25
2. กรอบแนวคิดการวิจัย	40

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ภาคเกษตรกรรมของไทยมีความสำคัญต่อการพัฒนาของประเทศเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านการเป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงประชากรในประเทศ และเลี้ยงประชากรในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ผลผลิตทางการเกษตรทำรายได้สู่ประเทศปีละหลายแสนล้านบาท โดยในปี 2543 มีมูลค่าส่งออกถึง 626,277 ล้านบาท ที่สำคัญอีกประการ คือ ประชากรภาคเกษตรกรรมเป็นชนกลุ่มใหญ่ของประเทศถึงร้อยละ 56 ในปี 2544 ดังนั้น กรมส่งเสริมการเกษตรจึงมีภารกิจหลักในการส่งเสริมการเกษตรจะต้องจัดให้มีระบบส่งเสริมการเกษตรเพื่อให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดเผยแพร่บริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร โดยมุ่งหวังให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรมาเป็นลำดับ นับตั้งแต่ปี 2510 ซึ่งเป็นปีที่จัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรขึ้นมา จนล่าสุดได้ปรับปรุงและประกาศใช้ระบบส่งเสริมการเกษตรตั้งแต่ปี 2540 จนถึง พ.ศ.2545 ทั้งนี้ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นกลไกในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการถ่ายทอดวิชาการ ข้อมูล ข่าวสาร ไปสู่เกษตรกรได้อย่างทั่วถึง

จากสถานการณ์ปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในการปกครองรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ให้ความสำคัญในเรื่องการวางพื้นฐานให้เกิดการปฏิรูปที่สำคัญทั้งทางสังคม การเมือง การบริหาร ภาครัฐ การกระจายอำนาจ การปกครองไปสู่ท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาในทุกๆ ด้าน กอปรกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) และนโยบายของรัฐบาลปัจจุบันให้ความสำคัญในการยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาในมิติองค์กร รวมทั้งพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็งให้เกิดพลังของคนในชุมชน ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ในการพัฒนา แก้ไขปัญหา สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นรากฐานที่มั่นคงของสังคม โดยการส่งเสริมการรวมตัวของชุมชนและประชาสังคม ค้นหาศักยภาพของชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และมีการติดตามและประเมินผลการพัฒนาโดยชุมชน ในส่วนของกรมส่งเสริมการเกษตรดำเนินงานพัฒนาเกษตรกรในพื้นที่มีเป้าหมายในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกร โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร โดยให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ภายใต้โครงการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตรเป็นศูนย์กลางดำเนินงาน ในระดับพื้นที่ (ตำบล) เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาการเกษตรตามนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่ต้องการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเอง ตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง โดยรัฐให้การสนับสนุนและส่งเสริมประกอบกับในปี 2542 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบให้กรมส่งเสริม การเกษตรดำเนินงานตามโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ภายใต้การสนับสนุนจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ เน้นให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้ภูมิปัญญา และทรัพยากรในท้องถิ่นอย่าง

มีประสิทธิภาพ โดยจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สร้างโอกาสให้ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อแสวงหาแนวทาง และวางแผน ชุมชนด้วยตนเอง โดยที่ประสบการณ์ จาก โครงการดังกล่าวชุมชนสามารถวางแผนปฏิบัติงานตาม แผนด้วยตนเอง มีขีดความสามารถสูงขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นการพึ่งพาตนเองในหลายด้าน ดังนั้น บทบาทของ เจ้าหน้าที่และระบบงานส่งเสริม การเกษตร จะต้องดำเนินการพัฒนาให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

จังหวัดพิษณุโลก จึงเห็นสมควรที่จะมีการจัดทำกรวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาระบบ ส่งเสริมการเกษตรที่เหมาะสม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่มี ขีดความสามารถเพิ่มขึ้นในด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระบบการทำงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตร เกี่ยวกับกระบวนการทำงาน ของ ศูนย์ฯ และกระบวนการทำงานและบทบาทเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
2. เพื่อศึกษาระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร เกี่ยวกับระบบข้อมูลและ สารสนเทศ การพัฒนาบุคลากร ระบบนิเทศงาน ระบบประเมินผล การประชาสัมพันธ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เจ้าหน้าที่ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วม เพื่อให้สามารถทำงานวิจัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานให้สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนา การ ปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในความรับผิดชอบ
2. พื้นที่ดำเนินการศึกษาวิจัย ได้มีการพัฒนาการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรให้มีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น
3. นำข้อมูลไปใช้ประกอบในการพัฒนาบทบาท แนวทางและวิธีการทำงานส่งเสริมการเกษตร ของจังหวัดพิษณุโลกให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

โจทย์คำถามงานวิจัย

1. ระบบการทำงานในพื้นที่

โจทย์ 1: ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชนมีประสิทธิภาพเป็นอย่างไร ประกอบด้วย

โจทย์ย่อย 1.1 : กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม

โจทย์ย่อย 1.2 : การให้บริหารของศูนย์ชุมชนที่เหมาะสม

โจทย์ย่อย 1.3 : กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

โจทย์ย่อย 1.4 : เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม

โจทย์ 2: กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่

2. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

โจทย์ย่อย 1 : ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2 : ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 3 : ระบบการติดตามผลและนิเทศที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 4 : ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 5 : การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 6 : การสนับสนุนแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์วิจัยและกิจกรรมในการดำเนินการวิจัย

จากสถานการณ์และปัญหาในการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรดังกล่าว จึงได้กำหนดโจทย์วิจัยและกิจกรรมในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

โจทย์วิจัย	กิจกรรม
1. การทำงานในพื้นที่ 1.1 ศูนย์ฯ ที่มีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร 1.1.1 กระบวนการดำเนินงานศูนย์ฯ และบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน รัฐ เอกชน แบบบูรณาการ ควรเป็นอย่างไร	1. การทำงานในพื้นที่ 1.1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบล 1.1.1 - จัดเวทีระดมสมองเพื่อหาวิธีการในการบริหารจัดการและดำเนินงานของศูนย์ฯ แบบมีส่วนร่วม - ดำเนินการ - สรุปผลการดำเนินงานและสรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน

โจทย์วิจัย	กิจกรรม
1.1.2 การให้บริการศูนย์แก่ชุมชนที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร (บริการอะไร อย่างไร) - ข้อมูลชุมชน - จุดสาคัด	1.1.2 ประชุมเพื่อจัดทำข้อมูลที่ชุมชนต้องการ โดยคัดเลือกผู้แทนชุมชนหมู่บ้านละ 2-3 คน และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการเกษตร คัดเลือก เกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จในการประกอบ อาชีพ เพื่อทำหน้าที่เป็นวิทยากรเกษตรกร - อบรมให้ความรู้เพิ่มเติมแก่วิทยากรเกษตรกร
1.1.3 กระบวนการที่ได้มาซึ่งแผนชุมชนควรเป็นอย่างไร	1.1.3 ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเช่น UNDP ประชาคมหมู่บ้าน จัดเวทีชาวบ้านและกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชนในประเด็น - เตรียมความพร้อม/ทำความเข้าใจกับชุมชนในหลักการการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง - ประเมินศักยภาพของชุมชน - ผู้รู้ / ผู้นำ - ภูมิปัญญา - วัฒนธรรม - ทรัพยากร - ศึกษาดูงาน - คัดเลือกพื้นที่ต้นแบบ - วางแผนศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ - สรุบทบทเรียนและประสบการณ์ที่ได้รับจากการดูงาน - กำหนดแผนชุมชนด้านการเกษตร ระดับตำบล - วิเคราะห์วิถีการผลิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกรในตำบล - วิเคราะห์รายได้ รายจ่าย หนี้สินของตำบล - วิเคราะห์ของศักยภาพของตำบลและบทเรียนจากการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ - กำหนดประเด็นเพื่อพัฒนา - ยกร่างแผน - จัดประชาพิจารณ์แผนระดับตำบล

โจทย์วิจัย	กิจกรรม
1.1.4 เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม ที่มีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร	1.1.4 ศึกษาข้อมูลเอกสาร, วัสดุทัศน ฯลฯ จาก - เชิญวิทยากรบรรยายเรื่อง “ การสร้าง เครือข่าย แก่แกนนำของชุมชนและเจ้าหน้าที่ ” - ค้นหาศักยภาพชุมชนและ วิเคราะห์ ข้อมูล ความพร้อมและความจำเป็น ในการสร้างเครือข่าย - จัดเวทีการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายกลุ่มต่างๆ ในตำบล - จัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างตำบลต่างๆ - สรุปการดำเนินงานเครือข่าย
1.2 กระบวนการทำงาน และบทบาทเจ้าหน้าที่ 1.2.1 บทบาทที่เหมาะสมของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานในพื้นที่ควรเป็นอย่างไร 1.2.1.1 วิทยากรกระบวนการถ่ายทอดความรู้ / ผู้ประสานและเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกร 1.2.1.2 กระบวนการทำงานที่เหมาะสมของเจ้าหน้าที่เป็นอย่างไร (รูปแบบวิธีการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่) 1.2.1.3 เงื่อนไขที่มีผลต่อการดำเนินงานตามบทบาทและกระบวนการทำงานที่เหมาะสมของเจ้าหน้าที่ เช่น - ขอบเขตงานที่รับผิดชอบเป็นตำบล - พื้นที่รับผิดชอบเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ 1 ตำบล - ทีมงาน อำเภอ (เกษตรอำเภอ / หัวหน้างาน / ผอ. ศูนย์)	1.2 กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่ 1.2.1.1 - จัดอบรมเจ้าหน้าที่เพื่อเรียนรู้หลักการและบทบาทของวิทยากรกระบวนการและฝึกปฏิบัติ - ดำเนินการตามบทบาทในการเป็นวิทยากรกระบวนการ โดยเป็นผู้ดำเนินการจัดเวทีชุมชนร่วมกับผู้นำชุมชน - สรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน 1.2.1.2 ประชุมตัวแทนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนให้สอดคล้องกับแผนชุมชนและประสานงานตามความต้องการของชุมชน 1.2.1.3 วิเคราะห์หาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานตามบทบาทและกระบวนการทำงานที่กำหนด

โจทย์วิจัย	กิจกรรม
2. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ 2.1 ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร	2.1- เจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ในการดำเนินงานร่วมกัน - ดำเนินการตามแนวทางที่กำหนด - สรุปบทเรียนการดำเนินงาน
2.2 ระบบพัฒนาบุคลากรที่สร้างบุคลากรที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานควรเป็นอย่างไร	2.2 - จัดประชุม / สัมมนา ระดมความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดแนวทางแนวทางการพัฒนาบุคลากรของจังหวัด - ดำเนินการตามแนวทางที่กำหนด - สรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน
2.3 ระบบนิเทศงาน	2.3 - จัดระดมความคิดของผู้เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดรูปแบบ เงื่อนไขในการนิเทศงานของจังหวัด ในลักษณะการนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม - พัฒนาเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรจังหวัดให้มีความรู้ความเข้าใจในการนิเทศงานลักษณะมีส่วนร่วมโดยให้ความรู้ดำเนินการปฏิบัติจริง - ดำเนินการนิเทศงานตามระบบที่กำหนด - สรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน
2.4 ระบบประเมินผล	2.4 - จัดระดมความคิดของผู้เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดรูปแบบ เงื่อนไขในการประเมินผลของจังหวัด เน้นการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมและให้ชุมชนมีส่วนร่วม โดยพัฒนาให้ชุมชนสามารถดำเนินการประเมินผลได้เอง - พัฒนาเจ้าหน้าที่และชุมชนให้สามารถดำเนินการประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้วิธีการ ต่างๆ เช่น ฝึกอบรม สัมมนาเชิงปฏิบัติการ ฯลฯ - ดำเนินการตามระบบที่กำหนด - สรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน
2.5 การประชาสัมพันธ์	2.5 - พัฒนาแนวทางการประชาสัมพันธ์ของจังหวัด โดยเน้นการประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อสร้างความเข้าใจ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการเกษตร โดยเน้นการใช้สื่อในพื้นที่เป็นหลัก - ดำเนินการสร้างกิจกรรมการประชาสัมพันธ์ ในพื้นที่ - ประเมินและสรุปผลการดำเนินงาน

โจทย์วิจัย	กิจกรรม
2.6 การสนับสนุนแผนของชุมชน	2.6 - จัดประชุมสัมมนาระดมความคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการสนับสนุนชุมชนให้ตรงตามความต้องการตามแผนของชุมชนและมีประสิทธิภาพ - ปรับปรุงดำเนินการในการจัดทำแผน จัดทำ ค่าของงบประมาณและการสนับสนุนเกษตรกรเพื่อให้ การสนับสนุนเกษตรกรตรงกับความต้องการตามที่แท้จริง - สรุปและประเมินผลการดำเนินงาน

นิยามศัพท์

ระบบส่งเสริมการเกษตร	หมายถึง	ระบบส่งเสริมการเกษตรที่ดำเนินการในปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 ระบบย่อย คือ ระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่
เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล	หมายถึง	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในระดับตำบล
การทำงานแบบมีส่วนร่วม	หมายถึง	การทำงานที่มีการร่วมกันในเรื่องการตัดสินใจว่าควรทำอะไร ทำอย่างไร ต้องดำเนินการตามแนวทางที่ตัดสินใจและได้รับประโยชน์จากกิจกรรมที่มีส่วนร่วมนั้นๆ
กระบวนการเรียนรู้	หมายถึง	การทำงานที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งเจ้าหน้าที่/เกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะที่เท่าเทียมกัน
จังหวัด	หมายถึง	สำนักงานเกษตรจังหวัด
ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล	หมายถึง	ศูนย์ฯ ที่มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาด้านการเกษตร โดยชุมชนมีส่วนร่วม
การบูรณาการ	หมายถึง	การผสมผสานการทำงานในพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและองค์กรต่าง ๆ
ชุมชน	หมายถึง	การอยู่ร่วมกันของคนในระดับตำบล

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาค้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม คณะนักวิจัยได้ศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามประเด็นต่าง ๆ ได้แก่

- 2.1 การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 2.2 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)
- 2.3 บทบาทหน้าที่ และ โครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร
- 2.4 ระบบส่งเสริมการเกษตร
- 2.5 การส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน
- 2.6 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)
โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

2.1 การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1.1 ความหมายและแนวคิดการทำงานแบบมีส่วนร่วม

“การมีส่วนร่วม” ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลายและมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ดังที่เนเรศ สงเคราะห์สุข (2541) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาดังแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย(ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้สรุปไว้ว่าการมีส่วนร่วมมีความหมายในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยี ในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน

อรพินท์ สพโชคชัย (2539) ได้กล่าวถึงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และการทำงานในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนในการพัฒนา เป็นกระแสแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์การพัฒนาในอดีต ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นกระบวนการที่น่าจะมีพลังในการผลักดันการพัฒนาสังคมมากกว่าในอดีต โดยลักษณะการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี ประกอบด้วยภาคต่าง ๆ คือ ภาครัฐ ภาคประชาชนและชุมชน ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจ การดำเนินงานที่ทุกส่วน

ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมนี้จะต้องทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน โดยสร้างกลไกให้เกิดการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในลักษณะที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์(win-win approach)

สุรพล จันทราปิตย์ (2544) อ้างโดย บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) กล่าวถึง การสร้างการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ แนวทางและวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ร่วมกัน และการสนับสนุนของสถาบัน โดยสถาบันต้องสนับสนุนทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการและมีการเชื่อมประสานกับองค์กรอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือองค์กรท้องถิ่น สภาพการเรียนรู้ที่ต้องเน้นการแก้ไขปัญหา มีการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และร่วมมือกันในการปฏิบัติงานในท้องถิ่น ความรับผิดชอบอยู่ที่ตัวบุคคลที่ต้องใช้ดุลยพินิจ และการใคร่ครวญอย่างรอบคอบมากกว่าจะอยู่ที่ระเบียบวิธีปฏิบัติ หรือกฎเกณฑ์ใดๆ พฤติกรรมและเจตคติของบุคคลต้องมีความเป็นประชาธิปไตย ยินดีรับฟังและเอื้ออำนาจต่อกระบวนการเรียนรู้และตัดสินใจของประชาชน ไม่ใช่การแนะนำสั่งสอนในการปฏิบัติงานร่วมกับประชาชน กลุ่มและองค์กรท้องถิ่นจะได้รับการสั่งสอน สนับสนุนให้ทดสอบความคิดและวิธีการอย่างเป็นระบบด้วยความสามารถและศักยภาพของชุมชนที่จะเป็นไปได้

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ (2544) ได้กล่าวถึงแนวคิดการลดความยากจนต้องเริ่มจากการประเมินและการวางแผนลดความยากจนในระดับท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม โดยคนจนต้องเป็นกลไกหลักในการแก้ปัญหายากจน โดยเป็นศูนย์กลางใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่มีโครงสร้างเปรียบเทียบเหมือนไขควง มีคนจนเป็นไขควง ทำหน้าที่ตัดสินใจ ส่วนผู้นำชุมชนและภาคีการพัฒนาอยู่ที่ไขควง ทำหน้าที่เป็นกลไกรองและกลไกเสริม การมีส่วนร่วมใช้กระบวนการ 5 ร คือ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ ทั้งนี้จะเน้นการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายในทุกขั้นตอน

บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร คือ การมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่างๆ ทางส่งเสริมการเกษตร ซึ่งได้แก่ เกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร ชาวชนเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมในขั้นต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา คือ ร่วมคิดค้นหาแนวทางแก้ปัญหาของตนเอง ตัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนา ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิดริเริ่ม การจัดการ การควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของชุมชนด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน โดยถือว่าบุคคลเป้าหมายนั้นเป็น ผู้มีส่วนได้เสียในการดำเนินการพัฒนาด้วยความรู้สึกผูกพันถึงความเป็นเจ้าของ หรือหุ้นส่วนซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการสร้างพลังอำนาจ(empowerment) ให้เกิดขึ้นกับกลุ่ม

2.1.2 การพัฒนาอย่างยั่งยืน

อรุณ อวนสกุล (2543) ให้ความหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยมีคนในสังคมเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้มีความกินดีอยู่ดีมีสุข ตลอดจนมีโอกาสได้รับการศึกษาและบริการทางสาธารณสุขที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามกฎหมาย มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญ คือ ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้สภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี ทั้งในเชิงกายภาพและคุณภาพ

พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ (2543) กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการผลิตเพื่อการพัฒนาผลผลิตที่สามารถดำเนินการผลิตที่ยาวนาน โดยมีความสมดุลของผลผลิต การใช้เทคโนโลยี ภูมิปัญญาเกษตรกรและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อลดความเสี่ยงของเกษตรกรและมีรายได้ที่เหมาะสม รวมทั้งลดสถานะความเป็นหนี้สินของเกษตรกร การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องมุ่งสู่เกษตรกรเป็นสำคัญ เพราะเกษตรกรเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต จึงต้องมุ่งพัฒนาเกษตรกรให้มีความรู้ ความสามารถและประสิทธิภาพในการผลิต โดยให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนเป็นเจ้าของในการพัฒนาการผลิตซึ่งย่อมจะเกิดผลต่อ การพัฒนาที่ยั่งยืนในที่สุด

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ได้นำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหาคือทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและกลุ่มเกษตรกร หันมาให้ความสนใจในการทำเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ทิศทางดังกล่าวยังคงเป็นเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545-2548) แต่หันมาให้ความสำคัญที่กระบวนการทำงานและการผสมผสานเทคโนโลยีใหม่กับภูมิปัญญาชาวบ้าน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้มีการประสานงานระหว่างภาคีต่าง ๆ มากขึ้น ดังนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงได้กำหนดนโยบายให้มีการทำงานแบบบูรณาการ มีการระดมทรัพยากรบุคคลและงบประมาณลงในพื้นที่และชุมชนในลักษณะผสมผสาน มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

โครงการพัฒนาการเกษตรยั่งยืน มีเป้าหมายในการเพิ่มขีดความสามารถและเสริมสร้างประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาเกษตรยั่งยืนให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรรายย่อย เน้นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน โดยให้ทุกฝ่าย รวมทั้งเกษตรกรได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และได้กำหนดนโยบายให้มีการทำงานแบบบูรณาการมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ควบคู่การพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการเช่นนี้เป็นการเสริมสร้างศักยภาพ และความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนหรือกลุ่มเกษตรกร หากทำเช่นนี้ติดต่อกันไปนาน ๆ กลุ่มเกษตรกรก็จะมีประสิทธิภาพ ความรู้ ทักษะและมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

โดยสรุปการทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวทางการพัฒนาที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ต้น คือร่วมคิดค้นหาแนวทางแก้ปัญหาของตนเอง คัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน โดยมีเกษตรกรเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิดริเริ่มจัดการควบคุม การใช้ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด ตลอดจนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบผลที่เกิดจากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน กระบวนการเช่นนี้เป็นการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร ซึ่งทำให้เกษตรกรมีประสบการณ์ ความรู้ สามารถคิดวิเคราะห์แก้ไขปัญหาของตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

2.2 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9

(พ.ศ. 2545-2549)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545) ได้กล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยมีปรัชญาและแนวคิดหลักในการพัฒนาประเทศ ดังนี้ คือยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตไทยเป็นพื้นฐานการพัฒนา ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยยึดหลักให้คนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างแท้จริงและมุ่งหมายให้สังคมไทยพัฒนาไปสู่สังคมที่เข้มแข็ง และมีคุณภาพเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา สังคมแห่งการเรียนรู้และเอื้ออาทรต่อกัน

นอกจากนี้แล้วทิศทางการพัฒนาที่สำคัญ คือ ให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพคน คุณภาพชีวิตและคุณค่าวัฒนธรรมไทย และการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและพลังท้องถิ่นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นกลไกในการพัฒนา

ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ควรมีแนวทางการพัฒนา โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นองค์กร ชุมชน และเครือข่ายขององค์กรชุมชนที่เข้มแข็งผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา และแก้ปัญหาของตนเองให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและเพิ่มรายได้

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 คือ เน้นการเพิ่มศักยภาพของชุมชน การสร้างเครือข่ายขององค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและพลังท้องถิ่นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นกลไกในการพัฒนา

2.3 บทบาทหน้าที่ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2537) ตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2537 กำหนดอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร ไว้ดังนี้

1) พัฒนา ส่งเสริม และถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตพืชและธุรกิจเกษตรแก่เกษตรกร 2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อเป็นแหล่งรับและเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตร 3) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย และได้แบ่งส่วนราชการของกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

ก. ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเลขานุการกรม
- 2) กองคลัง
- 3) กองการเจ้าหน้าที่
- 4) กองเกษตรสัมพันธ์
- 5) กองขยายพันธุ์พืช
- 6) กองป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
- 7) กองแผนงาน
- 8) กองฝึกอบรม
- 9) กองพัฒนาการบริหารงานเกษตร
- 10) กองส่งเสริมธุรกิจเกษตร
- 11) กองส่งเสริมพืชไร่นา
- 12) กองส่งเสริมพืชสวน
- 13) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคกลาง
- 14) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันตก
- 15) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออก
- 16) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 17) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคใต้
- 18) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ

ข. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเกษตรจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมการผลิตพืช ธุรกิจเกษตร และการดำเนินการของสถาบันเกษตรกร รวมทั้งประสานการพัฒนาการเกษตรในจังหวัด
- กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ

• ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

ตามแผนอัตรากำลัง 3 ปี กรมส่งเสริมการเกษตร (พ.ศ. 2537 – 2539) ได้กำหนดโครงสร้างของสำนักงานเกษตรจังหวัด โดยแบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย คือ

1.1 ฝ่ายบริหาร มีหน้าที่รับผิดชอบงานสารบรรณ งานธุรการทั่วไป งานการเจ้าหน้าที่ งานการเงิน บัญชีและพัสดุ งานพัฒนาสถาบันเกษตรกร งานวิชาการ เกษกิจเกษตร และงานช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติในเขตจังหวัดที่รับผิดชอบ

1.2 ฝ่ายแผนงาน มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรและแผนงานประจำปีของสำนักงานเกษตรจังหวัด การปฏิบัติงานตามโครงการและกิจกรรมพิเศษ ประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนงาน โครงการและระบบส่งเสริมการเกษตร เก็บรวบรวมสถิติข้อมูลด้านการเกษตร ดำเนินงานฝึกอบรม เจ้าหน้าที่และเกษตรกร ผลิตเอกสารคำแนะนำทางวิชาการ และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัด

1.3 ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาการผลิต มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมและพัฒนาการผลิตพืชเศรษฐกิจต่างๆ ในจังหวัด โดยการใช้เทคโนโลยีและปัจจัยการผลิต เพื่อเพิ่มผลผลิต ปรับปรุงคุณภาพ และลดต้นทุนการผลิต การบริการให้คำปรึกษาแนะนำทางวิชาการในด้านการผลิตพืช และการดำเนินงานเกี่ยวกับธุรกิจเกษตร

1.4 ฝ่ายป้องกันและกำจัดศัตรูพืช มีหน้าที่รับผิดชอบในการให้บริการและปฏิบัติงานด้านป้องกันและกำจัดศัตรูพืช การสำรวจ ตรวจสอบและวางแผนการป้องกันกำจัดศัตรูพืช การพยากรณ์เตือนการระบาดของศัตรูพืช ให้คำปรึกษาแนะนำ ถ่ายทอดความรู้ด้านการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชแก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและเกษตรกร

2) สำนักงานเกษตรอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ
- ปฏิบัติหน้าที่และประสานงานในฐานะตัวแทนกระทรวงในระดับตำบล
- ปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

โครงสร้างของสำนักงานเกษตรอำเภอ แบ่งออกเป็น 3 งาน คือ

2.1 งานธุรการ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณ งานธุรการทั่วไป งานการเจ้าหน้าที่ งานงบประมาณ การเงิน และบัญชี และงานพิมพ์ตลอดจนการติดต่อประสานงานทั่วไปของสำนักงาน

2.2 งานพัฒนาสถาบันเกษตรกร มีหน้าที่รับผิดชอบงานส่งเสริมและพัฒนาสถาบันเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร งานวิชาการ เกษกิจเกษตร งานส่งเสริมธุรกิจเกษตร และการช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติ

2.3 งานส่งเสริมการผลิต มีหน้าที่รับผิดชอบในการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ ให้คำแนะนำส่งเสริมและเผยแพร่วิชาการ ตลอดจนเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตของเกษตรกร แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรในพื้นที่ที่รับผิดชอบ ร่วมมือและประสานกับ หน่วยงานอื่น ในพื้นที่ในการส่งเสริมด้านการประมง ปศุสัตว์ สหกรณ์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ต่อมาในปี 2545 กรมส่งเสริมการเกษตร (2545) ได้ดำเนินการปรับปรุงบทบาทภารกิจโครงสร้าง ส่วนราชการและอัตรากำลังตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตร และสหกรณ์ พ.ศ.2545 ซึ่งได้กำหนดภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตรไว้ดังนี้ 1) ส่งเสริมและพัฒนา เกษตรกรและองค์กรเกษตรกร 2) ฝึกอบรมเกษตรกร และให้บริการทางการเกษตร 3) พัฒนาส่งเสริม และ ประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต และการจัดการผลผลิตพืช ประมง และปศุสัตว์แก่เกษตรกร 4) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร หรือตามที่ กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย และได้แบ่งส่วนราชการของกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

ก.ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเลขานุการกรม
- 2) กองคลัง
- 3) กองแผนงาน
- 4) กองการเจ้าหน้าที่
- 5) กองพัฒนาการเกษตรพื้นที่เฉพาะ
- 6) กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร
- 7) ศูนย์สารสนเทศ
- 8) สำนักขยายเมล็ดพันธุ์พืช
- 9) สำนักพัฒนาเกษตรกร
- 10) สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี
- 11) สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร
- 12) สำนักพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตร
- 13) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 จ.ชัยนาท
- 14) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 2 จ.ราชบุรี
- 15) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 3 จ.ระยอง
- 16) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4 จ.ขอนแก่น
- 17) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5 จ.สงขลา
- 18) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 จ.เชียงใหม่

ข.ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

1) สำนักงานเกษตรจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกรและวิสาหกิจเกษตรกรของชุมชน
- ส่งเสริมและประสานถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืชประมง และปศุสัตว์
- กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ
 - ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

โดยแบ่งงานออกเป็น 1 ฝ่าย 2 กลุ่ม คือ

1.1 ฝ่ายบริหารทั่วไป มีหน้าที่รับผิดชอบการปฏิบัติงานบริหารทั่วไป ได้แก่ งานธุรการ งานสารบรรณ งานการเงินและบัญชี งานพัสดุและยานพาหนะ การจัดทำและบริหาร งบประมาณ งานพิมพ์และแจกจ่ายเอกสาร งานการเจ้าหน้าที่ งานประชุม และงานประสานราชการทั่วไปของสำนักงาน

1.2 กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร มีหน้าที่

- ศึกษา วิเคราะห์และวางแผนการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และเครือข่ายให้เข้มแข็ง

- ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจเกษตรกรของชุมชน
- ปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร รวมทั้งติดตามประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรของจังหวัด

- ส่งเสริมสนับสนุนและประสานการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

- ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ และให้บริการข้อมูลสารสนเทศการเกษตร
- ประสานและดำเนินงานโครงการพระราชดำริและพื้นที่เฉพาะ และช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติ

- ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

1.3 กลุ่มส่งเสริมการผลิตและจัดการผลผลิต มีหน้าที่

- ศึกษา วิเคราะห์ และวางแผนการผลิตและจัดการผลผลิตพืช ประมงน้ำจืด และปศุสัตว์ขั้นพื้นฐาน
- ศึกษา พัฒนา และคัดเลือกรูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
- ดำเนินการส่งเสริม และประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตและจัดการ ผลผลิต และการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตร
- ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการส่งเสริมการผลิตและจัดการผลผลิตในพื้นที่

- ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

2) สำนักงานเกษตรอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- วางแผนและส่งเสริมการวางแผนการผลิตการเกษตรในอำเภอ
- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจเกษตรของชุมชน
- ส่งเสริมและประสานถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืช ประมงและ

ปศุสัตว์

- ให้บริการและส่งเสริมอาชีพการเกษตรทุกสาขา
- ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือ

ที่ได้รับมอบหมาย

2.4 ระบบส่งเสริมการเกษตร

2.4.1 ความหมาย

บุญธรรม จิตตอนันต์ (2536) กล่าวว่าไว้ว่าการส่งเสริมการเกษตร เป็นการนำความรู้ วิธีการ และเทคนิคใหม่ๆ ทางเกษตร ไปแนะนำเผยแพร่ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แล้วติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือจนบังเกิดผลสำเร็จ ขณะเดียวกันก็นำปัญหาทางเกษตรมาวิเคราะห์หาหนทางแก้ไข

สิน พันธุ์พินิจ (2544) กล่าวถึงระบบการส่งเสริมการเกษตรไว้ว่าเป็นระบบการจัดการบริการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารหรือสารสนเทศ เทคโนโลยี และการให้การศึกษาอบรมแก่เกษตรกร ตามที่เกษตรกรประสงค์จะยอมรับและเรียนรู้ด้วยความอิสระ โดยมีระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นเครื่องมือและกลไกสำคัญที่จะนำความรู้และเทคโนโลยีไปเผยแพร่แก่เกษตรกร

สรุปได้ว่าระบบส่งเสริมการเกษตร หมายถึง ระบบบริหารจัดการการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการนำความรู้และเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรสามารถนำไปปรับปรุงวิธีการผลิตตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

2.4.2 พัฒนาการระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย

เอกชัย โอเจริญ (2541) ได้กล่าวไว้ว่าระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นระบบถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกษตรกรสามารถนำไปปรับปรุงวิธีการผลิตตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเองเพื่อให้งานส่งเสริมการเกษตรบรรลุจุดมุ่งหมายสำคัญตามหลักปรัชญาของงานส่งเสริมการเกษตร คือ ให้เกษตรกรช่วยเหลือตนเองได้อย่างยั่งยืน กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้ดำเนินการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่ปี 2510 นับตั้งแต่จัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรจนถึงปัจจุบันให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ช่วงที่ 1 ปี 2510-2519 งานส่งเสริมการเกษตรในช่วงแรกเป็นการส่งเสริมที่เน้นการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาแก่เกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ การถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่มีข้อจำกัดมากในเรื่องอัตรากำลังที่ไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถใช้วิธีการส่งเสริมแบบรายบุคคลได้อย่างทั่วถึง จึงใช้

วิธีการส่งเสริมการเกษตรผ่านกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ในช่วงปี พ.ศ. 2518 กรมส่งเสริมการเกษตรได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลก และธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย ดำเนินการส่งเสริมการเกษตรแบบเน้นหนักเฉพาะจุดในเขตพื้นที่ได้รับน้ำชลประทาน ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะสามารถเผยแพร่วิชาการแผนใหม่ไปถึงเกษตรกรอย่างทั่วถึงและถูกต้อง

ช่วงที่ 2 ปี 2520-2526 จากผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทานนำไปสู่การปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรในปี พ.ศ.2520 โดยการนำระบบฝึกอบรมและเยี่ยมชม (Training and visit system) มาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นระบบที่มุ่งให้เจ้าหน้าที่ได้ใกล้ชิดเกษตรกรโดยการเยี่ยมชม ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรและนำปัญหามาแก้ไขอย่างเป็นระบบซึ่งมีหลักการสำคัญคือ

1. ใช้เทคนิคการให้คำแนะนำและสอนทักษะแก่กลุ่มผู้นำเกษตรกรตามตารางเวลาที่แน่นอน แล้วให้ผู้นำเกษตรกรเหล่านั้นนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปเผยแพร่แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ ในชุมชน

2. จัดให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีทักษะและความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตเพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. มีการปรับปรุงความสัมพันธ์ของงานวิจัยต่องานส่งเสริมการเกษตร โดยเฉพาะการนำปัญหาของงานเกษตร ไปแก้ไข โดยนักวิชาการและถ่ายทอดเทคโนโลยีกลับไปสู่เกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ

4. เป็นการปรับปรุงและพัฒนาสถานภาพของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่รับผิดชอบต่องานส่งเสริมการเกษตรต่อการพัฒนาชุมชนส่งผลให้ได้รับการยอมรับศรัทธาจากชุมชน ทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น

5. จัดให้มีระบบการเยี่ยมชมเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอโดยมีการกำหนดวัน เวลาและสถานที่แน่นอน เพื่อให้คำแนะนำ ถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรด้วยวิธีการปฏิบัติที่ทันสมัย จนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในไร่นาเกษตรกร

6. จัดให้มีการสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ ยานพาหนะ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

ช่วงที่ 3 ปี 2527-2536 เมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรระยะที่ 1 และระยะที่ 2 พบว่ามีปัญหาอุปสรรคบางประการเกี่ยวกับองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร จึงมีการพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ คือการจัดอัตรากำลัง การฝึกอบรม การเยี่ยมเกษตรกร การคัดเลือกและใช้ประโยชน์จากเกษตรกรผู้นำ การจัดทำแปลงทดสอบพืชเศรษฐกิจ การจัดทำแปลงส่งเสริมการปลูกพืชการนิเทศงาน และการทำงานในรูปคณะกรรมการ ให้เกิดความสมบูรณ์ในระบบและสามารถไปปฏิบัติงานได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ได้ดำเนินการ โครงการหมู่บ้านหลักส่งเสริมการเกษตรและศูนย์เกษตรประจำตำบล ซึ่งเป็นแนวทางการส่งเสริมการเกษตรสู่เกษตรกร โดยใช้กิจกรรมและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำศูนย์

ระหว่างปี 2531-2536 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการตามโครงการที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร 2 โครงการ คือ

1. โครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาเกษตรกร (กปพ.) ปี 2531-2534 มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงการจัดทำแผนส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้งเพื่อพัฒนาเกษตรกรให้ดำเนินการผลิตทางการเกษตรและแก้ไขการประกอบอาชีพในรูปกลุ่มกิจกรรมอันจะทำให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

1.1 วิเคราะห์พื้นที่และชุมชน ด้านศักยภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม เพื่อรับทราบสถานการณ์ ปัญหา ความต้องการและศักยภาพการผลิตของพื้นที่และเกษตรกร

1.2 กระบวนการกลุ่ม กระตุ้นให้เกิดการสนับสนุนเพื่อพึ่งพาตนเองได้

1.3 การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ผ่านกลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการคิดและวางแผนด้วยตนเอง โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้นำคำปรึกษาแนะนำ

1.4 การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามที่ได้วางแผนไว้ โดยทุกขั้นตอนการดำเนินงาน เกษตรกรต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

2. โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร (ผก.) ปี 2535-2539 มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรวางแผนการผลิตตามความถนัด ตามความต้องการสอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่ ทรัพยากร และตลาด รวมทั้งการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในการวางแผนการผลิต โดยเจ้าหน้าที่สนับสนุนให้ข้อมูลการผลิต การตลาด เพื่อให้เกษตรกรตัดสินใจวางแผนด้วยตนเอง โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 สนับสนุนข้อมูลทางเลือกทางการเกษตรแก่เกษตรกร และให้เกษตรกรตัดสินใจวางแผนปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกิจกรรมการเกษตรของตนเอง

2.2 หน่วยงานของรัฐสนับสนุนเงินทุนและทรัพยากรต่างๆ

ช่วงที่ 4 ปี 2537-2539 ในช่วงนี้ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นการขยายผลต่อเนื่องจากโครงการต่าง ๆ ที่ได้เริ่มดำเนินการมาแล้วในเรื่องการเพิ่มรายได้และพัฒนา คุณภาพชีวิตของเกษตรกร เจ้าหน้าที่ทุกระดับมีทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน คือ ความสำเร็จของเกษตรกร เน้นการพัฒนาตัวเกษตรกร มุ่งให้ทุกระดับลงสู่พื้นที่ และสนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตนเอง โดยกระบวนการกลุ่ม โดยมีองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

1. ระบบการทำงานในพื้นที่ มีการจัดทำแนวทางพัฒนาการเกษตร ทางเลือกทางการเกษตรเป็นรายหมู่บ้าน ทะเบียนครัวเรือนเกษตรกร ช่วยเหลือสนับสนุนการจัดทำแผนการผลิตของเกษตรกร

2. ระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ ได้แก่ ระบบฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยี ระบบสนับสนุนปัจจัยการผลิตและเงินทุน ระบบการติดตามและนิเทศงาน และระบบสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง

ในปี 2537 ได้เริ่มดำเนินการตามโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร(คปร.) ให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรและการตลาด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับโครงสร้างการผลิตในพื้นที่ การปลูกพืชที่มีปัญหาด้านราคาไปสู่กิจกรรมการเกษตรอื่นๆ ที่ทำให้ได้ผลตอบแทนสูงกว่าและเหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่

ช่วงที่ 5 ปี 2540-2544 การปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรในช่วงที่ผ่านมามีปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ จึงได้ปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรบนรากฐานของระบบฝึกอบรมและเยี่ยมชม มีหลักการดังนี้ คือ ให้ความสำคัญในการพัฒนาเกษตรกร เน้นเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพและบุคลากร เน้นและสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการพัฒนาการเกษตร โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการมอบอำนาจและกระจายความรับผิดชอบในการบริหารงานส่งเสริมการเกษตรสู่ระดับภาคและระดับจังหวัด และเน้นให้มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างภาครัฐ เอกชน รวมทั้งองค์กรในท้องถิ่น

มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. การปฏิบัติงานในระดับอำเภอ

การมอบหมายงานให้เกษตรอำเภอทำหน้าที่บริหารจัดการ ทั้งด้านปริมาณงาน ลักษณะงาน และการปฏิบัติงานในระดับตำบล จัดทำแผนส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ (5 ปี) แผนปฏิบัติงานประจำปี/เดือนกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการปฏิบัติงาน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ส่งเสริมทั่วไปและพื้นที่ส่งเสริมที่ต้องการให้เกิดผลการส่งเสริมการเกษตรที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนตามศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของเกษตรกร โดยคัดเลือกเกษตรกรหมู่บ้านเป็นแกนนำในการพัฒนาอาชีพการเกษตร

2. การสนับสนุนการปฏิบัติงาน

การถ่ายทอดเทคโนโลยี มีการถ่ายทอดที่เป็นระบบและต่อเนื่องตั้งแต่ระดับกรม ภาค จังหวัด จนกระทั่งถึงเกษตรกร มีการประชุมเพื่อการบริหารและประสานงาน มีการติดตามและนิเทศงานทุกระดับ คือ ส่วนกลาง ภาค จังหวัดและอำเภอ และมีการจัดการข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศที่ใช้ในการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร

ช่วงที่ 6 ปี 2545 – ปัจจุบัน เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549)ให้ความสำคัญเรื่องความร่วมมือของประชาชน การยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาแบบองค์รวมและการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ประกอบกับรัฐบาลได้กำหนดนโยบายการปฏิรูประบบราชการ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของหน่วยงานราชการ ดังนั้น ในส่วนกรมส่งเสริมการเกษตรได้ปรับบทบาทภารกิจ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล โดยเน้นการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้พึ่งพาตนเอง โดยนำระบบใหม่นี้มาประกาศใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2545 มีหลักการดังนี้ ให้เกษตรกรเป็นผู้กำหนดแนวทางพัฒนาตนเอง โดยมีเจ้าหน้าที่

ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้สนับสนุนอำนวยความสะดวก และประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนเข้าไปเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกร และใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกหลักในการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ คือ

1. การทำงานในพื้นที่ หมายถึง วิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ มีวิธีการ ดังนี้

1.1 กระบวนการทำงานกับชุมชน โดยจัดเวทีเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมให้ชุมชน โดยปรับวิถีคิด และวิธีการทำงานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เรียนรู้พัฒนาการของชุมชน ประเมินศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และพัฒนาที่ต่อเนื่องภายใต้ศักยภาพที่มีอยู่ในท้องถิ่น ศึกษาฐานพื้นที่ต้นแบบและสังเคราะห์มาใช้ประโยชน์ในการวางแผนชุมชน กำหนดแผนชุมชนด้านการเกษตรระดับตำบล ดำเนินการตามแผนชุมชนที่ได้กำหนดไว้โดยส่งเสริมกระบวนการกลุ่มและสร้างเครือข่าย สนับสนุนและบริการด้านต่าง ๆ ตามความต้องการของชุมชน ติดตาม นิเทศ และประเมินผล โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน เพื่อรับทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค และปรับปรุงแก้ไขต่อไป

1.2 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในปี 2542 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมส่งเสริมการเกษตร (2542) ดำเนินการจัดทำโครงการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลของชุมชนเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการเกษตรของตำบลสามารถบริการที่จุดเดียว (One Stop Service) และเพื่อสนับสนุนกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรด้วยการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับท้องถิ่นให้มีลักษณะการทำงานแบบบูรณาการ ปัญหาของชุมชนเกษตรเป็นหลัก ให้การสนับสนุนและพัฒนาความสามารถของเกษตรกรในชุมชนให้มีความพร้อมในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ความรู้ในการพัฒนาอาชีพการเกษตร การบริการข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมและตัดสินใจในการพัฒนา และทำแผนชุมชนตามศักยภาพของพื้นที่และชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมีการพัฒนาอาชีพของตนเอง มีรายได้เพิ่มขึ้น ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนในที่สุด ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนสำนักงาน มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบลเป็นผู้อำนวยการศูนย์บริการฯ และส่วนที่ 2 เป็นจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต การบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล โดยใช้คณะทำงานเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตรระดับตำบล รับผิดชอบ

การบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมีองค์ประกอบดังนี้ เกษตรตำบลในพื้นที่ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เกษตรอำเภอ เป็นประธานคณะทำงาน องค์การบริหารส่วนตำบล กรรมการหมู่บ้าน กรรมการกลุ่มเกษตรกร กรรมการสหกรณ์ แกนนำกลุ่มอาชีพ เป็นคณะทำงาน

ต่อมาในปี 2546 ได้มีการปรับบทบาทของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ สำนักพัฒนาการถ่ายทอด

เทคโนโลยี (2546) ระบุว่าศูนย์บริการฯ มีบทบาทเป็นศูนย์ประสานการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เป็นศูนย์ข้อมูลและบริการข่าวสารด้านการเกษตรแต่ละสาขาอาชีพ เป็น “เวทีชุมชน” ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในตำบล เป็นเวทีในการพบปะและร่วมจัดทำกิจกรรมของทุกส่วนราชการ องค์กรต่าง ๆ และเกษตรกร รวมทั้งเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการเกษตร

ส่วนบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ มีดังนี้ การถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตร การพยากรณ์และเตือนภัย การประชาสัมพันธ์ กิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์บริการฯ ให้ประชาชนรับทราบ และเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ทางหอกระจายข่าว นิทรรศการ หรือจัดกิจกรรม เป็นต้น

องค์ประกอบของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร (อภิชาติ อติเวทิน (2546) ได้กล่าวไว้ว่า ศูนย์บริการฯ ประกอบด้วย

1) ที่ทำการศูนย์บริการฯ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นที่รวบรวมนำเสนอและบริการข้อมูลและจัดอุปกรณ์การให้บริการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับตำบล เช่น เครื่องมือการตรวจวิเคราะห์ดินอย่างง่าย ตลอดจนใช้เป็นที่พักประชุม จัดเวทีชาวบ้าน ฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

2) คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมีจำนวนทั้งสิ้นไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วย ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน ผู้แทนสถาบันเกษตรกรและหรือกลุ่มอาชีพทางเกษตรในตำบล ไม่เกิน 2 คน อาสาสมัครเกษตรกรในตำบล 1-4 คน ผู้แทนหมู่บ้านฯ ละ 1 คน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล เป็นกรรมการและเลขานุการโดยตำแหน่ง

3) แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล เกิดจากชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาให้ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ ด้านการเกษตร เศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมหลักของตำบลคืออะไร จะปรับปรุงในส่วนไหน จะถ่ายทอดความรู้เรื่องอะไร และจะลงทุนทางธุรกิจชุมชนอย่างไร

4) จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตการเกษตร ทั้งด้านพืช ประมง ปศุสัตว์ เกษตรผสมผสานและอื่น ๆ โดยพิจารณาคัดเลือกจากฟาร์มของเกษตรกรในตำบล โดยมีเจ้าของจุดสาธิตการเกษตรทำหน้าที่วิทยากรเกษตรกรในการถ่ายทอดความรู้

1.3 การทำงานในอำเภอ คือ การทำงานของเจ้าหน้าที่ในสำนักงานเกษตรอำเภอทำหน้าที่ส่งเสริมและบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร ดำเนินการสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลให้เป็นช่องทางการให้บริการและความรู้แก่เกษตรกร จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ ส่งเสริมและพัฒนากลุ่ม/องค์กรเกษตรกรในการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิต และส่งเสริมเครือข่ายของกลุ่ม / องค์กรเกษตรกร รวมถึงประสานและอำนวยความสะดวกในการบริการเกษตรกร

2. การสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

กรมส่งเสริมการเกษตร (2545) กล่าวว่าไว้ว่าการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่เป็นการสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอให้สามารถปฏิบัติงาน ในการส่งเสริมและบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1 ข้อมูลสารสนเทศ เป็นการดำเนินงานด้านข้อมูลสารสนเทศโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และผู้เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเก็บข้อมูล การประมวลผล การจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในทุกระดับ

2.2 การพัฒนาบุคลากร เพื่อพัฒนาในด้านความรู้ ทักษะ และทักษะขั้นพื้นฐานที่ จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน โดยจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อการเชื่อมโยงและประสานงานวิจัยและงานส่งเสริมการเกษตร ระดับประเทศ/ระดับเขต/ระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ และการพัฒนาบุคลากร ในการบริหารให้มีการประชุมทุกระดับ สร้างความเข้าใจและแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 การสนับสนุนแผนของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนทางด้านความรู้วิชาการ ปัจจัยการผลิต และทุนในการดำเนินการต่างๆ จากแหล่งสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นให้หน่วยงานระดับจังหวัดเป็นหน่วยบูรณาการแผนงาน/โครงการ งบประมาณในการดำเนินการในพื้นที่

2.4 การนิเทศงาน เพื่อพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความสามารถในการปฏิบัติงาน เสริมสร้างขวัญและกำลังใจ รวมทั้งการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมให้ผู้รับการนิเทศได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา กำหนดเป้าหมาย และร่วมตัดสินใจในการปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

2.5 การติดตามและประเมินผล เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตามกระบวนการทำงานในพื้นที่ และการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ รวมทั้งการนำผลการติดตามและประเมินผลไปปรับปรุงการทำงานและการบริหารงาน

2.6 คลินิกเกษตรเคลื่อนที่ในพระราชานุเคราะห์ นอกจากระบบการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ทั้ง 5 ที่กล่าวมาแล้ว กรมส่งเสริมการเกษตร(2546) ระบุไว้ว่าในปี 2545 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดตั้งคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ให้บริการทางวิชาการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรหรือนวัตกรรมที่เหมาะสมสู่เกษตรกร โดยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรวิจัยและพัฒนาภาคการเกษตรที่เป็นแหล่งบริการความรู้เฉพาะด้านกับเกษตรกรเป้าหมาย ซึ่งมุ่งเน้นการบริหารงานเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกร และช่วยแก้ไขปัญหาลุप्तรรคให้เกษตรกรได้อย่างรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ รวมทั้งการสร้างและพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานวิชาการ หน่วยงานส่งเสริม และศูนย์ฯ ในการรณรงค์ฟื้นฟู และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยมีรูปแบบของกิจกรรม 2 กิจกรรม คือ

1) กิจกรรมด้านคลินิก ได้แก่ การให้คำปรึกษา ตรวจวิเคราะห์และวินิจฉัย และให้บริการ โดยใช้อุปกรณ์และเครื่องมือทางห้องปฏิบัติการในการเกษตรทุกด้าน คือ พืช ดิน สัตว์และประมง

2) กิจกรรมเสริม ได้แก่ การเสริมสร้างความรู้ การฝึกอบรมและจัดนิทรรศการที่เป็นความต้องการของเกษตรกรหรือเป็นเทคโนโลยีที่เกษตรกรควรรู้ เช่น บัญชี ชลประทาน สหกรณ์และกฎหมายที่ดิน เป็นต้น

2.7 หน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ (Mobile Unit : MU) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2546) ระบุว่ากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดตั้งหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่เพื่อให้บริการแก่เกษตรกรในระดับอำเภอและท้องถิ่น โดยกำหนดให้หน่วยงานต่างๆ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีการทำงานร่วมกันในลักษณะการประสานงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กรมวิชาการเกษตร กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดิน โดยเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน เพื่อแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของเกษตรกรและทันต่อสถานการณ์

หลักการและแนวคิดของหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ 1) ยึดเกษตรกรเป็นศูนย์กลางและเป็นหลักของการทำงาน 2) ทำงานแบบบูรณาการ โดยละลายความเป็นกรมออกจากหัวใจทุกคน และเน้นการให้บริการแก่เกษตรกรเป็นภารกิจกระทรวง 3) ตัวชี้วัดความสำเร็จ คือความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และความมั่นคงของเกษตรกร 4) MU เป็นศูนย์กลางการบริหารงาน และบริการระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยให้บริการเคลื่อนที่ตามความต้องการของเกษตรกร และเป็นการตั้งอย่างถาวรไม่ใช่ศูนย์เฉพาะกิจ

ความหมายระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

จากการตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้
ระบบข้อมูลสารสนเทศ

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2543) กล่าวถึงความหมายข้อมูลสารสนเทศ และระบบข้อมูลสารสนเทศไว้ว่า สารสนเทศเป็นข้อมูลที่ผ่านการประมวลผลให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ตามต้องการ สารสนเทศที่ดีต้องมีลักษณะถูกต้อง เพราะจะมีผลกระทบต่อการตัดสินใจวางแผนการปฏิบัติงานให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ประหยัด เชื่อถือได้ ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ เข้าใจง่าย ทันต่อเหตุการณ์ และตรวจสอบความถูกต้องได้

ระบบข้อมูลสารสนเทศทางการเกษตร เป็นการรวบรวมข้อเท็จจริงทางการเกษตร อาจอยู่ในรูปตัวเลข ตัวอักษร ภาพหรือเสียง มาประมวลผลโดยการวิเคราะห์และจัดการเกี่ยวกับข้อมูลเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับข้อมูลเหล่านั้น เรียกว่าสารสนเทศทางการเกษตร ทั้งนี้ในการจัดการข้อมูลด้านการเกษตรเพื่อให้ได้เป็นสารสนเทศทางการเกษตรที่นำไปใช้ในด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาการเกษตร มีการนำเทคโนโลยี เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการจัดการเกี่ยวกับสารสนเทศ และหน่วยงานได้ตามต้องการ สะดวกรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นระบบข้อมูลสารสนเทศ เป็นข้อมูลที่ผ่านการประมวลผล วิเคราะห์ จัดการ เกี่ยวกับข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงาน การเก็บข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการนำไปใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร ในการกำหนดนโยบาย วางแผนและดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

ระบบพัฒนาบุคลากร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2544) กล่าวว่าระบบพัฒนาบุคลากรเป็นการพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้มีทัศนคติที่ดีต่อเกษตรกร มีความรู้ และมีทักษะสามารถปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์

ในหลักการและการปฏิบัติงานของจังหวัด จังหวัดทำหน้าที่พัฒนาบุคลากรในระดับอำเภอ ให้มีความรู้ ทักษะ จิตสำนึก และพร้อมที่จะปฏิบัติงานในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสำรวจหาความต้องการ จัดทำแผนการพัฒนาบุคลากรและดำเนินการตามแผน คือ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัดปีละ 1 ครั้ง การสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ นอกจากนี้ยังมีการเสริมความรู้ในการประชุมประจำเดือน อย่างไรก็ตามในการพัฒนาบุคลากรนั้น จังหวัดใช้เกณฑ์การประเมินผลรายบุคคลหรือประเมินผลสัมฤทธิ์ของงานในรายบุคคลมาประกอบในการพัฒนาบุคลากร และมีการกระจายอำนาจให้อำเภออีกด้วย

ระบบติดตามและนิเทศงาน

สมพร หาญพงศ์พันธุ์ (2543) ให้ความหมายของการติดตามไว้ว่า เป็นการติดตามทบทวน และเฝ้าดูความก้าวหน้าของการทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง หรือในระยะเวลาที่กำหนด เพื่อให้การดำเนินงานทุกขั้นตอนเป็นไปตามแผนที่วางไว้ เพราะการติดตามความก้าวหน้าของงานหรือโครงการอย่างใกล้ชิดทำให้ทราบปัญหา และสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ทันเวลาที่ส่งผลกระทบต่อโครงการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ดังนั้นการติดตามผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะช่วยให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงได้

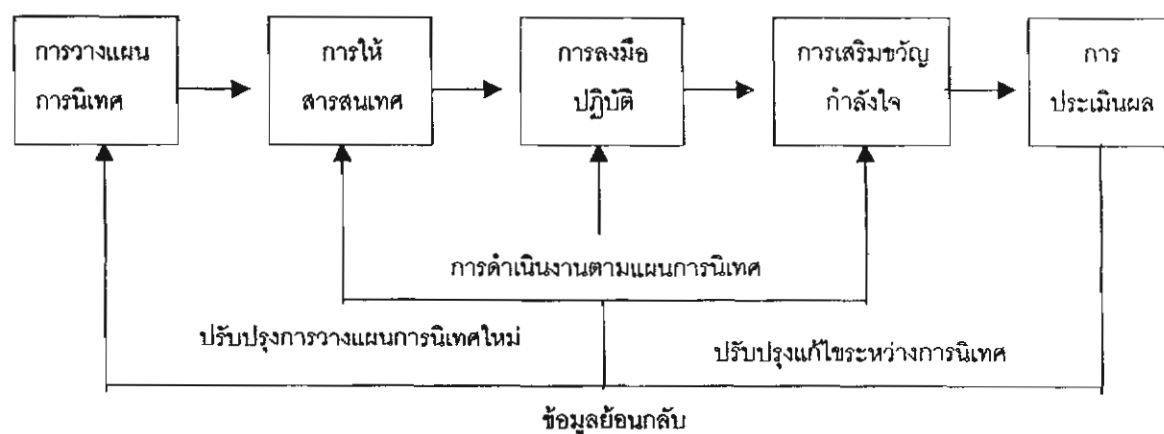
เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2543) ได้สรุปความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรไว้ดังนี้ เป็นกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง เป็นการติดตามให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยแก้ไขปัญหา ข้อขัดข้องเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งช่วยประสานความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในทุกฝ่าย สร้างขวัญและแรงจูงใจให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้สามารถปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายขององค์การ

การนิเทศงานแบบเน้นการมีส่วนร่วม เป็นการนิเทศที่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการปฏิบัติงานของหน่วยงาน กระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานให้ข้อคิดเห็นในการตัดสินใจและกำหนดเป้าหมายขององค์การ โดยผู้ทำหน้าที่นิเทศงานต้องสร้างบรรยากาศให้ผู้ปฏิบัติ

งานทุกคนรู้สึกว่ามีค่าและสำคัญและเป็นสมาชิกคนหนึ่งของทีมทำงาน มีความสัมพันธ์แบบเพื่อนร่วมงาน โดยผู้นิเทศงานจะให้ความสำคัญต่อแนวความคิดและความชำนาญของผู้ปฏิบัติงาน

สิน พันธุ์พินิจ (2544) ได้ให้ความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า เป็นการให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ชี้แจง ให้คำปรึกษาและพัฒนาบุคลากรให้สามารถทำงานภายใต้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงในสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภายใต้วัฒนธรรมองค์กรนั้น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยมีกระบวนการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร ให้กระชับ แต่สามารถใช้ประโยชน์ได้กว้างขวาง และครบวงจร ในลักษณะจี้แต่แจ๋ว ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ การวางแผนนิเทศ การให้สารสนเทศ การลงมือปฏิบัติ การเสริมขวัญกำลังใจ และการประเมินผลตามแบบจำลองข้างล่างนี้

ขั้นตอนของกระบวนการนิเทศ

ที่มา : สิน พันธุ์พินิจ (2544)

แบบจำลองกระบวนการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

ดังนั้นการติดตามและนิเทศ จึงเป็นการที่ผู้ติดตามและนิเทศ ทำหน้าที่ประสานงานอำนวยความสะดวก และให้คำแนะนำ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน เพื่อสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้งานหรือโครงการสำเร็จลุล่วงไปได้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

ระบบประเมินผลงาน

นันทา บุรณะธำรง (2540) กล่าวว่าว่าการประเมินผลเป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลของการนำไปปฏิบัติ เปรียบเทียบกับแผนที่ได้วางไว้ตามเกณฑ์หรือตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้แล้ว จากนั้นพิจารณาตัดสินใจ เพื่อให้ทราบว่าได้มีการทำอะไรสำเร็จไปบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงอะไรที่เกิดจากการดำเนินงาน ผลการดำเนินงานนั้นดีหรือไม่อย่างไร และมีส่วนใดของโครงการที่ควรปรับปรุงแก้ไข

บุญธรรม จิตอนันต์ (2540) กล่าวว่าไว้ในงานส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีงานด้านการวางแผน การดำเนินงานตามแผน และการประเมินผลเชื่อมโยงกันอยู่โดยตลอด เมื่อตอนวางแผนมีการสำรวจหรือประเมินสถานการณ์เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนหรือวางโครงการ เมื่อดำเนินการตามแผนต้องมีการติดตามประเมินผลความก้าวหน้าของงานหรือโครงการ และในตอนท้ายมีการประเมินผลความสำเร็จและตามด้วยการประเมินผลกระทบในพื้นที่ หลังจากนั้นระยะหนึ่งอาจมีการประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่าผลกระทบยังคงอยู่หรือไม่

วัลลภ พรหมทอง (2541) กล่าวว่าไว้ว่าการประเมินผล หมายถึงกระบวนการพิจารณา และตรวจสอบว่าได้มีการทำอะไรสำเร็จไปบ้าง ผลที่ได้รับเป็นอย่างไร โดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้รวมทั้งพิจารณาในเรื่องปัญหาอุปสรรค ตลอดจนทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมโครงการนั้น ๆ

ดังนั้นการประเมินผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จัดทำขึ้นอย่างมีระบบและมีวัตถุประสงค์แน่ชัด เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าในระยะหลังจากที่ได้ดำเนินงานแล้ว งานได้ดำเนินต่อไปอย่างเหมาะสมหรือมีปัญหาอุปสรรคหรือไม่อย่างไร เพื่อจะได้มีการจัดการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมได้ทันการ รวมทั้งสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนดำเนินงานโครงการอื่นๆ

การประชาสัมพันธ์

สะอาด ตันสุกผล อ้างโดย รัชภา ไชยจิตสุนทร (2526) กล่าวว่าไว้ว่าการประชาสัมพันธ์ คือวิธีการของหน่วยงานซึ่งมีแผนการและกระทำต่อเนื่องกันไป เพื่อที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มเป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจ และเกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมายนั้นๆ ให้สามารถดำเนินงานไปได้ผลดีสมความมุ่งหมาย โดยคำนึงถึงประชาคมดีของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องเป็นแนวบรรทัดฐานอันสำคัญด้วย

พรทิพย์ อุคมสิน และปรัชญา อยู่ประเสริฐ (2543) กล่าวถึงความจำเป็น บทบาทและประโยชน์ของการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า การประชาสัมพันธ์เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างองค์กรกับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อหวังผลในด้านความร่วมมือและสนับสนุนจากประชาชน ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นกลวิธีสำคัญในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร เพราะการประชาสัมพันธ์เป็นเสมือนทัพหน้าของการส่งเสริมการเกษตรที่จะเข้าไปกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดความสนใจใคร่รู้ และต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

บทบาทของการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร

1. การเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ เป็นการกระจายข่าวสารต่างๆ หรือเรื่องราวอย่างใดอย่างหนึ่งขององค์กรไปสู่กลุ่มเกษตรกร เพื่อให้รับทราบและเกิดความรู้ความเข้าใจตามวัตถุประสงค์ของผู้เผยแพร่

2. การจูงใจ เป็นการให้ความรู้และการทำความเข้าใจ โน้มน้าวจิตใจผู้ถูกจูงใจให้คล้อยตามเปลี่ยนเจตคติและตัดสินใจปฏิบัติตามด้วยตัวของเขาเอง เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจทั้งสองฝ่าย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำงาน

3. การกระตุ้นเตือน เป็นการเตือนให้กลุ่มประชาชนเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ ประพฤติปฏิบัติตามสิ่งต่าง ๆ ที่เขาต้องหรือควรปฏิบัติตามสิ่งต่าง ๆ ที่เขาต้องหรือควรปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม เช่น การไปเยี่ยมเยียน การสอบถามถึงการดำเนินงาน การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

4. การป้องกันแก้ไขความเข้าใจผิด หมายถึงการเข้าใจผิดในด้านวิชาการหรือข้อเท็จจริง ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายในด้านเกิดความไม่เชื่อถือ ไม่ไว้วางใจ หรือไม่ให้การสนับสนุนร่วมมือด้วยประการใดก็ตาม ดังนั้นการป้องกันความเข้าใจผิดต้องทำก่อนที่จะมีความเข้าใจผิด และถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดำเนินการแก้ไขให้เป็นความเข้าใจที่ถูกต้องโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้

5. การเสนอข่าวค่าน เมื่อมีเหตุการณ์เร่งด่วน เช่น เกิดโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่ร้ายแรง รัฐบาลจำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์โดยรีบด่วน เพื่อให้เกษตรกรทราบ รวมทั้งจะได้ป้องกันและควบคุมการแพร่กระจายของโรคได้อย่างทันเหตุการณ์

6. การเตรียมเกษตรกรก่อนรับการส่งเสริมและเป็นตัวเร่งให้รับการส่งเสริม บทบาทของการประชาสัมพันธ์ในกระบวนการยอมรับ เริ่มต้นจากการเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ เพื่อให้เกษตรกรรับทราบและเห็นความสำคัญของข่าวสารและความรู้ที่ประชาสัมพันธ์ เมื่อเกษตรกรเห็นคุณค่าจะเกิดความสนใจซึ่งเป็นการเร่งเร้าให้เกษตรกรต้องการรายละเอียดเพิ่มเติม จากนั้นเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่จะออกไปส่งเสริมเยี่ยมเยียน ให้คำแนะนำเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มจนเกษตรกรยอมรับความรู้นั้น

ดังนั้นการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นกระบวนการที่มีความจำเป็นในการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยงานและกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจทั้งสองฝ่าย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำงาน และเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

2.4.3 สถานการณ์และปัญหาการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านมา

กรมส่งเสริมการเกษตร (2544) ได้สรุปสถานการณ์และปัญหาในแต่ละระบบไว้ ดังนี้

ระบบการทำงานในพื้นที่เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกับชุมชน

กระบวนการทำงานยังขาดการวางแผนแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนรวมถึงการเปิดโอกาสหรือจัดเวทีชาวบ้านให้กับกลุ่มต่าง ๆ ยังน้อยมาก กระบวนการทำงานในพื้นที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เช่น การจัดทำจุดสาธิต จุดถ่ายทอดที่ดำเนินการในบางพื้นที่ไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของเกษตรกร รวมทั้งกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมยังดำเนินการค่อนข้างน้อย ขาดการวิเคราะห์และเสนอแนะด้านผลตอบแทน (ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ)

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นศูนย์กลางระหว่างความร่วมมือภาครัฐและชุมชน ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่กับชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการพัฒนางานด้านการเกษตร อย่างไรก็ตามการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมา มีนโยบายเร่งรัดให้จัดตั้งศูนย์บริการฯ แต่ไม่มีความต่อเนื่องและปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานตลอดเวลา ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดความมั่นใจในการดำเนินงาน บางพื้นที่เจ้าหน้าที่ไม่สามารถชี้แจงให้องค์กรในท้องถิ่นและชุมชนเข้าใจได้ สำหรับโครงสร้างของคณะทำงานศูนย์บริการฯ ยังไม่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน ไม่มีเครือข่าย ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง และไม่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม การจัดเก็บข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ไม่ครอบคลุมทุกกิจกรรมและทุกพื้นที่ การประชุมนัดหมายไม่พร้อมเพรียง เนื่องจากเกษตรกรมีภารกิจในไร่นา ขณะที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ มีงานราชการประเภทเร่งด่วนเข้ามาแทรกงานประจำอยู่ตลอดเวลา ทำให้ทำงานไม่ได้ตามแผนที่วางไว้ การใช้บริการจากศูนย์บริการฯ ของคนในชุมชนมีน้อย ขาดการประสานงานและบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ตลอดจนขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน สำหรับการบริหารจัดการมีคณะกรรมการทุกระดับ มีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการฯ แต่ให้บริการค่อนข้างน้อย เพราะเกษตรกรมาใช้บริการน้อย โดยมีปัญหาเกี่ยวกับศูนย์บริการฯ ได้แก่

- สถานที่ตั้งสำนักงานในบางพื้นที่มีปัญหาเกี่ยวกับ อบต. เนื่องจากมิได้ประสานงานและทำความเข้าใจกับ อบต. ก่อน บางพื้นที่ไม่เหมาะสม เช่น คับแคบ ห่างไกลจากชุมชน เป็นต้น

- ขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องทั้งกิจกรรมภายในสำนักงาน(วัสดุอุปกรณ์) กิจกรรมจุดสาธิต กิจกรรมการเรียนรู้ และงบประมาณค่าเช่า เนื่องจากความไม่ชัดเจนในการบริหารงาน

การทำงานในระดับอำเภอ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล ทำงานโดยใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกในการทำงาน โดยมีปัญหาบางประการ ได้แก่

- เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ แนวคิด และวิธีการทำงานของศูนย์บริการฯ อย่างแท้จริง จึงไม่มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมตามบทบาทใหม่ในการพัฒนา ได้แก่ คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา การให้โอกาสชุมชนในการคิด ตัดสินใจ การจัดกระบวนการเรียนรู้ การทำงานส่งเสริมแบบมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กร การบริหารจัดการ โดยองค์กรประชาชน

- ไม่มีการสร้างทีมงาน มีเจ้าหน้าที่เพียงคนเดียว จึงไม่สามารถตอบสนองภารกิจที่กำหนดไว้ได้เท่าที่ควร

- การบริหารงานที่ไม่ใช้ระบบคุณธรรม ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดขวัญกำลังใจในการทุ่มเททำงานเพื่อเกษตรกร

- ไม่มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ส่วนมากมุ่งเน้นผลงานของหน่วยงานตนเอง (ต้นสังกัด)

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่เป็นระบบงานที่ระดับจังหวัดและอำเภอสนับสนุนการปฏิบัติงานและเอื้ออำนวยในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หรือสนับสนุนระบบการทำงานในพื้นที่ ซึ่งได้แก่ ระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบการติดตามผลและนิเทศงาน ระบบประเมินผลงาน ระบบประชาสัมพันธ์ และระบบสนับสนุนแผนชุมชน มีสถานการณ์และปัญหาในการปฏิบัติงานตามระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ในระบบ สรุปได้ดังนี้

ระบบข้อมูลสารสนเทศ

ในปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศ เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานของทั้งภาครัฐและเอกชน ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายผลักดันให้ภาครัฐมีการบูรณาการงานด้านข้อมูลสารสนเทศ เพื่อลดความซ้ำซ้อนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น และที่สำคัญ คือ ต้องเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ทำให้ผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลาและเป็นฐานข้อมูลชุดเดียวกัน ดังนั้นกรมส่งเสริมการเกษตรมีความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมและพัฒนาสารสนเทศให้อยู่ในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับตำบล อำเภอ ใช้เป็นองค์ความรู้เพื่อให้บริการแบบเบ็ดเสร็จและรวดเร็วตามความต้องการของเกษตรกรและชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตรมีข้อมูลสารสนเทศเพื่อชุมชนซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่มีการจัดเก็บข้อมูลจากเกษตรกร โดยเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอและสำนักงานเกษตรจังหวัด และได้เผยแพร่ผ่านระบบเครือข่ายส่งเสริมเน็ต เช่น เครือข่ายธุรกิจเกษตร ห้องสมุดความรู้เกษตรกรคลินิกพืช ทำเนียบจุดถ่ายทอดและวิทยากรเกษตรกร ถามตอบปัญหาการเกษตร และศูนย์บริการฯ เป็นต้น โดยมีปัญหาบางประการ ได้แก่

- ข้อมูลบางส่วนยังขาดความน่าเชื่อถือ เพราะมีการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลจากหลายหน่วยงาน ทำให้ข้อมูลที่ได้ไม่ตรงกัน

- การนำข้อมูลมาใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคยังไม่มากเท่าที่ควร

- ข้อมูลที่จัดเก็บยังไม่มีนำไปเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ระบบพัฒนาบุคลากร

ในช่วง 3-5 ปี ที่ผ่านมา บุคลากรแต่ละสายงานไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นระบบ และต่อเนื่อง เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์บางเรื่องที่อำเภอต้องไปปฏิบัติงานในปัจจุบัน เช่น วิทยากรกระบวนการ การจัดทำแผนชุมชน และการสร้างเครือข่าย เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาบางประการ ได้แก่

- เจ้าหน้าที่บางส่วนยังไม่เข้าใจในเรื่องต่อไปนี้คือกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ การมีส่วนร่วม เครือข่าย และการจัดเวที

- แผนพัฒนาบุคลากรยังไม่สามารถดำเนินการได้ทั้งหมด เนื่องจากไม่มีงบประมาณ และมีภารกิจมาก

- การพัฒนาบุคลากร โดยการศึกษา ดูงานดำเนินการค่อนข้างน้อย
- การพัฒนาบุคลากรไม่ครอบคลุมทุกสายงาน และไม่ชัดเจน
- การบริหารบุคลากรในเชิงสร้างสรรค์สนับสนุนตำแหน่งให้สูงขึ้นยังไม่มีความเป็นธรรมเท่าที่ควร

ระบบติดตามและนิเทศงาน

ในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่จะดำเนินการเป็นกระบวนการเดียวกันหรือทำพร้อมกัน โดยการติดตามและให้คำแนะนำ (นิเทศงาน) ซึ่งดำเนินการในหลายลักษณะ เช่น ใช้ทีมผู้บริหารระดับจังหวัด หรือระดับอำเภอ ติดตามและนิเทศงานภาพรวม บางครั้งดำเนินการเฉพาะกิจเป็นรายโครงการ โดยผู้รับผิดชอบโครงการจะติดตามและนิเทศงานเอง ในระยะเวลา 2 เดือนให้ครบทุกอำเภอ ส่วนในระดับพื้นที่ 1 เดือนต่อครั้ง มีการสรุปและรายงานให้ทราบในการประชุมเกษตรอำเภอ ประจำเดือนเพื่อรับทราบผลการติดตามและนิเทศให้นำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป สามารถสรุปปัญหาเกี่ยวกับระบบติดตามและนิเทศงาน ได้ดังนี้

- เป็นระบบการติดตามและนิเทศที่ผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย
- บางประเด็นในการติดตามและนิเทศยังไม่ชัดเจน
- ขาดการบูรณาการในการติดตามและนิเทศระหว่างหน่วยงาน รวมทั้งใช้ผลจากการนิเทศงานไม่เต็มที่

ระบบประเมินผลงาน

ระบบประเมินผลงานมีทั้งการประเมินผลงาน และการประเมินผลตัวเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน สำหรับการประเมินผลงาน ผู้รับผิดชอบระดับพื้นที่จะเป็นผู้ประเมินแล้วรายงานให้ระดับอำเภอและจังหวัดทราบ บางครั้งเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดและอำเภอผู้รับผิดชอบเป็นผู้ประเมินผลงานเอง อย่างไรก็ตามการประเมินผลดังกล่าวไม่ใช่การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และเจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม ส่วนการประเมินผลบุคลากร จังหวัดได้มีการกำหนดประเด็นร่วมกัน เช่น งานในพื้นที่ งานพิเศษ งานคุณลักษณะในการปฏิบัติงาน เป็นต้น และแจ้งผลการประเมินให้รับทราบทุกคน ทุกระดับ แต่การประเมินผลดังกล่าวสามารถดำเนินการได้บางพื้นที่เท่านั้น สำหรับปัญหาเกี่ยวกับระบบประเมินผลงาน สรุปได้ดังนี้

- การแจ้งผลจากการประเมินค่อนข้างล่าช้า ไม่ทันต่อเหตุการณ์ และไม่สามารถนำมาปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานได้

- การประเมินผลยังไม่ครอบคลุมภารกิจพื้นที่ และผู้รับบริการส่วนใหญ่ จึงเกิดความไม่เข้าใจกิจกรรม โครงการ และตัวเจ้าหน้าที่

- การประเมินผลดำเนินการอย่างไม่ต่อเนื่อง

ระบบการประชาสัมพันธ์

เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอดำเนินการในการประชาสัมพันธ์โดยตรง เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวในชุมชน การบอกผ่านผู้นำชุมชน หรือการประชาสัมพันธ์งานบุญหมู่บ้าน เป็นต้น สำหรับปัญหาเกี่ยวกับระบบการประชาสัมพันธ์

- เจ้าหน้าที่บางส่วนยังขาดความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมีน้อย

- การประชาสัมพันธ์ยังไม่ต่อเนื่อง

- ขาดเครื่องมือช่วยสนับสนุนการปฏิบัติงาน เช่น กล้องถ่ายภาพ เป็นต้น

ระบบสนับสนุนแผนชุมชน

เป็นการดำเนินการเพื่อให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนทางด้านความรู้วิชาการ ปัจจัยการผลิต และทุนในการดำเนินการต่าง ๆ จากแหล่งสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นให้หน่วยงานระดับจังหวัดเป็นหน่วยบูรณาการแผนงาน/โครงการ งบประมาณในการดำเนินการในพื้นที่ หน่วยงานในระดับตำบล โดยศูนย์บริการฯ ดำเนินการจัดทำแผนชุมชนด้านการเกษตรในระดับตำบล โดยใช้กระบวนการทำงานกับชุมชนเป็นแนวทางการดำเนินงาน เมื่อได้แผนชุมชนแล้วต้องจำแนกแผนชุมชนออกเป็นแผนที่ชุมชนดำเนินการเอง และแผนที่ต้องการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพื่อประสานงานในการขอการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

สำหรับปัญหาของระบบสนับสนุนแผนชุมชน สรุปได้ดังนี้

- หน่วยงานจากภายนอกมีการสนับสนุนแผนชุมชนในระดับปานกลาง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กองทุนหมู่บ้าน และงบกระดุนเศรษฐกิจ เป็นต้น นอกจากนี้องค์กรท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของการเกษตร และยังไม่มีการสนับสนุนแผนชุมชนที่ชัดเจน

- การสนับสนุนแบบ Top down ไม่ตรงตามแผน

- ขาดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนทำให้การผลักดันนโยบายไปสู่การปฏิบัติมีค่อนข้างน้อย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า งานส่งเสริมการเกษตรได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตามยุคสมัย หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการกำหนดลักษณะการส่งเสริมคำนึงถึงนโยบายการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาชนบทของรัฐบาล และระบบส่งเสริมการเกษตรต้องสอดคล้องกับองค์ประกอบพื้นฐานของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต้องเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อให้การส่งเสริมบรรลุวัตถุประสงค์ คือ ให้เกษตรกรมีความอยู่ดีกินดี พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

2.5 การส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2543) ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2542 ภายใต้แผนจัดความยากจน เป็นความร่วมมือระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมวิเทศสหการ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) โดยในส่วนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบหมายให้กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นหน่วยงานหลักในการปฏิบัติงานตามโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรเกษตรกรให้สามารถวางแผนและดำเนินกิจกรรมการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน และเพิ่มขีดความสามารถให้แก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในด้านความรู้ และทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพตรงกับความต้องการของเกษตรกรและเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อระดมทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้อย่างคุ้มค่า โดยการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การสืบค้นและประเมินคุณภาพขององค์กรชุมชน ผู้นำและผู้รู้ในท้องถิ่นสร้างโอกาสให้ชุมชนร่วมคิดร่วมทำ เพื่อแสวงหาแนวทางพัฒนาและวางแผนชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งจะเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการมากกว่าการให้ทุนเพื่อจัดทำโครงการ และในระยะยาวจะทำให้ชุมชนสามารถระดมทุนและทรัพยากรในท้องถิ่นได้ และส่งผลให้การสนับสนุนจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวคิด/ปรัชญา

ชุมชนที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาตนเองได้ โดยอาศัยการรวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียนและจิตสำนึกเพื่อสังคมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนในลักษณะภาคีพัฒนาระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบัน การศึกษาท้องถิ่น องค์กรท้องถิ่น และองค์กรชุมชนต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญเรื่องการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา เน้นเกษตรกรเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาองค์กรในรูปแบบบูรณาการ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการจัดเวทีเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนชุมชนระดับตำบล

กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร(2546) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดทำแผนชุมชนซึ่งสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินงานโครงการข้างต้นประกอบด้วย

1. ค้นหาผู้นำอาสาสมัคร โดยชุมชนเป็นผู้คัดเลือกกันเอง เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงานต่าง ๆ ตามกระบวนการ
2. การเตรียมความพร้อมของชุมชน เป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมให้ชุมชน ปรับวิธีคิด และวิธีการทำงานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองที่ยั่งยืน เป็นเวทีให้เรียนรู้ถึงประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาทั้งข้อดีข้อด้อย

3. เรียนรู้พัฒนาการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้การพัฒนาชุมชนของตนเองที่ผ่านมาได้เรียนรู้ถึงแนวคิด วิธีการ ข้อดี ข้อด้อย ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน

4. ประเมินศักยภาพของชุมชน เรียนรู้และค้นหาข้อมูลศักยภาพของชุมชน เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งที่มียู่ เกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหน พร้อมทั้งจะพัฒนาจากพื้นฐานที่มีอยู่ให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

5. การศึกษาฐานพื้นที่ที่ค้นแบบเกี่ยวกับกระบวนการคิด การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม และการจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกและชุมชน เพื่อนำมาสังเคราะห์ใช้ประโยชน์ในการวางแผนชุมชน

6. การกำหนดแผนชุมชนระดับตำบล เป็นแผนที่เกิดจากความคิดของคนในชุมชนที่ร่วมกันคิดแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์และความต้องการของชุมชน

7. ประชาพิจารณาแผนชุมชน เป็นการเสนอโครงการให้เกษตรกรทั้งตำบล และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ซักถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้และปรับปรุงรายละเอียดโครงการ จัดลำดับความสำคัญ และเป็นการหาแนวร่วมในการพัฒนาชุมชน

หลังจากได้แผนของชุมชนแล้ว ชุมชนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติด้วยตนเอง โดยเริ่มจากกิจกรรมที่ชุมชนสามารถเริ่มได้ด้วยตนเองก่อน ส่วนกิจกรรมที่ต้องการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ ผู้นำชุมชนจะทำหน้าที่ในการประสานงานเพื่อขอรับการสนับสนุนต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากโครงการวิจัยที่กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ทำการศึกษาการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองในพื้นที่ต่างๆ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง และการศึกษาขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนในการพึ่งพาตนเอง โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่ดังกล่าวถึง 4 จังหวัดที่เข้าร่วมโครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

รูนันท์ พานิชโยทัย และคณะ (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.หินลาด อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก พบว่า ในการจัดเวทีสามารถใช้เป็นกลไกการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของแต่ละเวทีที่ชัดเจนและมอบภารกิจแก่ชุมชนไปดำเนินการต่อทุกครั้ง มีการเตรียมการก่อนเริ่มเวที และมีการสรุปบทเรียนทุกครั้ง จากการจัดเวทีทำให้ชุมชนรู้ว่าควรจะไปพัฒนาไปในทิศทางใด สามารถคิด วิเคราะห์ในการทำแผนชุมชน มีการบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนงานในตำบล รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานภายนอกก่อให้เกิดกิจกรรมใหม่ด้านสังคม เศรษฐกิจ มีแนวโน้มเกิดความต่อเนื่องของกิจกรรมสำหรับเพิ่มขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่พบว่าเจ้าหน้าที่มีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ และมีบทบาทชัดเจนขึ้นในการเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม ประสานงานและอำนวยความสะดวก

วิทยา อธิปอนันต์ และคณะ(2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.ท่าแค อ.เมือง จ.พิจิตร พบว่าในการจัดเวทีเรียนรู้ ทำให้ชุมชนรู้ศักยภาพ ชิดจำกัด ตลอดจนปัญหาของตน รู้จักตนเองมากขึ้น สามารถ

กำหนดวิถีชีวิตของคนในชุมชนว่าควรดำเนินทิศทางใด นอกจากนี้มีการจัดเวทีเครือข่าย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างเครือข่ายนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ผู้นำชุมชนมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการ ประสานงาน และทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สำหรับเจ้าหน้าที่พบว่า มีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการและปรับบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและประสานงาน เกิดแนวทางการพัฒนาโดยยึดชุมชนเป็นหลัก

จำลอง พุฒซ้อน และกังสดาล สวัสดิ์ชัย (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.บ้านยาง อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์ พบว่า จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ผู้นำชุมชนและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองมากขึ้น ชุมชนมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง เกิดการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน ประสานงานกับองค์กรต่างๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนในทิศทางที่ตนเองกำหนดและสามารถบริหารจัดการภายในชุมชนได้เอง สำหรับเจ้าหน้าที่ พบว่าสามารถเรียนรู้ในการปรับบทบาทตัวเองจากการเป็นผู้ชี้แนะมาเป็นผู้สนับสนุน ผู้ประสานงานและเป็นที่ปรึกษา กระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สนั่น สุขพอดิ (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.ห้วยไผ่ อ.เมือง จ.ราชบุรี พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมสรุปบทเรียน ตลอดจนทบทวนอดีตเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชน สำหรับเจ้าหน้าที่พบว่า มีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ พัฒนาการกระบวนการคิดการทำงานในรูปแบบใหม่ๆ

สรุปได้ว่าจากการส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองในพื้นที่ 4 จังหวัด คือ พิจิตร โลก บัรรัมย์ และราชบุรี พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนงานในตำบลและประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมในตำบล จากการดำเนินการผู้นำชุมชนที่สามารถดำเนินกระบวนการนี้ได้ดี และมีความต่อเนื่องต้องเป็นผู้ที่เข้าใจกระบวนการอย่างถ่องแท้ ทุ่มเท เสียสละและมีทัศนคติที่ดีและเน้นการทำงานเป็นทีม สำหรับเจ้าหน้าที่ปรับบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะไปเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม ประสานงานและอำนวยความสะดวก รวมทั้งทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการต้องมีความรู้ความสามารถในการทำงานกับชุมชน มีทักษะ ประสบการณ์ และสามารถสร้างสำนึกร่วมให้ชุมชนได้จึงประสบความสำเร็จ

2.6 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ความหมายและแนวคิด

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) ได้สรุปความหมายของงานวิจัยท้องถิ่นที่ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดตั้งคำถาม ทบทวนสภาพที่เป็นอยู่ วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ สรุปคำตอบ และถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานต่อไป ทั้งนี้ ต้องมีการบันทึกและวิเคราะห์เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการทำงาน

บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการผสมผสานระหว่างการมีส่วนร่วม การปฏิบัติการและการแสวงหาความรู้ร่วมกันในระหว่างหมู่คณะ

ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมกันรับผลที่เกิดจากการดำเนินงานและสรุปบทเรียน เพื่อหาทางพัฒนา ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้ คือเป็นกระบวนการทางสังคมที่จะนำไปสู่การพัฒนาปัจเจกชน เน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่มที่เป็นเจ้าของงานวิจัย ร่วมกันวิจัยเรื่องของตนเองทุกขั้นตอน เน้นการปฏิบัติที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม องค์การศึกษาวิธีปฏิบัติให้ดีขึ้น รวมทั้งเป็นกระบวนการสร้างอิสรภาพ ปลุกจิตสำนึกให้คนคลี่คลายเอาชนะปัญหา เน้นการวิพากษ์สะท้อนตนเอง เป็นวงจรการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ไม่มีกรอบเจาะจงเรื่องวิธีการ ใช้แนวทางผสมผสาน เน้นเทคนิคการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติร่วมกัน ประเมินความสัมพันธ์ระหว่างที่วิจัยตลอดเวลา และทบทวนวัตถุประสงค์ในทีมวิจัยเป็นระยะ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การมีส่วนร่วมตรงกับความต้องการของทุกฝ่าย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีปรัชญาเพื่อมุ่งช่วยเหลือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่สามารถเป็นประโยชน์สูงสุด หาวิธีแก้ปัญหาของตนเอง เมื่อถึงคราวที่ตนจะต้องตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร เป้าหมายสูงสุดของ PAR คือ การช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้และมีเป้าหมาย รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการของตนเอง (พนัส พดกฤษ์สุนันท์ และคณะ, 2545)

พนัส พดกฤษ์สุนันท์ อุบล จันทรพิเพชร และจินตนา ชุมหมุกดา (2545) กล่าวว่า iva การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาองค์กร หน่วยงาน และชุมชน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนและบุคคล รวมทั้งส่งเสริมให้บุคคลมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงองค์กร หน่วยงานและชุมชนที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่

กมล สดประเสริฐ (ม.ป.ป.) ให้แนวคิดว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การวิจัยค้นคว้าแสวงหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิม ต่างกันแต่เพียงว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาในการพัฒนา เป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในกระบวนการวิจัยและในการใช้ประโยชน์จากการวิจัย

ชนิษฐา กาญจนรังสี (2544) อ้างโดย ประจักษ์ เข้มมุกด์ และคณะ (ม.ป.ป.) เสนอแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ เป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ เป็นการวิจัยที่เริ่มต้นจากสถานการณ์ที่เป็นจริงในขณะหนึ่ง เคลื่อนที่ไปยังสถานการณ์ที่ควรจะเป็นในอนาคตซึ่งไม่อาจทำนายได้ โดยการเคลื่อนที่ดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์นั้นถูกกระทบจากเหตุการณ์แวดล้อมนอกกระบวนการวิจัย และเกิดจากกระบวนการวิจัย รวมทั้งผู้ร่วมในการวิจัยเอง การเกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงต้องเก็บมาเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์และตัดสินใจในการเคลื่อนไหวของกิจกรรมต่อ ๆ มาในกระบวนการวิจัยเสมอ กระบวนการวิจัยจึงต้องมียืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนได้ เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดในวงจร แต่เป็นการเริ่มเพื่อนำไปสู่วงจรใหม่ซึ่งเป็นวงจรของการแสวงหาความรู้และการกระทำ โดยวงจรนี้จะดำรงอยู่และดำเนินการต่อไปได้ราบเท่าที่คนในชุมชนยังสามารถมีส่วนร่วมกันวิจัย การวิจัยเชิง

ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จได้ เมื่อนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีความเชื่อว่า คนทุกคน มีศักยภาพ มีความสามารถในการคิดและการทำงานร่วมกันเพื่อชุมชนที่ดีขึ้น และจะต้องเริ่มจากความรู้ สึกของคนที่มีปัญหา หรือความต้องการของชุมชน แล้วเคลื่อนสู่การสร้างความเข้าใจ และการกระทำที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเองและชุมชน ทั้งในมิติของปัญญา จิตใจและกายภาพ

บำเพ็ญ เขียวหวาน (ม.ป.ป.) กล่าวถึง งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR)ไว้ว่างาน PAR ต้องรับใช้คนที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม ไม่ใช่คนใดคนหนึ่ง โดยเริ่มจากการพูดคุยถึงสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ศักยภาพ ปัญหา แล้ววิเคราะห์ร่วมกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย จึงจำเป็นต้องประสานความเข้าใจกัน ผู้ร่วมวิจัยต้องยอมรับข้อจำกัดและจุดเด่นของกันและกัน ไม่ยึดติดกรอบคิดเดิม ทฤษฎีเดิม ข้อสรุปเดิม ต้องมีการเสริมหนุนด้านต่างๆ หรือทรัพยากร เวลาและอื่นๆ ที่เหมาะสม รวมทั้งการจัดเวทีพบปะ เป้าหมายไม่ใช่การ ได้ผลงานมาตีพิมพ์ แต่อยู่ที่เกิดการพัฒนา และการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา PAR จะมี ประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นกับเจตนารมณ์ที่จะทำประโยชน์ต่อกลุ่ม องค์กร ชุมชน ด้วยความรัก ศรัทธา เชื่อมมั่นในทีมทุกคน

สุริยา วีรวงศ์ (ม.ป.ป.) ได้เสนอว่า การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในกระบวนการ ทำงานวิจัยและพัฒนา ร่วมกับชาวบ้าน โดยเฉพาะในรูปแบบที่เป็นการสร้างเสริมและสนับสนุนประชาชน และหรือองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งนั้น ไม่สามารถทำให้สำเร็จเป็นขั้นเป็นตอนภายในระยะเวลาอัน รวดเร็ว เนื่องจากมีเงื่อนไขหลายประการ โดยเฉพาะในด้านความพร้อม ความเข้าใจปัญหาพื้นฐานของ ชุมชนและปัญหาสภาพพื้นที่ของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น กระบวนการทำงานวิจัยและพัฒนาโดยเน้นหลัก การพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วม ก็คือ กระบวนการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย เจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและประชาชน ในการที่จะร่วมมือและประสานการทำงาน พัฒนาไปด้วยกัน การวิจัย PAR เป็นการช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหา เน้นแนวทางแก้ ปัญหาการพัฒนาตนเองและความต้องการของคน โดยมีนักวิจัย นักพัฒนา หรือผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ร่วมกัน ศึกษาและกำหนดปัญหา เพื่อตัดสินใจและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทำให้เกิดกิจกรรมชุมชนที่ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ไม่ชะงักงัน ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน และเกิดการนำทฤษฎีไปสู่ การปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิชาการและคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ประจักษ์ เข็มมุกต์ และคณะ (2546) กล่าวไว้ว่า เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วมมุ่งเน้นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองในการนำไปสู่การพัฒนา ชุมชน และสังคมทุกด้านเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วม เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ผู้ด้อยโอกาสและสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาของชุมชนและ เกิดความตระหนักในบทบาทความรับผิดชอบของตนเอง ร่วมแก้ไขปัญหามาของตนเองและชุมชน นอกจากนี้การดำเนินการวิจัยยังเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยในการตัดสินใจ กำหนดปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมทั้งดำเนินการแก้ไขปัญหามาด้วย ตนเอง โดยร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนั้น นอกจากนี้เพื่อร่วม

กับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน อีกทั้งผลักดันให้กิจกรรมทั้งหมดดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการวิจัยเพื่อการแสวงหาความรู้และแก้ปัญหาร่วมกัน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มาร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล โดยทบทวนสถานการณ์ที่เป็นอยู่ แนวทางแก้ไขปัญหา ทดลองทำ เพื่อพัฒนาศักยภาพทั้งในกระบวนการวิจัย และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์กรและชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ต้องมีการบันทึกและวิเคราะห์แต่ละประเด็น เพื่อสรุปคำตอบและถอดบทเรียน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มาริสา โกเศษะโยธิน (2543) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิถียศธรรมาชาติ และการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านทับทิมสยาม 02 ต.คลองไถ่เดือน อ.คลองหาด จ.สระแก้ว โดยมีเจ้าหน้าที่หน่วยราชการ ผู้นำชุมชน และเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าทุกฝ่ายที่ร่วมในโครงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอาชีพด้วยวิถียศธรรมาชาติตามบทบาทหน้าที่ เกษตรกรมีการเรียนรู้และช่วยเหลือกันในการพัฒนาอาชีพ และมีทักษะในการปฏิบัติด้านเกษตรกรรมชาติเพิ่มมากขึ้น คือการลดการใช้สารเคมี โดยนำสมุนไพรมาใช้ในการกำจัดศัตรูพืช และมีการใช้ปุ๋ยหมักทดแทนปุ๋ยเคมี เกษตรกรที่ร่วมโครงการมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยการปลูกผักด้วยวิถียศธรรมาชาติอย่างต่อเนื่อง มีการขยายพื้นที่การปลูกผัก เกษตรกรรมชาติและเพิ่มชนิดผักที่ปลูก และมีการวางแผนในการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองอย่างเป็นรูปธรรม มีการรวมกลุ่มเพื่อทำปุ๋ยหมักใช้และจำหน่าย จากการวิจัยพบว่ากระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความเหมาะสมที่จะใช้ในการพัฒนาอาชีพด้านเกษตรกรรมชาติซึ่งเป็นแนวทางเกษตรกรรมแบบยั่งยืน จากข้อค้นพบดังกล่าวจึงเสนอแนะว่าควรนำการวิจัยแบบนี้ไปใช้ในกระบวนการพัฒนาชนบทและพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และควรคำนึงถึงความสามารถพึ่งตนเองได้ในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง

พนัส พุทธิสุนันท์ และคณะ (2545) ศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่าอยู่: กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการจัดประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนน่าอยู่และพึ่งตนเอง พบว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังชุมชนเป็นอย่างดีจนก่อเกิดแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกุญแจสำคัญที่สามารถนำศักยภาพของสมาชิกชุมชนให้แสดงออกอย่างเหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาโครงการและกิจกรรมเพื่อการพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ปัญญา ภูริเวคินทร์ (2543) รายงานถึงประสบการณ์การถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในการดำเนินงาน โครงการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งเน้นการสนับสนุนทั้งด้านเงินทุนและด้านวิชาการ โดยระดับความร่วมมือจากหน่วยงานวิชาการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยฝึกอบรมเกษตรกรให้รู้จักว่า “เกษตรผสมผสาน” คืออะไร มีรูปแบบอย่างไร และการฝึกอบรมเทคนิควิธีการปฏิบัติในด้านการเลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชในระบบเกษตรผสมผสาน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนเกษตรกรและการสร้างเครือข่ายร่วมกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่มีการปรับเปลี่ยนเทคนิคการถ่ายทอดอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกษตรกรสามารถคิดเองและขยายผลต่อยอดกิจกรรมต่างๆ ของตนเองได้ และขยายวงไปฟื้นฟูเกษตรกรรายอื่นๆ ได้ด้วย

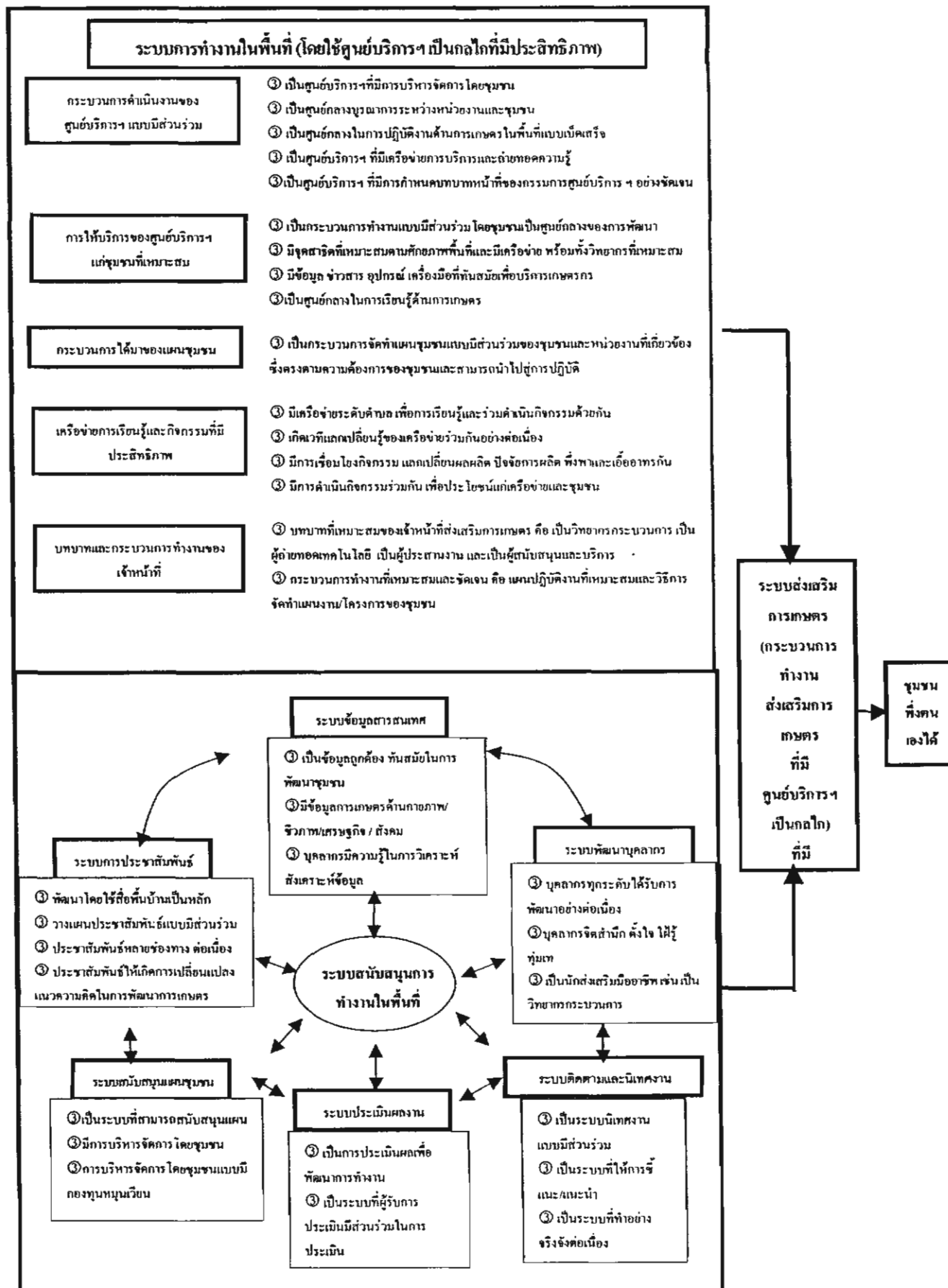
เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2544) กล่าวถึงความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร ไว้ว่า ถ้ามีการจัดการที่เหมาะสม มีการประชุมระดมสมองกัน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีขึ้น เร็วขึ้น พลังกลุ่มที่ถูกสร้างขึ้นจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรเป็นสำคัญ ผลด้านอื่น เช่น ผลงานของนักส่งเสริมและหน่วยงาน เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น การทำงานกับกลุ่มจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เคารพความคิดเห็น และบทบาทหน้าที่ของกันและกัน ระหว่างนักส่งเสริมกับกลุ่มชาวบ้าน ดังนั้นการทำงานส่งเสริมการเกษตรให้บรรลุเป้าหมาย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตร โดยใช้งานวิจัยเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ผลจากการวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร คือ ได้คำตอบของปัญหาที่ต้องการทราบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในงานส่งเสริมการเกษตร และสามารถนำไปปรับปรุงกระบวนการทำงานในการส่งเสริมการเกษตร และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถประยุกต์ผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งช่วยให้บุคคลเป้าหมายในงานส่งเสริมการเกษตรได้รับการพัฒนาที่ถูกทิศทางและสอดคล้องกับสภาพการณ์ของบุคคลเป้าหมายและผู้บริหารได้ทราบข้อเท็จจริง รวมทั้งข้อมูลที่เป็นพื้นฐานสำคัญจากการวิจัยทำให้ช่วยเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหาร ในการวินิจฉัยสั่งการ หรือตัดสินใจปัญหาได้ดีและมีประสิทธิภาพ

จากการตรวจสอบเอกสารสรุปได้ว่า สถานการณ์ปัจจุบันที่เน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา และจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกรมส่งเสริมการเกษตร ทำให้บทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นเพื่อให้การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป กรมส่งเสริมการเกษตร โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงเห็นสมควรดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ทุกตำบลเป็นกลไกในการทำงาน โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือเจ้าหน้าที่ในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเขต ส่วนกลาง และเกษตรกรในหมู่บ้านเป้าหมาย เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้น ตั้งแต่

การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหา การพัฒนาโจทย์วิจัย การวางแผน และการดำเนินงาน รวมทั้ง การจดบันทึก การร่วมวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย เพื่อเพิ่มเติมในรายละเอียดในทาง ปฏิบัติของระบบส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบัน ซึ่งพัฒนามาจากระบบฝึกอบรมและเขียน ประกอบ ด้วยระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ และให้ สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน รวมทั้งเป็นไปตามความต้องการของเกษตรกร อย่างแท้จริง โดยมีเป้าประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและชุมชนพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถเรียนรู้การทำวิจัยควบคู่กับการปฏิบัติงาน และประยุกต์ แนวคิด วิธีการดำเนินงาน ผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดดังกล่าว และจากการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัย จึงได้กำหนดขอบเขตและแนวคิด การวิจัย ดังนี้

กรอบการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) โดยมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

1. ขั้นตอนในการศึกษา

1) การศึกษาเอกสาร โดยการรวบรวมแนวคิด แนวทาง และนโยบายในการพัฒนาการเกษตรของ ประเทศ รวมทั้งการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนา การเกษตรแบบยั่งยืน โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตชุมชน การประเมินและติดตามผลการดำเนินงาน ตามระบบ ส่งเสริมการเกษตร เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ กำหนดโจทย์การวิจัย และกิจกรรมการวิจัย

2) การวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร โดยจัดเวทีในการวิเคราะห์ สถานการณ์ ปัญหา ความคาดหวัง และแนวทางแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร ให้ผู้ มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในส่วนของผู้เจ้าหน้าที่ระดับกรม ภาค จังหวัด อำเภอ และเกษตรกร ซึ่งเป็นบุคคล เป้าหมายใน การดำเนินงานพัฒนาการเกษตรเข้ามามีส่วนร่วมในเวที ซึ่งเน้นกระบวนการในการจัดเวที การสัมมนาแบบมี ส่วนร่วม และการพัฒนาความรู้ความเข้าใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้เข้าใจถึงหลักการ ในการวิจัยเชิงปฏิบัติ การแบบมีส่วนร่วม

3) การวิเคราะห์โจทย์วิจัยและกิจกรรมในการดำเนินการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์ ปัญหา ความคาดหวัง แนวทางแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร และแนวคิด แนวทางในการพัฒนาประเทศ เพื่อกำหนดขอบเขตการวิจัย โจทย์วิจัย และกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ ในการวิจัย เพื่อให้ได้คำตอบในการตอบโจทย์วิจัยดังกล่าว โดยคณะนักวิจัยของจังหวัด และจัดเวที ให้ผู้มีส่วน เกี่ยวข้องให้ข้อเสนอแนะและปรับปรุง

4) ดำเนินการตามกิจกรรมการวิจัยส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในแต่ละประเด็น ดำเนินการในกิจกรรมที่กำหนด ทั้งนี้ ให้มีเวทีในการร่วมกันสรุปทบทวนและแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอทั้งในระดับกรม จังหวัด อำเภอ และตำบล

2. การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยชุมชนและ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทุกระดับเป็นผู้ร่วมในกระบวนการวิจัย คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้บันทึกเก็บรวบรวม ข้อมูล และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อสรุปและวิเคราะห์ผลในการดำเนินการวิจัยในทุกขั้นตอน ซึ่งการวิเคราะห์ผลมุ่งเน้นหาแนวทางในการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรที่มีความเหมาะสม ในการบันทึก เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้หลาย ๆ วิธีการ เช่น การเก็บข้อมูลพื้นฐานก่อนการวิจัยใช้แบบ สอบถามถึงโครงสร้าง การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ มีเวทีในการเก็บข้อมูลและสรุปทบทวนระหว่าง ผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย เป็นต้น โดยคณะนักวิจัยของจังหวัดจะร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการนำผล

การวิจัยวิเคราะห์หาแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรที่มีความเหมาะสม ปัจจัยที่ส่งผลการดำเนินงานและเงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ ในการดำเนินงาน

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษามีขอบเขตในการดำเนินงาน ดังนี้

1. คัดเลือกอำเภอและตำบลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยให้อำเภอแสดงความประสงค์ในการเข้าร่วมดำเนินการวิจัยโดยความสมัครใจ และให้อำเภอคัดเลือกตำบลตัวอย่าง ซึ่งได้คัดเลือกอำเภอและตำบลในการดำเนินการวิจัย จำนวน 3 อำเภอ ๆ ละ 3 ตำบล รวม 9 ตำบล คือ อำเภอบัวชุม ตำบลท่าม่วง ตำบลบ้านยาง ตำบลหินลาด อำเภอบางระกำ ตำบลหนองกุลา ตำบลบึงกอก ตำบลบ่อทอง อำเภอเมือง ตำบลปากโทก ตำบลวัดพริก ตำบลท่าทอง

2. เนื้อหาในการศึกษา ขอบเขตเนื้อหาในการศึกษา คณะนักวิจัยและผู้ร่วมในการดำเนินการวิจัย ร่วมกันตัดสินใจประเด็นและขอบเขตในการศึกษา โดยใช้ข้อมูลจากสถานการณ์การดำเนินงาน ปัญหาในการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรของแต่ละจังหวัด จึงได้กำหนดประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1. ระบบการทำงานในพื้นที่

- 1.1 การทำงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
- 1.2 บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
- 1.3 กระบวนการทำงานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่

2. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

- 2.1 ระบบข้อมูลสารสนเทศ
- 2.2 ระบบบริหารและพัฒนาบุคลากร
- 2.3 ระบบการนิเทศงาน
- 2.4 ระบบประเมินผลงาน
- 2.5 การประชาสัมพันธ์
- 2.6 ระบบสนับสนุนแผนชุมชน

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2545 – พฤษภาคม 2546

แผนปฏิบัติการวิจัยและงบประมาณ

1. สัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจโครงการวิจัยแก่คณะนักวิจัย 1 ครั้ง ก.ย. 45
2. ประชุมชี้แจงโครงการวิจัยแก่เกษตรกรอำเภอ 1 ครั้ง ก.ย. 45
3. ประชุมชี้แจงโครงการวิจัยแก่หัวหน้าส่วนราชการในจังหวัด 1 ครั้ง ก.ย. 45

4. จัดเวทีชาวบ้าน 7 ตำบล ตำบลละ 5 ครั้ง (ยกเว้นตำบลบ้านยาง และตำบลหินลาด จัดเฉพาะเวที
ประชาพิจารณ์แผน)
 - ครั้งที่ 1 ชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชน ค.ค. 45
 - ครั้งที่ 2 ศึกษาพัฒนาการของชุมชนและข้อมูลทั่วไป พ.ย. 45
 - พร้อมทั้งประเมินศักยภาพของชุมชนและปัญหาของชุมชน
 - ครั้งที่ 3 กำหนดแนวทางการพัฒนาของชุมชน ธ.ค. 45
 - ครั้งที่ 4 กำหนดแผนของชุมชน ม.ค. 46
 - ครั้งที่ 5 ประชาพิจารณ์แผนของตำบล มี.ค. 46
5. ศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ 1 ครั้ง ก.พ. 46
6. จัดเวทีเครือข่ายระหว่างตำบล 3 ครั้ง ธ.ค. 45 , มี.ค. 46 , มิ.ย. 46
7. ประชุมคณะวิจัยระดับจังหวัด (ทุกเดือน)
8. ประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ 6 ครั้ง ค.ค.45 , ธ.ค. 45 , ก.พ. 46 ,
มี.ค. 46 , เม.ย. 46 , พ.ค. 46
9. ประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัด พ.ย.45 , ม.ค. 46 , มี.ค. 46 ,
พ.ค. 46
10. ฝึกอบรม / ประชุม / สัมมนา 7 ครั้ง
 - ครั้งที่ 1 อบรมวิทยากรกระบวนการ 1 ครั้ง ค.ค. 45
 - ครั้งที่ 2 สัมมนาหาวิธีการในการบริหารจัดการศูนย์ฯ โดยชุมชน พ.ย. 45
 - ครั้งที่ 3 สัมมนาจัดทำแนวทางการพัฒนาบุคลากร พ.ย. 45
 - ครั้งที่ 4 สัมมนาจัดทำแนวทางการนิเทศและประเมินผล ธ.ค. 45
 - ครั้งที่ 5 สัมมนาจัดทำแนวทางการประชาสัมพันธ์ ธ.ค. 45
 - ครั้งที่ 6 อบรมวิทยากรเกษตรกร ม.ค. 46
 - ครั้งที่ 7 สัมมนาระดมความคิดเห็น
เพื่อหาแนวทางการสนับสนุนแผนชุมชน เม.ย. 46
11. สัมมนาสรุปผลการวิจัยระดับจังหวัด 1 ครั้ง พ.ค. 46
12. จัดทำเอกสารรายงานการวิจัย 150 เล่ม พ.ค. 46
13. อำนวยการและประสานงานวิจัย (ตลอดระยะเวลาดำเนินการวิจัย)

บทที่ 4

ระบบการทำงานในพื้นที่

ระบบการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย

1. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชนมีประสิทธิภาพเป็นอย่างไร ประกอบด้วย

- กระบวนการดำเนินงานของศูนย์ฯ และการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน รัฐ เอกชน แบบบูรณาการ
- กระบวนการได้มาของแผนชุมชน
- การให้บริการของศูนย์ฯ แก่ชุมชน
- เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม

2. กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่

ผลการศึกษา

โจทย์ 1. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีประสิทธิภาพ
ควรเป็นอย่างไร

โจทย์ย่อย 1.1 กระบวนการดำเนินงานของศูนย์ฯ และการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม
ระหว่างชุมชน รัฐ เอกชน แบบบูรณาการ ควรเป็นอย่างไร

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินงานวิจัย

การบริหารจัดการศูนย์ฯ ดำเนินการในรูปของคณะกรรมการที่มีตัวแทนจากชุมชนและส่วนราชการ เข้ามาเป็นกรรมการ การคัดเลือกกรรมการจากชุมชนส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่เป็นผู้คัดเลือก ในการบริหารจัดการ ศูนย์ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ (ผอ.ศูนย์ฯ) ชุมชนยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ซึ่งรวมทั้งการบริหารจัดการในส่วนที่เป็นกิจกรรมที่ศูนย์จะต้องดำเนินการ เช่น การจัดทำแผนชุมชน การถ่ายทอดความรู้ การพัฒนากลุ่ม/เครือข่าย ฯลฯ และการบริหารจัดการในส่วนของสำนักงานศูนย์ เช่น การกำหนดจุดในการตั้งศูนย์ฯ การร่วมกันพัฒนาสำนักงานศูนย์ และการดูแลศูนย์ เป็นต้น

การปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นผลงานของหน่วยงานตนเอง การดำเนินงานใน ลักษณะการทำงานเป็นทีมยังมีน้อย ยังมีการบูรณาการในการทำงานค่อนข้างน้อย ตั้งแต่กระบวนการวิเคราะห์ วางแผน ดำเนินงาน และประเมินผลร่วมกันทั้งในส่วน of หน่วยงานต่าง ๆ และชุมชน

2. สิ่งที่จะควรจะเป็น และการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นศูนย์ฯ ที่มีการบริหารจัดการของชุมชน โดยชุมชน 2. เป็นศูนย์กลางการบูรณาการทำงานระหว่างหน่วยงานและชุมชน 3. มีที่ทำการเป็นสัดส่วน 4. มีงบประมาณในการบริหารจัดการด้วยตนเอง 5. มีวัสดุอุปกรณ์เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน	1. คณะทำงานฯ ศูนย์ควรแต่งตั้งโดยชุมชน 2. มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือน 3. ชุมชนมีการร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุม 4. มีการร่วมกำหนดแผนปฏิบัติงานของศูนย์ 5. มีการติดตามการดำเนินงานของศูนย์โดยคณะทำงาน 6. การกำหนดประเด็นเพื่อพิจารณาในการประชุมผู้นำชุมชนควรมีบทบาท 7. คณะทำงานฯ ควรเข้าร่วมประชุมสม่ำเสมอ และทำตามบทบาทหน้าที่ 8. การเข้าร่วมของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องตามความต้องการของชุมชน

3. การดำเนินการ

คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มาจากการสรรหา/แต่งตั้งโดยคณะกรรมการสรรหา ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการเลือกของชุมชน ได้แก่ ตัวแทน กลุ่มอาชีพ อบต. โดยจะแต่งตั้งตามจำนวนหมู่บ้านเป็นหลัก ทั้งนี้ ในหมู่บ้านที่มีตัวแทนจากกลุ่มอาชีพ หรือจากอาสาสมัครของหน่วยงานต่างๆ ที่มีในพื้นที่ ก็ถือว่าเป็นตัวแทนของหมู่บ้านนั้นด้วย คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ บทบาท และหน้าที่ คือ ช่วยจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เช่น ในเรื่องข้อมูลการช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ สำหรับเจ้าหน้าที่เข้ามามีส่วนร่วมในส่วนที่เกี่ยวข้องในบางขั้นตอน เช่น การชี้แจงโครงการต่าง ๆ การร่วมประชุมตามที่ชุมชนต้องการ การเข้าร่วมในเวทีต่างๆ ทั้งที่ชุมชนกำหนด และหน่วยงานเป็นผู้กำหนด

1. กระบวนการได้มาซึ่งคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ หลังจากการจัดเวทีชุมชน และมีตัวแทนมาจากทุกหมู่บ้าน ซึ่งการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดเวทีนั้น ได้เชิญแกนนำหมู่บ้านคณะกรรมการหมู่บ้าน ตัวแทนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ตลอดจนผู้นำต่าง ๆ ของหมู่บ้านละ 5-10 คน มารับฟังแนวทางการดำเนินงานศูนย์บริการฯ โดยเน้นให้ทุกคนเห็นความสำคัญของศูนย์บริการฯ และเข้าใจขั้นตอนการดำเนินงานต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นภายใต้ศูนย์บริการฯ เช่น ในเรื่องการสำรวจข้อมูล การจัดทำแผนชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการศูนย์บริการฯ ในรูปแบบการบริหารจัดการของชุมชนโดยชุมชน หลังจากการรับฟังคำชี้แจงแล้ว ผู้แทนเกษตรกรที่เข้าร่วมประชุม ได้นำรายงานการประชุมที่ตนรับทราบไปแจ้งแก่เกษตรกรในหมู่บ้านที่รับผิดชอบดูแลโดยแต่ละหมู่บ้านจะร่วมกันจัดเวทีหมู่บ้าน 4-5 ครั้ง มีตัวแทนหมู่บ้าน ละ 3-5 คน ช่วยในการจัดเก็บข้อมูลจัดทำแผน และร่วมกำหนดกิจกรรม โดยผ่านเวทีชุมชน ซึ่งจะมีหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมในการจัดทำเวที และให้ข้อเสนอแนะ โดยส่วนใหญ่จะเข้าร่วมในเวทีที่ 4 และเวทีที่ 5 ดังนั้นแผนชุมชน พร้อมทั้งกลุ่ม

กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดทำเวทีชุมชน ซึ่งแต่ละกิจกรรม / กลุ่มได้มีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบดูแลการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม / กลุ่ม ในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่จะทำให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้รับผิดชอบดูแล กิจกรรม / กลุ่ม ในแต่ละศูนย์บริการฯ จะได้รับการคัดเลือกในเวทีที่ 5 เป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ซึ่งองค์ประกอบของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ มีประธาน และผู้อำนวยการศูนย์บริการฯ เป็นเลขานุการ ส่วนที่เหลือเป็นกรรมการ

2. จังหวัดและอำเภอ ได้จัดประชุมชี้แจงทำความเข้าใจแก่คณะกรรมการ เรื่อง บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ได้แก่ การหาสถานที่ตั้งของศูนย์บริการฯ การสำรวจข้อมูลของชุมชน ทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และด้านสังคม รวมทั้งการประมวลผล การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล

3. การจัดทำฐานข้อมูลของชุมชนเอง จากการจัดเวทีชาวบ้านทั้งระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ร่วมกับชุมชนในการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การบริหารและจัดการศูนย์บริการฯ (วางแผน กลั่นกรอง ติดตาม บริหารงบประมาณ) ส่งเสริมการเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายแบบร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือแหล่งวิชาการ ตลอดจนประสานงานกับส่วนราชการต่าง ๆ ซึ่งมีแผนแม่บทชุมชนที่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ จะต้องจัดทำแผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ ทั้งแผนระยะสั้น ระยะยาว ให้สอดคล้องกับแผนแม่บทชุมชน รวมทั้งแผนการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ และการพัฒนาการเกษตร เครือข่ายที่เข้มแข็ง ทั้งนี้จะต้องจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกเดือน โดยมีการประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งราชการและเอกชน อบต. ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกลุ่มกิจกรรมและการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มกิจกรรมที่เกิดภายใต้ศูนย์บริการฯ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุผลในการตามที่ต้องการ สำหรับการประชาสัมพันธ์งานของศูนย์บริการฯ ให้ชุมชนเองทราบความก้าวหน้าของการดำเนินงาน และเผยแพร่ผลงานของศูนย์บริการฯสู่สาธารณะ เพื่อให้ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องทราบและมาใช้บริการที่ศูนย์บริการฯ และให้มีการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เป็นประจำทุกเดือน เพื่อเป็นเวทีในการเรียนรู้ร่วมกัน การวางแผน และการบริหารจัดการของศูนย์บริการฯ โดยประสานงานเชิญหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องร่วมในการให้การสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ทั้งด้านวิชาการและงบประมาณของแต่ละกิจกรรมตามที่ชุมชนเสนอความต้องการ

4. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล เป็นศูนย์กลางการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานและชุมชน การดำเนินการโดยคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ซึ่งเลขานุการศูนย์บริการฯ ได้ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พาณิชย์จังหวัด การศึกษานอกโรงเรียนร่วมในการสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ฯ ในกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กลุ่มกิจกรรมร้องขอพร้อมทั้งร่วมวางแผนการถ่ายทอดความรู้ ได้ตรงความต้องการของชุมชนมากขึ้น

นอกจากนี้ การปรับโครงสร้างของหน่วยงานราชการ หน่วยงานระดับอำเภอโดยเฉพาะในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่เคยปฏิบัติในระดับอำเภอไปปฏิบัติงานระดับจังหวัดเหลือเพียงหน่วยงานเดียวคือสำนักงานเกษตรอำเภอ และมีศูนย์บริการฯ ซึ่งจะต้องรับผิดชอบงานส่งเสริมการเกษตรในทุกสาขา ทำให้การบูรณาการระหว่างหน่วยงานเป็นไปได้ค่อนข้างน้อย เพราะอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานในสังกัด

กระทรวงเกษตรฯมีจำกัด รับผิดชอบเป็นเขตครอบคลุมหลายอำเภอต่อคน อย่างไรก็ตาม การจัดคลินิก เกษตรที่ศูนย์บริการฯ จะมีหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มาร่วมดำเนินการทุกหน่วยงานเป็น การให้บริการอย่างบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานกับชุมชน

5. เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตรในพื้นที่ ในรูปแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) ในการดำเนินงานได้เชิญหน่วยงานเข้าร่วมในการจัดเวทีชุมชน โดยเฉพาะเวทีที่ 4 กับเวทีที่ 5 ทำให้หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องทราบและเข้าใจในการที่จะให้บริการด้านการเกษตรที่แต่ละหน่วยงานที่ศูนย์บริการฯ มากขึ้น โดยแต่ละหน่วยงานยินดีมาให้การสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ตามที่ชุมชนร้องขอ เช่น การถ่ายทอดความรู้

การให้บริการในแต่ละครั้งจะมีการบันทึกการให้บริการไว้ที่ศูนย์บริการฯ ทุกครั้ง เพื่อใช้ในการประสาน การทำงาน การติดตามให้การช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องในครั้งต่อไป

6. เกิดเครือข่ายการบริการและถ่ายทอดความรู้ เช่น เครือข่าย วิทยากรเกษตรกร ชาวบ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มกิจกรรม โดยได้ดำเนินการคัดเลือกจุดสาธิตและถ่ายทอดความรู้ตามกลุ่มกิจกรรมซึ่งมาจากการ จัดทำแผนชุมชน รวมทั้งได้คัดเลือกวิทยากรเกษตรกรเพื่อเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิก หรือชุมชนที่ สนใจมาร่วม ศูนย์ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการ โรงเรียนเกษตรกรกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ภายใต้ศูนย์จะมีคณะกรรมการของกลุ่มจะมีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม และมีเวทีประชุมคณะกรรมการบริหาร ศูนย์ฯ โดยตัวแทนกลุ่มกิจกรรมมาร่วมประชุมเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในการบริหารจัดการของกลุ่มแต่ละ กลุ่มที่ศูนย์บริการฯ ทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

7. มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ อย่างชัดเจน

- บริหารและจัดการศูนย์บริการฯ (วางแผน-กลั่นกรอง-ติดตาม-บริหารงบประมาณ)
- พัฒนาศักยภาพของเกษตรกร (สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยขบวนการร่วมคิด - ร่วมคิด-ร่วมทำ)
- เตรียมความพร้อมของชุมชนแบบมีส่วนร่วม(เวทีชาวบ้าน)
- ประสานงานในการจัดทำฐานข้อมูลศักยภาพและวิวัฒนาการของชุมชน ทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แก่ชุมชน (แผนถ่ายทอดฯ แผนลงทุน แผนฟื้นฟู)
- ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และสร้างเครือข่ายแบบร่วมคิด-ร่วมวางแผน-ร่วมปฏิบัติ- ร่วมรับผิดชอบ
- ให้ความช่วยเหลือในด้านแหล่งวิชาการ ตลอดจนประสานงานกับส่วนราชการต่างๆ

8. การกำหนดสถานที่ตั้งศูนย์บริการฯ ส่วนมากจะใช้สถานที่ อบต. โดยจะจัดสรรสถานที่ให้ส่วนหนึ่ง บางแห่งจะใช้ห้องประชุม บางแห่งใช้อาคารเอนกประสงค์

4. ผลที่เกิดขึ้น

- การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ดำเนินการตามแนวทางที่กรมฯ กำหนด แต่การคัดเลือกส่วนมากแต่งตั้งได้จากการเสนอของเจ้าหน้าที่ เช่น จาก อบต. กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งมี ข้อดี คือ สามารถคัดเลือกคนที่มีลักษณะเป็นผู้รู้ถึงสภาพพื้นที่ สามารถทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ได้ดี เพราะความคุ้นเคย และให้ความร่วมมือในการดำเนินงานดี ส่วนข้อเสีย คือ บางครั้งเจ้าตัวไม่พร้อมหรือไม่สนใจ ตลอดจนชุมชนมีส่วนร่วมน้อย และคิดว่าเจ้าหน้าที่ลำเอียง แต่ยังไม่เข้าใจบทบาทของตนเอง มีการแสดงความคิดเห็นน้อยและต้องการผลตอบแทน

- การพิจารณากำหนดประเด็นในการประชุมของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ บทบาทยังไม่เป็นของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เท่าที่ควร ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่จะเป็นผู้กำหนดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทางราชการ ร่วมกันกับสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชุมชน

- มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้าร่วมในการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เช่น สาธารณสุข พัฒนาที่ดิน ปศุสัตว์ และประมง

- คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ไม่สามารถร่วมในการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ได้อย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากต้องทำงานเป็นตัวแทนให้กับหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงาน เช่น สาธารณสุข พัฒนาชุมชน พัฒนาที่ดิน ปศุสัตว์ เป็นต้น

- การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในบางเรื่องตัวแทนชุมชนไม่กล้าตัดสินใจในกิจกรรมหรือโครงการที่จะรับไปดำเนินการในชุมชน

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- เกษตรกรใช้บริการผ่านศูนย์บริการฯ มากขึ้น เช่น การขอรับการช่วยเหลือกรณีประสบภัยธรรมชาติ การขึ้นทะเบียนเกษตรกร (ทบก.01) การขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในปี ข้างนาปรัง

5.2 ผลต่อองค์กรเกษตรกร

- ตัวแทนองค์กรเกษตรกรส่งตัวแทนเข้าร่วมเป็นกรรมการบริหารศูนย์ฯ ทำให้สามารถร่วมกำหนดแนวทางพัฒนาการเกษตรของตำบลได้เป็นแนวทางเดียวกัน

5.3 ผลต่อชุมชน

- ร่วมจัดทำแนวทางพัฒนาการเกษตร ทำให้ลดความซ้ำซ้อน ทั้งด้านคน งบประมาณ
- ทิศทางการพัฒนาชัดเจนมากขึ้น

5.4 ผลต่อเจ้าหน้าที่

- ต้องปรับแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมากขึ้น เช่น จัดกิจกรรมตามความต้องการของชุมชน หรือมีการวางแผนร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมมากขึ้น

- ลดบทบาทการทำงานแบบเดิมลง ในฐานะผู้ปฏิบัติกรมเป็นผู้อำนวยความสะดวก เป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ โดยคณะกรรมการศูนย์มีบทบาทในฐานะผู้ปฏิบัติมากขึ้น ในการเตรียมคนเตรียมเวทีในการจัดประชุม หรือทำเวทีชุมชน

5.5 ผลต่อหน่วยงาน

- มีการทำงานแบบบูรณาการมากขึ้น ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน

6.ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1.การประสานงาน ประสานแผนของศูนย์ล่าช้า	1.เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผู้รับผิดชอบศูนย์ฯรับผิดชอบหลายศูนย์ฯ 2.การกำหนดความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ 1 คน ค่อย 1,000 ครัวเรือนเกษตรกร	1.ใช้ทีมปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เข้าช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน 2.คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ช่วยเหลือในการประสานงานกับชุมชน
2.ไม่สามารถ สรรหา / แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ได้ตามต้องการ	1.บุคคลที่คณะกรรมการสรรหา ร่วมกันพิจารณาแล้ว ว่าเหมาะสมออกไปทำงานนอกพื้นที่	1.พิจารณาสรรหาคนใหม่ขึ้นมาแทน

7.ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

1. การพิจารณาคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชน
2. การร่วมกันวางแผนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

1. คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เป็นตัวแทนทำงานให้กับหลายหน่วยงาน ทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอ
- 2 เกิดการขัดแย้งของชุมชน เช่น ความขัดแย้งระหว่าง อบต. กับผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ทำให้เป็น

อุปสรรคในการดำเนินงานกิจกรรม/โครงการ

3. คณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกมีการกิจด้านอื่น ๆ มาก
4. ตัวแทนของบางหน่วยงานมีค่าตอบแทน หรือสวัสดิการให้ในการดำเนินงาน ทำให้เกิดข้อเปรียบเทียบในเรื่องผลตอบแทน หรือสวัสดิการกับหน่วยงานอื่น ๆ
5. การพัฒนาที่เริ่มจากชุมชนเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่อาจจะเห็นผลที่เกิดจะต้องใช้ระยะเวลานาน

โจทย์ย่อย 1.2 กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

1.สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ในอดีตที่ผ่านมา เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้ดำเนินการจัดทำขึ้นเอง โดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่ และมักจะมีการพิจารณาด้วยตนเองว่ามีปัญหาใดบ้างที่เกิดขึ้น ในพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบ หรือไม่ก็จะพิจารณาปรึกษาหารือร่วมกับผู้นำในบางส่วน จึงขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จึงทำให้การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรขาดการมีส่วนร่วม จากชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ เนื้อหาของแผนยังไม่ครอบคลุมการพัฒนาการเกษตรทุกด้าน เนื่องจากสาเหตุดังต่อไปนี้

1. การสั่งการที่เร่งด่วนในการให้จัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ทำให้ไม่สามารถใช้ กระบวนการเวทีชุมชนได้อย่างเต็มรูปแบบในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร
2. งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการตามแผนมีอย่างจำกัด และไม่ตรงกับระยะเวลาที่ต้องดำเนินการตามแผนพัฒนาการเกษตร
3. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสำคัญในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน หรือแผนพัฒนาการเกษตร เนื่องจากไม่มีความเข้าใจในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน
4. เจ้าหน้าที่จากส่วนราชการส่วนใหญ่ มีทัศนคติที่เห็นว่าชุมชนยังไม่มีความสามารถในการแสดงความคิดเห็น และคิดปัญหา และแนวทางในการแก้ไขปัญหาเองไม่ได้ ต้องเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่จะคิดแก้ไขปัญหาให้ ซึ่งเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง
5. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ และประสบการณ์ในการจัดทำกระบวนการเวทีชาวบ้าน และไม่สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการได้
6. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ขาดการประสานงานที่ดีกับชุมชน บางส่วนใช้วิธีสั่งการให้ชุมชน ดำเนินงานในกิจกรรมที่ตนต้องการจะทำ (ใช้โทรศัพท์สั่งการ) จึงไม่สามารถทำความเข้าใจ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดี
7. ผู้นำชุมชนยังไม่เข้าใจในบทบาทของตนเองในการร่วมกระบวนการจัดทำแผนชุมชน

2.สิ่งที่ควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นแผนชุมชนได้จากกระบวนการทำเวที 5 เวที ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน	1. เป็นแผนชุมชนที่ตรงกับสภาพปัญหา และความ ต้องการของชุมชน
2. เป็นแผนที่ครอบคลุมการพัฒนาทุกด้าน	2. ชุมชนมีความสามารถในการจัดทำเวทีชาวบ้าน ได้เอง เพื่อร่วมกัน ปรึกษาหารือแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
	3. ชุมชนมีกิจกรรมการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างค่อ เนื่อง ตามความต้องการของชุมชน

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
	4. การจัดทำเวทีชาวบ้านหรือเวทีชุมชน สมาชิกที่เข้าร่วมในการจัดทำเวที มีความกระตือรือร้น ในการแสดงความคิดเห็น และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
	5. ชุมชนมีการจัดทำเวทีชุมชนในการปรึกษาหารือ แก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
	6. ตัวแทนของชุมชนได้รับการคัดเลือกจากชุมชน (พิจารณาจากบันทึกรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมที่ใช้ที่ชุมชน)

3.การดำเนินการ

ในการจัดกระบวนการเวทีชุมชนเพื่อให้ได้มาซึ่งแผนแม่บทชุมชน ได้ดำเนินการโดยใช้เวทีตำบล และเวทีหมู่บ้าน เพื่อร่วมกันในการพิจารณาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมองปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกันด้วยการนำข้อมูลพื้นฐานของแต่ละหมู่บ้านมาพิจารณาถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน รวมทั้งการไปศึกษาดูงานเพื่อหาความรู้ใหม่ มาปรับปรุงแนวความคิดเดิมด้วยการระดมความคิดของคนในชุมชน พัฒนาขึ้นเป็นกิจกรรม โครงการแผนที่จะนำมาเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนต่อไป โดยได้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

เวทีตำบล 1 ทบทวนอดีต

เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันของผู้นำชุมชน ซึ่งพิจารณาจากผู้นำหมู่บ้านต่าง ๆ หมู่บ้านละ 8-10 คน โดยการนำการดำเนินวิถีชีวิตของคนในอดีตพิจารณาร่วมกัน ค้นหาศักยภาพของชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาการเกษตร โดยการนำผู้อาวุโส และผู้รู้ในตำบลมาให้ข้อคิดและประสบการณ์ พร้อมทั้งเล่าถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนจากการพัฒนาที่ผ่านมา เพื่อให้เกิดการพัฒนาในด้าน

- เพิ่มขีดความสามารถในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล 3 ด้าน

1) เกษตรยั่งยืน คือ การเกษตรที่ไม่ทำลายดิน น้ำ วัฒนธรรม และให้อาหารสุขภาพ

2) ธุรกิจชุมชน คือ ธุรกิจที่ไม่คิดแต่เรื่องเงินเพียงอย่างเดียว แต่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สร้างความมั่นคงในชีวิต และนำไปสู่กองทุนสวัสดิการชุมชน

3) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ปรับกระบวนการทัศน์ เปลี่ยนแนวคิดจากการใช้เงินเป็นปัจจัยและเป้าหมายในการพัฒนา มาสู่การใช้คนและชุมชนเป็นปัจจัยและเป้าหมายแทน

- กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (5 ร) คือ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปทบทวน และร่วมรับผลจากการกระทำโดยการจัดทำเวทีตำบล 1 ได้กำหนดให้ที่ประชุมร่วมกันพิจารณาคัดสรรผู้นำแต่ละหมู่บ้านหมู่บ้านละ 3-5 คน และผู้ประสานงานหมู่บ้านละ 1 คน และผู้ประสานงานตำบล 1 คน เป็นทีมงานในการร่วมกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และกำหนดการบ้านมอบหมายให้ทีมงาน ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ค้นหาศักยภาพของหมู่บ้าน ทีมงานตำบลซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน ค้นหาศักยภาพของตนเอง โดยจัดเวทีย่อยในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อค้นหาทุนทางสังคม

1) คน เช่น ผู้นำ ผู้รู้

2) ทรัพยากร เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ

3) ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จากอดีตมาจนปัจจุบัน และองค์ความรู้ที่ได้จากภายนอกชุมชนและนำมาปรับใช้กับภูมิปัญญาที่มีอยู่ได้เป็นอย่างดี

เวทีหมู่บ้าน 1 ศักยภาพหมู่บ้าน

ผู้นำที่ได้รับการคัดสรร หมู่บ้านละ 3-5 คน ร่วมกันกลับไปดำเนินการในหมู่บ้านของตน โดย

- ประชาสัมพันธ์ “เวทีตำบล 1” หาผู้ที่สนใจร่วมโครงการ

- ค้นหาศักยภาพของหมู่บ้าน

- คน

- ภูมิปัญญา

- ทรัพยากร (ที่ดิน แหล่งน้ำ ฯลฯ)

- สำรวจข้อมูลระดับครัวเรือน

“ทุนทางสังคม”

เวทีตำบล 2 เข้าใจปัจจุบัน

ทีมงานผู้นำหมู่บ้าน 3-5 คน ร่วมกันจัดทำเวที โดยมีผู้ประสานงานตำบล (ประธานตำบล) ทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการร่วมกับเจ้าหน้าที่ดำเนินการให้ ผู้ประสานงานหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านนำผลการดำเนินงานที่แต่ละหมู่บ้านไปดำเนินการมานำเสนอเวทีชุมชน โดยมีเนื้อหาสาระดังนี้

1. รายงานศักยภาพของหมู่บ้าน

- ทุนทางสังคมแต่ละหมู่บ้าน

- ทุนทางสังคมของตำบล

2. สร้างความเข้าใจร่วมกัน

- การพัฒนาแบบองค์รวม

- ลดรายจ่าย – เพิ่มรายได้ ระบบการเกษตรในอนาคตต้องพึ่งพิงจัดการผลผลิตจาก

ภายนอกให้น้อยที่สุด เพื่อเป็นภูมิคุ้มกัน ต่อความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

3. คัดเลือกกิจกรรมของตำบล

- ลดรายจ่ายในครอบครัว
- ลดต้นทุนการผลิต
- พัฒนาอาชีพใหม่

- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - ☐ ทรัพยากรในชุมชน
 - ☐ วัฒนธรรมดั้งเดิม
 - ☐ เงินออกของชุมชน

เวทีหมู่บ้าน 2 คัดเลือกกิจกรรม

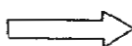
คณะผู้นำแต่ละหมู่บ้านดำเนินการจัดทำเวทีชุมชน หรือที่เรียกกันว่าการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน ดำเนินการ รายงานผลการดำเนินงานการจัดทำ “เวทีตำบล 2” ร่วมกันพิจารณาเลือกกิจกรรมที่ สอดคล้องและ คำนึงถึงศักยภาพท้องถิ่น (ทุนทางสังคม) และความต้องการที่แท้จริงของคนในหมู่บ้าน เพื่อนำมาเสนอใน การจัดทำเวทีตำบล 3

เวทีตำบล 3 กำหนดอนาคต

ทีมงานผู้นำหมู่บ้าน 3-5 คน ร่วมกันจัดทำเวที โดยมีผู้ประสานงานตำบล (ประธานตำบล) ทำหน้าที่ วิทยากรกระบวนการร่วมกับเจ้าหน้าที่ ดำเนินการให้ผู้ประสานงานหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน นำผลการดำเนินงานที่ แต่ละหมู่บ้านไปดำเนินการมานำเสนอเวทีชุมชน โดยมีเนื้อหาดังนี้

1. รายงานกิจกรรมที่หมู่บ้านคัดเลือก
2. สร้างความเข้าใจร่วมกัน

- แนวคิด
- วิธีการ

พัฒนา
“แผนโครงการ”

วิธีการทำแผนโครงการ มีขั้นตอนดังนี้

1) ใครคือผู้รับผิดชอบ ได้กำหนดผู้รับผิดชอบโครงการ ถ้าไม่มีผู้รับผิดชอบให้ ยกเลิกโครงการดังกล่าว

2) ทำเพื่อใคร (ชื่อ-ที่อยู่) ดำเนินการระดมความคิดกลุ่มย่อย

3) ทำอะไร กำหนดการจัดทำกิจกรรม เช่น การศึกษาดูงาน และร่วมกันจัดทำ รายละเอียดของแต่ละกิจกรรม โดยได้ตอบคำถามต่อไปนี้ ในเวทีตำบล 3

- 3.1 ใครเป็นผู้รับผิดชอบกิจกรรมนี้
- 3.2 ทำอย่างไร
- 3.3 ทำที่ไหน
- 3.4 ทำเมื่อไร
- 3.5 ใช้อะไรบ้าง เช่น ข้อมูล ความรู้ อุปกรณ์ งบประมาณ

3. เลือกโครงการ การดำเนินงาน ให้เวทีตำบล 3 ร่วมกันพิจารณา หาผู้รับผิดชอบโครงการต่าง ๆ ซึ่งจะเป็น “โครงการระดับตำบล”

โครงการที่ได้รับการพิจารณาและมีผู้รับผิดชอบโครงการร่วมกัน ดำเนินการจัดทำร่างโครงการ เพื่อนำเสนอเวทีหมู่บ้านโดย

- จัดเวทีเครือข่ายกิจกรรม (ร่างแผนโครงการที่ 1)
- จัดเวทีระดมความคิด (ผู้สนใจร่วมโครงการ) เพื่อพัฒนาเป็นแผนโครงการระดับตำบล

เวทีตำบล 4 ร่างแผนโครงการ

ทีมงานผู้นำหมู่บ้าน 3-5 คน ร่วมกันจัดทำเวที โดยมีผู้ประสานงานตำบล (ประธานตำบล) ทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการร่วมกับเจ้าหน้าที่ดำเนินการให้ ผู้ประสานงานหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านนำผลการดำเนินงานที่แต่ละหมู่บ้านไปดำเนินการมานำเสนอเวทีชุมชน และผู้รับผิดชอบแต่ละโครงการ ดำเนินการนำเสนอ

1. รายงาน “แผน” (ร่างที่ 1) ประสพการณ์เดิมจากการระดมความคิด
2. ระดมความคิด “ข้อเสนอแนะ” เพื่อนำไปปรับปรุงร่างโครงการ
3. กำหนดสถานที่ ศึกษาดูงานเพื่อ

- เพื่อให้ได้ข้อความรู้ใหม่มาต่อกับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่

- ปรับปรุงแผน โดยจัดเวทีเครือข่ายกิจกรรมครั้งที่ 2 เพื่อนำประสบการณ์จากการระดมความคิดเห็นในชุมชน และข้อความรู้ใหม่จากการศึกษาดูงานมา พัฒนาเป็นร่างแผนโครงการที่ 2 เพื่อนำเสนอในเวทีประชาพิจารณ์

4.ผลที่เกิด

- ชุมชนจัดทำเวทีได้ด้วยตนเอง และจัดทำเวทีหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการเตรียม ผู้นำชุมชนในการปรับกระบวนการทัศนในเรืองการพัฒนาอย่างยั่งยืน

- ชุมชนสามารถมองเห็นบุคคลที่สามารถเป็นผู้นำที่แท้จริงได้อย่างชัดเจน

- ชุมชนสามารถกำหนดแนวทางวิสัยทัศน์ในการพัฒนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยสามารถ กำหนด

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง

- ชุมชนมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการตามกระบวนการเวทีชุมชนได้ด้วยตนเอง รวมทั้งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีต่อชุมชน

- ชุมชนมีความตื่นตัวในการรวมกลุ่ม ตรงตามประเด็นสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละคน

- ชุมชนมีการยอมรับความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนมากขึ้น

- เจ้าหน้าที่มีทัศนคติที่ดีขึ้นในการยอมรับความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน และมีความเชื่อมั่นในการคิดและตัดสินใจของชุมชน

- เจ้าหน้าที่มีความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมากยิ่งขึ้น

- เจ้าหน้าที่ ผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน มีการประสานงาน เพื่อร่วมกันทำงาน ในการพัฒนามากยิ่งขึ้น

5.ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- เกษตรกรมีการเรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหาของตนเองร่วมกัน โดยการใช้เวทีชุมชน

5.2 ผลต่อชุมชน

- ชุมชนมีเวทีเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกับหน่วยงาน

5.3 ผลต่อเจ้าหน้าที่

- เจ้าหน้าที่เกิดทักษะแนวคิดในการจัดทำแผนร่วมกับชุมชน

5.4 ผลต่อหน่วยงาน

- หน่วยงานสามารถใช้แผนชุมชนเป็นกรอบแนวทางในการทำแผนของหน่วยงาน

6.ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1.ตัวแทนชุมชนเข้าร่วม เวทีไม่ต่อเนื่อง	1.ติดภารกิจอื่น	1.สร้างจิตสำนึกของชุมชนให้เห็น ความสำคัญของกระบวนการจัดทำ แผนชุมชน
2.แผนชุมชนไม่สามารถ ดำเนินการตามที่วางไว้ ได้	1.มีภารกิจเร่งด่วน	1.เลื่อนกำหนดการจัดทำเวทีออกไป

7.ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- ผู้นำในชุมชนให้ความสำคัญในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนอย่างแท้จริง
- มีการประสานงานระหว่างผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ สมาชิกชุมชน และองค์กรท้องถิ่นอย่าง

สม่ำเสมอ

- มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ/แผนแม่บทชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- เจ้าหน้าที่ให้ความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ และการจัดทำเวทีชุมชนหรือเวทีประชาคม

ตลอดเวลา

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

- ผู้นำในชุมชนบางส่วนยังขาดความสนใจในการจัดทำเวทีชุมชนหรือเวทีประชาคม
- ผู้นำในชุมชนบางส่วนยังมีทัศนคติเดิมที่คอยแต่จะรอรับการช่วยเหลือ
- คนในชุมชนบางคนยังขาดความคิดที่จะช่วยเหลือตนเอง โดยการระดมทุน เพื่อการพัฒนาที่

ยั่งยืน โดยมองไม่เห็นแหล่งทุนเดิมของตนเอง

- เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานมีภาระหน้าที่ล้นมือ ไม่สามารถแบ่งเวลาในการดำเนินการได้อย่างเต็มที่

- เจ้าหน้าที่บางส่วนยังขาดสำนึกถึงความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง
- เจ้าหน้าที่บางส่วนยังไม่มีความสามารถในการดำเนินงานร่วมกับชุมชน
- ในการใช้งบประมาณดำเนินการอยู่ในกรอบที่จำกัด ไม่สามารถใช้นอกกรอบที่กำหนดได้

โจทย์ย่อย 1.3 การให้บริการของศูนย์ฯ แก่ชุมชน

1.สถานการณ์ก่อนดำเนินงานวิจัย

ศูนย์ฯ มีการให้บริการด้านต่าง ๆ แก่เกษตรกร จากความต้องการของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ เช่น การบริการตรวจวิเคราะห์ดิน การบริการถ่ายทอดความรู้โดยผ่านจุดสาธิต การบริการวัคซีน การบริการ เอกสารคำแนะนำ การฝึกอบรมและดูงาน

2.สิ่งที่ควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานในด้านการเกษตรในพื้นที่ในรูปแบบเบ็ดเสร็จ (One stop service)	1.เกษตรกรมาใช้บริการ และได้รับคำตอบทุกด้าน
2. เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ด้านการเกษตร	2.มีการบันทึกผลการให้บริการ
3. จุดเรียนรู้เกิดจากปัญหาความต้องการของชุมชนและเหมาะสมตามศักยภาพของพื้นที่	3.มีแผนการปฏิบัติงานของศูนย์ แบบบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
	4.มีการเสนอปัญหาด้านการเกษตรและความต้องการของชุมชน
	5. การสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
	6. มีการพัฒนาวิทยากรเกษตรกรในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ ทักษะ

3.การดำเนินการ

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานของชุมชน โดยมีแผนการปฏิบัติงานทั้งแผนปี แผนเดือน แผนสัปดาห์ โดยการประชุมกำหนดร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการแจ้งแผนการปฏิบัติงานให้ชุมชนและประสานงานกับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องทราบ และปฏิบัติ นอกจากนั้น ยังได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์และบริการข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ศูนย์บริการฯ ได้จัดทำเวทีชุมชน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และจัดลำดับความต้องการของชุมชนในด้านความต้องการความรู้ และมีการถ่ายทอดความรู้ตามความต้องการของชุมชน และตามแผนที่กำหนด

ในการถ่ายทอดความรู้ มีการวางแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยี วิทยากรเกษตรกร ที่จุดสาธิต สามารถถ่ายทอดได้ดีพอสมควร คือ มีความรู้ และทักษะเฉพาะตัว ทำให้ผู้รับฟังเข้าใจได้ แต่เจ้าหน้าที่ยังต้องเป็นพี่เลี้ยงให้กับวิทยากรเกษตรกรในบางครั้ง

4.ผลที่เกิด

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน และเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลด้านการเกษตรต่าง ๆ สำหรับจุดสาคูติถึงแม้จะยังไม่มีการใช้บริการของชุมชนตนเองในพื้นที่เท่าที่ควร แต่เป็นจุดศึกษาดูงานของชุมชนอื่น ซึ่งจะเป็นผลจากการประชาสัมพันธ์ที่ดี

ในเรื่องของข้อเสียที่เกิดขึ้น ได้แก่ ข้อมูลด้านการเกษตรไม่ครบทุกหน่วยงาน การปฏิบัติงานยังไม่เป็นไปตามแผน เนื่องจากมีการกีดมาก โดยยื่นนโยบายมาก่อนและแผนยังไม่ได้มีการบูรณาการ ทำให้ซ้ำซ้อนในเรื่องการถ่ายทอด การให้บริการลักษณะ one stop service ยังไม่เกิดจากการที่วัสดุอุปกรณ์ ยังไม่พร้อม ตลอดจนการสื่อสารต่าง ๆ จุดสาคูติยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนน้อย อาจจะเนื่องจากการประสานงานไม่ดีเท่าที่ควร

5.ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- มีจุดรับบริการที่ชัดเจน เน้นอน
- สามารถขอรับบริการได้ตรงกับปัญหาและความต้องการมากขึ้น

5.2 ผลต่อชุมชน

- มีจุดประสานการรับบริการที่ชัดเจน เน้นอน

5.4 ผลต่อเจ้าหน้าที่

- ลดภาระในการให้บริการด้วยตนเอง เพียงแต่ทำหน้าที่ประสานงาน อำนวยความสะดวก
- มีข้อมูลที่สามารถติดตามผลการให้บริการ ได้อย่างต่อเนื่อง

5.5 ผลต่อหน่วยงาน

- บริการได้ตรงกับความต้องการ และปัญหาของชุมชน และเกษตรกรมากขึ้น

6.ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1.เกษตรกร ไม่รับบริการจากศูนย์ฯ	1.ไม่ตรงกับปัญหา และความ ต้องการ 2.มีภารกิจอื่น เช่น งานประเพณี	1.จัดเวทีชุมชนก่อนการให้บริการ 2.ร่วมกำหนดแผนการให้บริการ กับชุมชน และหน่วยงานที่ให้ บริการ

7.ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

1. การกำหนดการประชาสัมพันธ์ว่าศูนย์บริการฯ สามารถให้บริการด้านใดที่ชัดเจน (ตามศักยภาพของศูนย์บริการฯ) เช่น การจัดทำคู่มือฯ

2. มีผู้แทนชุมชนปฏิบัติงานร่วม โดยมีค่าตอบแทน (ไม่ใช่เสียสละอย่างเดียว)

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

1. ขาดการสนับสนุนงบประมาณให้แก่จุดสาธิต

2. วิทยากรเกษตรกร ไม่ได้ค่าตอบแทนที่เหมาะสมในการบรรยายนอกสถานที่

3. ขาดข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (เกษตรกรอำเภอประสานงานไปแล้วยังไม่ได้ซักถาม) วิชาการด้านการเกษตร/กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การขออนุญาตตัดต้นไม้ การเคลื่อนย้ายสัตว์

4. ศูนย์บริการฯ และหน่วยงานกำหนดประเภทของการบริการ ไม่ตรงตามความต้องการของชุมชน เช่น การบริการตรวจวิเคราะห์ดิน สารพิษ

5. ส่วนใหญ่ไม่มีสถานที่ตั้งศูนย์บริการฯ

6. มี พ.ร.บ. ระเบียบบริหารแผ่นดิน ให้มีการกินนอกเหนือจากผู้แทนกระทรวงเกษตรฯ แล้วยังปฏิบัติภารกิจอื่นๆ เช่น ได้รับมอบหมายจากนายอำเภอให้ร่วมดำเนินงานรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด ซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐบาล

โจทย์ย่อย 1.4 เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม

1.สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

ปัจจุบันแต่ละศูนย์ฯ ได้มีการจัดตั้งจุดสาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยี ตามปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีโอกาสนในการเรียนรู้จากจุดสาธิต และถ่ายทอดเทคโนโลยีเหล่านี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะดำเนินการภายในตำบล ยังไม่มีการเชื่อมโยงการเรียนรู้และกิจกรรมของแต่ละกิจกรรม หรือระหว่างกิจกรรม

2.สิ่งที่ควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1.เป็นศูนย์ที่มีเครือข่ายการบริการและถ่ายทอดความรู้	1. จำนวนกลุ่มตามสาขาอาชีพ 2. การประชุม/จัดกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง 3. มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างเครือข่าย 4. มีการเชื่อมโยงเครือข่าย 5. มีการตั้งคณะกรรมการแต่ละกลุ่มสาขาอาชีพ

3.การดำเนินการ

- มีการจัดตั้งกลุ่มสาขาอาชีพตามความสนใจของเกษตรกรในชุมชน และมีการประชุมกลุ่ม ตลอดจนบันทึกการประชุมในแต่ละครั้ง (มีการตั้งกรรมการรับผิดชอบกลุ่มแต่ละกลุ่ม) โดยการคัดเลือกจากสมาชิก
- มีการระดมทุนจากสมาชิก เพื่อสมทบดำเนินกิจกรรม เนื่องจาก บางกิจกรรมสามารถดำเนินการไปได้เลย ไม่จำเป็นต้องรอการสนับสนุนจากภายนอก เพราะเป็นกิจกรรมในลักษณะต่อยอดกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่แล้ว
- มีการฝึกอบรม และจัดกิจกรรมร่วมกัน ส่วนหนึ่งของสมาชิกกลุ่มจะมีการเข้าร่วมในหลายกิจกรรม ทั้งนี้ เนื่องจากตรงกับปัญหาและความต้องการ ดังนั้น จึงทำให้ส่วนนี้เป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายไปในตัว
- มีการประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมที่ดำเนินการอยู่มีศักยภาพที่จะขยายออกไปได้หรือไม่ และเพื่อการวางแผนในการจัดหาทรัพยากรเพิ่มเติมในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการได้เองทั้งหมด
- มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม
- มีการเชื่อมโยงกิจกรรมระหว่างเครือข่าย เช่น การยืมเงินระหว่างกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความรู้ หรือการเชื่อมโยงเครือข่ายในลักษณะของการเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบเพื่อป้อนให้แก่อีกกิจกรรมหนึ่ง เป็นต้น

4.ผลที่เกิด

- การเกิดการเชื่อมโยงในลักษณะที่มีผลประโยชน์ซึ่งกันและกันทำให้ เครือข่ายที่เกิดขึ้น สามารถดำเนินการได้นาน กว่าเครือข่ายที่มีการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว
- ในการเชื่อมโยงเครือข่ายกิจกรรม และเครือข่ายการเรียนรู้ จะเป็นการเชื่อมโยงเพียงจุดเดียว เช่น อาจจะเชื่อมเฉพาะสมาชิกที่ติดต่อกัน แต่ก็ส่งผลให้กลุ่มกิจกรรมนั้นได้รับประโยชน์

5.ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
- เกิดการแลกเปลี่ยนวัตถุดิบ

5.2 ผลต่อองค์กรเกษตรกร

- ทำให้เกิดการดำเนินงานในลักษณะการเกื้อกูลกัน ลดการแข่งขัน

5.4 ผลต่อเจ้าหน้าที่

- เกิดการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มกิจกรรม

6.ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1.เครือข่ายไม่ยั่งยืน	1.การแข่งขันกันภายในเครือข่าย	1.จัดเวทีร่วมกันเพื่อกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงาน

7.ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- เครือข่ายที่เกื้อกูลกัน ไม่มีกิจกรรมในลักษณะการแข่งขันกันเองภายในเครือข่าย

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

- กิจกรรมไม่ต่อเนื่อง และไม่ตรงตามความต้องการของสมาชิก

โจทย์ 2. บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่

1.สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ปฏิบัติงานโดยใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกในการทำงาน โดยจะปฏิบัติตามแผนการปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ ที่มีการกำหนดให้ประจำอยู่ที่สำนักงานศูนย์บริการฯ อาทิตย์ละ 3 วัน คือ วันอังคาร วันพุธ และวันพฤหัสบดี และรับผิดชอบงานส่งเสริมการเกษตรที่เป็นงานวิชาการในระดับอำเภอ เช่น งานแผนงาน/โครงการ งานข่าว งานข้อมูล แต่การปฏิบัติงานยังไม่สามารถดำเนินการได้ตามแผน หรือแนวทางปฏิบัติที่กำหนดไว้ได้มากนัก เพราะมีภารกิจเร่งด่วนจากหน่วยงานระดับสูงมอบหมายให้ดำเนินการ ปัจจุบันศูนย์บริการฯ มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกศูนย์บริการฯ ซึ่งส่วนใหญ่ จะรับผิดชอบ 1 ตำบล ต่อ 1 คน แต่มีบางคนรับผิดชอบมากกว่า 1 ศูนย์ นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่เป็นวิทยากร ในการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีแก่เกษตรกร ทำหน้าที่ในการเก็บข้อมูลด้านการเกษตร การจัดทำรายงานต่าง ๆ

การทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆในพื้นที่ ในลักษณะที่เป็นภาคี ของหน่วยงานในส่วนภูมิภาค เช่น การทำงานเวทีรณรงค์การต่อต้านยาเสพติดร่วมกับนายอำเภอ หรืองานอื่นที่นายอำเภอมอบหมายให้ดำเนินการก็เป็นภาระรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1.เป็นวิทยากรกระบวนการและผู้ประสานงาน 2.เป็นผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี และที่ปรึกษาด้านการเกษตร	1.กระบวนการทำงาน 1) มีทีมทำงาน 2) มีแผนปฏิบัติการ 3) มีการปฏิบัติงานตามแผน 4) มีการบันทึกผลการปฏิบัติงาน 2. บทบาทของเจ้าหน้าที่ 1) จัดเวทีชุมชนได้ (เป็นวิทยากรกระบวนการ) 2) สามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นได้ 3) มีความรู้ และทักษะส่งเสริมแบบมืออาชีพ

3.การดำเนินการ

1.การเป็นวิทยากรกระบวนการ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการในการจัดทำเวทีชุมชน โดยมีการทำงานเป็นลักษณะทีมวิทยากรในบางพื้นที่ โดยในการจัดทำเวทีชุมชนแต่ละครั้งก็จะมีการสรุปบทเรียนซึ่ง รวมถึงเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยในการทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ

สำหรับ การเป็นวิทยากรกระบวนการจะมีเจ้าหน้าที่คนหนึ่งทำหน้าที่เป็นวิทยากรหลัก ส่วนเจ้าหน้าที่ในทีมก็จะทำหน้าที่เป็นวิทยากรผู้ช่วยคอยช่วยเหลือวิทยากรหลัก ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่สามารถทำหน้าที่เป็นทั้งวิทยากรหลักและวิทยากรผู้ช่วย ถึงแม้บางส่วนยังไม่สามารถจะเป็นวิทยากรหลักได้

2.บทบาทการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล มีการจัดทำโครงการส่งเสริมการเกษตร เพื่อเป็นจุดถ่ายทอดความรู้ของศูนย์บริการฯ เช่น ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน เพื่อถ่ายทอดความรู้เรื่องข้าว โดยใช้กระบวนการโรงเรียนเกษตรกร ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์พืชไร่ เพื่อถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตพืชไร่

3.ผู้ประสานงาน

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างหน่วยงาน และชุมชน ในการให้บริการแก่เกษตรกร การจัดทำเวทีชุมชนหรือการจัดทำแผนชุมชนโดยรูปแบบการประสานงานจะเป็น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ คือใช้หนังสือราชการ และใช้การประสานงานทางโทรศัพท์ประสานงาน

กระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่

1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกในการทำงานในพื้นที่โดยจะใช้เวทีประชุม คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ในการร่วมกันกำหนด แนวทางพัฒนาการเกษตรระดับตำบล หรือนำไปจัดทำเป็นแผนปฏิบัติงานประจำปีของศูนย์บริการฯ โดยในการจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปีของศูนย์บริการฯ จะมีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ในการให้บริการแก่ชุมชน การถ่ายทอดความรู้ โดยผ่านจุดสาธิต และวิทยากรเกษตรกร

2. การร่วมประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ในฐานะเลขานุการ คณะกรรมการฯ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เป็นผู้เตรียมรายละเอียดของการประชุมจัดทำระเบียบวาระการประชุมประจำเดือน จัดบันทึกรายงานการประชุม รวมทั้งร่วมกำหนดแผนปฏิบัติงานประจำเดือนของศูนย์บริการฯ โดยเป็นการยกร่างแผนปฏิบัติเพื่อให้ที่ประชุมร่วมกันพิจารณาให้ความเห็นชอบ

3. การจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำสัปดาห์ของศูนย์บริการฯ เพื่อกำหนดเป็นแนวทางการปฏิบัติงานในแต่ละสัปดาห์ โดยใช้แผนปฏิบัติงานประจำเดือนของศูนย์บริการฯ เป็นกรอบในการจัดการ

4. นอกเหนือจากการทำงานในพื้นที่ศูนย์บริการฯ ที่รับผิดชอบแล้วเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ยังได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานในสำนักงานเกษตรอำเภอ เช่น งานข้าว งานพืชไร่ งานพืชสวน โดยทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบการดำเนินงานในภาพรวม ทั้งด้านการรายงานผลการดำเนินงานการจัดทำข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

5. การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ร่วมกับคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ โดยมากจะใช้เวทีการประชุมประจำเดือน คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ

6. การปฏิบัติงานตามนโยบายเร่งด่วนที่สำคัญๆ กับหน่วยงานอื่น เช่น โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังพักชำระหนี้ การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การร่วมในการจัดทำสำมะโนเกษตร กับสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งภารกิจที่ได้รับมอบหมายดังกล่าว ทำให้ในบางครั้งเจ้าหน้าที่จะต้องปรับเปลี่ยนแผนปฏิบัติงานที่วางไว้

4. ผลที่เกิดขึ้น

1. มีแผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ ทั้งแผนปี แผนเดือน และแผนสัปดาห์ ที่ร่วมกันกำหนด โดยที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ

2. หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนเข้าร่วมปฏิบัติงานแบบบูรณาการ

3. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรใช้แผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ ในการติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนและหน่วยงาน ในการถ่ายทอดความรู้และให้บริการฯ

4. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร มีการบันทึกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลศึกษาวิธีการทำงานของศูนย์บริการฯ

5. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรใช้ชุดสาธิต และถ่ายทอดเทคโนโลยีในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกร

6. มีการทำงานเป็นทีมแม้จะไม่ดำเนินการทุกครั้ง แต่เป็นผลทำให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เนื่องจากมีการปรึกษาหารือในการปรับแผนงาน การแบ่งงาน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การสำรวจข้อมูลช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การจัดทำฐานข้อมูลของเกษตรกร การจัดทำทะเบียน และบัตรประจำตัวเกษตรกร

7. การจัดทําแผนปฏิบัติงานช่วยให้จัดระบบการทำงานได้ มีแนวทางการปฏิบัติงานที่ชัดเจน มีการเตรียมพร้อมการทำงาน เช่น การประชุมคณะทำงาน

8. บางครั้งเจ้าหน้าที่ไม่สามารถปฏิบัติตามแผนได้ ทำให้ชุมชนเสื่อมศรัทธาไม่เชื่อถือในตัวเจ้าหน้าที่

9. การบันทึกผลการปฏิบัติงานทุกครั้งที่ดำเนินการ ทำให้มีข้อมูลจากการบันทึกผล ไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนต่อไป

10. เจ้าหน้าที่สามารถกระตุ้นให้มีการจัดเวทีชุมชนได้

11. หน่วยงานที่ได้รับประสานงานเกิดปฏิสัมพันธ์ (interaction) กับชุมชน เช่น การวิเคราะห์ตัวอย่างดิน การฉีดวัคซีน เป็นต้น

12. เกิดเครือข่ายระหว่างหน่วยงานมากขึ้น (เกิดการบูรณาการ)

5. ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- เกษตรกรได้รับการบริการ และการถ่ายทอดความรู้ตรงกับความต้องการ และทันเวลา

5.2 ผลต่อชุมชน

- ชุมชนมีความใกล้ชิดกับหน่วยงานมากขึ้น เนื่องจากเจ้าหน้าที่สามารถเข้าไปปฏิบัติงานได้ตรงเป้าหมายมากขึ้น

5.4 ผลต่อเจ้าหน้าที่

- เจ้าหน้าที่ทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากสามารถประหยัดเวลาในขั้นตอนต่าง ๆ
- เจ้าหน้าที่มีการพัฒนาตนเองมากขึ้น เพราะต้องปรับตัวให้ทันกับความต้องการของเกษตรกร

5.5 ผลต่อหน่วยงาน

- หน่วยงานมีจิตสำนึกต่อการรับผิดชอบชุมชนร่วมกันมากขึ้น ไม่คำนึงถึงแต่ประโยชน์ขององค์กร

6.ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1.ไม่สามารถปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ได้	1.มีภารกิจเร่งด่วน	1.มอบหมายให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ดำเนินการแทน 2.จัดลำดับความสำคัญของภารกิจ
2.เจ้าหน้าที่บันทึกกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง	1.ความไม่คุ้นเคยกับการจดบันทึก	1.ใช้เวทีเป็นตัวกระตุ้น

7.ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- 1.งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่เพียงพอในการปฏิบัติงาน
- 2.หน่วยงานทางวิชาการ
- 3.องค์กรเอกชนที่มีส่วนในการกระตุ้นให้เกิดความต้องการขึ้นภายในชุมชน
- 4.หน่วยงานเอกชน สนับสนุนครบวงจร

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

- 1.เจ้าหน้าที่มีภารกิจ ดูแล รับผิดชอบหลายอย่าง ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานตามแผนได้
- 2.งบประมาณในการปฏิบัติงานไม่เพียงพอ บางครั้งล่าช้า
- 3.โครงสร้างระบบราชการ ระบบการบริหารงานบุคคล ที่ไม่คำนึงถึงขวัญ กำลังใจของผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่

บทที่ 5

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย 6 ระบบย่อย คือ

1. ระบบข้อมูลสารสนเทศ
2. ระบบพัฒนาบุคลากร
3. ระบบการติดตามผล
4. ระบบประเมินผลงาน
5. การประชาสัมพันธ์
6. การสนับสนุนแผนชุมชน

ผลการศึกษา

โจทย์ 1. ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

1.สถานการณ์ก่อนดำเนินงานวิจัย

ระบบข้อมูลสารสนเทศที่สนับสนุนการดำเนินงานศูนย์ฯ ในปัจจุบัน เช่น ระบบฐานข้อมูล การช่วยเหลือการระบาดของศัตรูพืช การจัดทำทะเบียนและบัตรประจำตัวเกษตรกร (ทบก.01) ระบบข้อมูล ภาวะการผลิตพืชที่ปลูกในระดับอำเภอ (รอ.) ระบบข้อมูลสภาพการเพาะปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น (กผพ.3) ข้อมูลแผนที่ความเหมาะสมของดิน ข้อมูลราคาสินค้าเกษตร ข้อมูลเครือข่ายธุรกิจเกษตร ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลที่ดำเนินการจัดเก็บโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำสำนักงานเกษตรอำเภอ แล้วจัดส่งให้สำนักงานเกษตรจังหวัดเพื่อทำการตรวจสอบ บันทึกจัดเก็บ และประมวลผล ส่งให้กรมส่งเสริมการเกษตรยังไม่สามารถสนับสนุนศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลได้เต็มที่

ส่วนข้อมูลอีกประเภทที่ดำเนินการจัดเก็บและใช้ประโยชน์ ในระดับศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล คือ ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรตำบล ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูล 3 กลุ่ม ได้แก่ ข้อมูลด้านกายภาพ ข้อมูลด้านชีวภาพ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยข้อมูลเหล่านี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลจะเป็นผู้ดำเนินการจัดทำ ร่วมกับ คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นระบบข้อมูลสารสนเทศที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน	1. จัดเก็บเป็นระบบ แฟ้มเอกสาร และฐานข้อมูล
2. เป็นข้อมูลและระบบสารสนเทศที่ทันสมัย และสามารถนำไปใช้ประโยชน์	2. มีการนำไปใช้ประโยชน์ เช่น การใช้ข้อมูลพื้นฐานการเกษตร (ขพก.) ในการวางแผนตัดสินใจ
3. เป็นระบบสารสนเทศที่มีเครือข่ายในระดับพื้นที่	3. มีการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลระหว่างพื้นที่ จังหวัด ↔ อำเภอ ↔ ตำบล

3.การดำเนินการ

1.การจัดทำข้อมูลสารสนเทศของสำนักงานเกษตรอำเภอ และสำนักงานเกษตรจังหวัด ประกอบด้วยข้อมูลสารสนเทศ ดังนี้

1.1 ข้อมูลภาวะการผลิตพืชที่ปลูกในระดับอำเภอ (รอ.) เป็นการรายงานข้อมูลภาวะการผลิตพืชที่สำคัญที่ปลูกในอำเภอ ประกอบด้วย ข้าว พืชไร่ และพืชผัก โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรรับผิดชอบบริการฯ เป็นผู้ประมาณการพื้นที่ปลูก พื้นที่เสียหาย พื้นที่ปลูกซ่อม พื้นที่เก็บเกี่ยวผลผลิต รวมทั้งผลผลิตของพืชที่กำหนด รวบรวมเป็นข้อมูลในระดับอำเภอจัด ส่งให้จังหวัดเพื่อตรวจสอบ บันทึก ประมวลผล จัดส่งให้กรมส่งเสริมการเกษตร

1.2 ข้อมูลเขตส่งเสริมการเกษตร เป็นข้อมูลที่ดินกรมส่งเสริมการเกษตร ร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานเกษตรอำเภอ จัดทำเป็นข้อมูลสารสนเทศเชิงเอกสารประกอบข้อมูลเชิงแผนที่ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวางแผน การใช้ประโยชน์ที่ดินในการส่งเสริมการเกษตร โดยได้มีการจัดทำเป็นรูปเล่มจัดส่งให้จังหวัด และอำเภอนำไปใช้ประโยชน์

1.3 ข้อมูลทะเบียนเกษตรกร (ทบก.01) จังหวัดและอำเภอโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลที่ได้รับแต่งตั้งจากผู้ช่วยนายทะเบียน (เกษตรจังหวัด) เป็นเจ้าหน้าที่ผู้รับขึ้นทะเบียน ซึ่งรับ ขึ้นทะเบียนจากตัวแทนเกษตรกรครัวเรือนละ 1 คน จัดเก็บตรวจสอบและบันทึกข้อมูลแต่ยังไม่สามารถ นำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนได้

1.4 ข้อมูลสภาพการเพาะปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น (กผท.3) ดำเนินการจัดเก็บ โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ ซึ่งเป็นข้อมูลลักษณะประมาณการ รวบรวม ตรวจสอบ ส่งให้จังหวัด ตรวจสอบ บันทึก และจัดส่งให้กรมส่งเสริมการเกษตร

1.5 ข้อมูลราคาสินค้า เป็นข้อมูลความเคลื่อนไหวของราคาสินค้าจากตลาดต่าง ๆ ที่กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้รวบรวม แล้วจัดส่งให้จังหวัดฯ เพื่อแจ้งให้อำเภอได้นำไปประชาสัมพันธ์ในพื้นที่โดยผ่านศูนย์บริการฯ

1.6 ข้อมูลแผนที่ความเหมาะสมของดิน เป็นข้อมูลที่จัดทำโดยกรมพัฒนาที่ดิน เช่น แผนที่มาตราส่วน 1:50,000 จะมีข้อมูลทุกตำบล เพื่อใช้ประกอบการวางแผนส่งเสริมการเกษตร

1.7 ข้อมูลสถาบันเกษตรกร ประกอบด้วยข้อมูลกลุ่มเกษตรกรข้อมูล กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และข้อมูลกลุ่มยุวเกษตรกร โดยจะจัดทำเป็นรายกลุ่ม แต่ส่วนใหญ่ข้อมูลยังขาดความครบถ้วน

1.8 ระบบฐานข้อมูล การช่วยเหลือการระบาดของศัตรูพืช เป็นข้อมูลที่จัดเก็บและบันทึกเป็นรายตำบล โดยจัดเก็บ ตรวจสอบ บันทึก ณ สำนักงานเกษตรอำเภอ เป็นข้อมูลที่จัดเก็บทุกเดือนสามารถนำมาใช้งานได้

1.9 ฐานข้อมูลห้องสมุดเกษตรกร เช่น สารสนเทศ ที่จัดเก็บในรูปแบบซีดี-รอม บรรจุเนื้อหาวิชาการด้านการเกษตรทุกสาขา สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในสำนักงานเกษตรอำเภอ

1.10 ข้อมูลทำเนียบจุดสาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เป็นข้อมูลสารสนเทศที่เป็นเอกสาร ครอบคลุมนวัตกรรมจุดสาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยีที่สำคัญ

1.11 ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรตำบล ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ดำเนินการจัดเก็บโดยชุมชน (ตัวแทนหมู่บ้าน) นำมาประมวลผล และใช้ประโยชน์ ในการประกอบการจัดทำแผนชุมชน

4.ผลที่เกิด

1. ข้อมูลเขตส่งเสริมการเกษตร เป็นข้อมูลเชิงแผนที่ ง่ายต่อการใช้ประโยชน์ในการนำไปวางแผน
2. ข้อมูลราคาสินค้าเป็นข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจทำกิจกรรมการเกษตรของเกษตรกร
3. ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรตำบล ซึ่งเป็นข้อมูลที่จัดเก็บและเป็นการใช้ประโยชน์ ในการทำแผนชุมชน เป็นข้อมูลที่ตรงกับปัญหาข้อเท็จจริงในพื้นที่
4. ฐานข้อมูลห้องสมุดเกษตรกร ฐานข้อมูลการช่วยเหลือการระบาดของศัตรูพืชก็เป็นข้อมูลที่นำมาใช้ประโยชน์ต่อการวางแผนชุมชน

5.ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- เกษตรกรมีแหล่งข้อมูลสารสนเทศจากภายนอกสนับสนุนการตัดสินใจ
- เกษตรกรรู้จักเก็บข้อมูลของชุมชนมาประมวลผลใช้ในการวางแผน
- เห็นความสำคัญของการให้ข้อมูล

5.2 ผลต่อชุมชน

- เห็นความสำคัญของข้อมูลที่ใช้ในการวางแผนมากขึ้น

5.3 ผลต่อเจ้าหน้าที่

- เห็นความสำคัญของข้อมูลที่จัดเก็บมากขึ้น

5.4 ผลต่อหน่วยงาน

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คำนึงถึงข้อมูลที่จัดเก็บและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

6. ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1. ข้อมูล ไม่ ตรง กับ ข้อเท็จจริงและการนำไป ใช้ประโยชน์	1. ไม่ได้เกิดจากความต้องการ ใช้ในพื้นที่	1. ให้ชุมชนจัดเก็บข้อมูลที่ต้องการนำ มาใช้ในการวางแผนชุมชนด้วยตนเอง

7. ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- ข้อมูลสารสนเทศที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของชุมชน

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

- ระบบการจัดเก็บและเผยแพร่ ข้อมูลสารสนเทศที่ไม่ทันสมัย

โจทย์ 2. ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัดฯ ได้รับการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ จากกรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ ยังได้รับการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่อยู่ภายในจังหวัดเอง เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคเหนือตอนล่าง จังหวัดพิษณุโลก การเข้าร่วมประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน (MM : Monthly Meeting) ร่วมประชุม สำนักงานเกษตรอำเภอประจำเดือน (DM : District Monthly Meeting) รวมทั้งการเข้าร่วมติดตามนิเทศงานของสำนักงานเกษตรจังหวัด ในการติดตามนิเทศงานสำนักงานเกษตรอำเภอ และศูนย์บริการ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ส่วนเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ บางส่วนมีโอกาสร่วมประชุมเกษตรอำเภอ ประจำเดือน (MM) แต่ส่วนใหญ่จะมีโอกาสร่วมประชุมสำนักงานเกษตรอำเภอประจำเดือน (DM) อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยมีบทบาทมากนักในการเข้าร่วมประชุมดังกล่าว

จังหวัดได้ดำเนินการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทั้งระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ให้เข้าใจบทบาทของการเป็นวิทยากรกระบวนการ และบทบาทการเป็นผู้ประสานงาน รวมทั้งการให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้เข้าร่วมในการจัดทำเวทีชุมชนของโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน โดยการให้การสนับสนุนของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และกรมส่งเสริมการเกษตร

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่มีการพัฒนาตนเองด้วยการร่วมสรุปบทเรียนจากการทำกิจกรรมร่วมกับการเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ ด้วยตนเอง การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1.บุคลากรทุกระดับต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีความรู้ ทักษะ ในการส่งเสริมการเกษตร แบบมีอาชีพ	1.เจ้าหน้าที่ที่ได้รับการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาทักษะตามบทบาทหน้าที่ในลักษณะเชิงปฏิบัติการ (ฝึกทักษะ) อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ในประเด็นต่าง ๆ เช่น การเป็นวิทยากรกระบวนการ ฯลฯ 2.การเข้าร่วมในเวทีต่างๆ ของเจ้าหน้าที่ เช่น เวทีชุมชนเพื่อการจัดทำแผน เวทีการประชุม/สัมมนา

3.การดำเนินการ

1.การประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน (MM : Monthly Meeting)

การประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน เป็นเวทีที่ใช้ในการประชุมเกษตรอำเภอร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัด

2.ศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ โครงการวิจัย ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตร ให้กับนักวิจัยจังหวัด ประกอบด้วยนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัด อำเภอ และผู้นำเกษตรกร จำนวน 40 คน โดยศึกษาดูงานประเด็นการบริหารจัดการเครือข่าย การแปรรูปสินค้าเกษตร กิจกรรมส่งเสริมอาชีพในเขตพื้นที่ จังหวัด พิชญโลก

3.การฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ ให้กับนักวิจัยระดับจังหวัดและอำเภอ จำนวน 30 คน โดยใช้งบประมาณโครงการวิจัย ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม

4.ดำเนินการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัด (Provincial Workshop,PW) จำนวน 1 ครั้ง เพื่อวางแผนปฏิบัติงาน เรื่องศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลและชี้แจงนโยบายและแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร ปี 2546

5.การประชุมสำนักงานเกษตรอำเภอประจำเดือน (District Monthly Meeting ,DM) โดยผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจากสำนักงานเกษตรจังหวัดผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลรับผิดชอบการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล บางครั้งจะมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ปศุสัตว์อำเภอ ประมงอำเภอ เจ้าหน้าที่จากสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดเข้าร่วมประชุมด้วย

6.การประชุมเพื่อสรุป/สังเคราะห์กิจกรรมการวิจัย โครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย นักวิจัยทั้งส่วนกลาง สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ นักวิจัยสำนักงานเกษตรจังหวัด และสำนักงานเกษตรอำเภอ โดยใช้เวทีประชุมในการสรุปสังเคราะห์กิจกรรมการวิจัย

7.การประชุมเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ โครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ ในพื้นที่ดำเนินการวิจัย ทั้ง 3 อำเภอ นักวิจัยจากสำนักงานเกษตรจังหวัดผู้รับผิดชอบดูแลพื้นที่ที่ได้รับมอบหมายเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมประชุมเพื่อสรุปผลการวิจัย รวมถึงการวางแผนในการดำเนินงานวิจัย

8.การเข้าร่วมในการจัดทำเวทีชุมชน เพื่อจัดทำแผนชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 5 เวที ทำให้เจ้าหน้าที่ได้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินเวที ที่สำคัญ คือ การสรุปเวทีในแต่ละเวที ทำให้ได้บทเรียนเพื่อนำไปปรับใช้ในการจัดทำเวทีชุมชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบ

9.การร่วมกันในการจัดทำเวทีชุมชนในพื้นที่ตำบลที่ดำเนินการ โครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม เจ้าหน้าที่ได้มีการร่วมกันดำเนินเวทีชุมชนกับชุมชนด้วยตนเอง ได้เรียนรู้ขั้นตอนการเตรียมคนที่จะเข้าร่วมจัดทำเวที เตรียมสถานที่ร่วมกับผู้นำชุมชน และที่สำคัญคือการร่วมสรุปเวทีในแต่ละเวที

10.เจ้าหน้าที่มีการพัฒนาตนเองด้วยการร่วมจัดทำเวทีกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น การเข้าร่วมเวทีรณรงค์การต่อต้านยาเสพติด การเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ ด้วยตนเอง การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

4.ผลที่เกิด

1.เจ้าหน้าที่เกิดทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ สามารถเป็นวิทยากรหลักในการจัดทำเวทีชุมชน หรือเป็นวิทยากรผู้ช่วยได้

2.เจ้าหน้าที่เกิดความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมประชุม/สัมมนา มีการเตรียมข้อมูลในการเข้าร่วมประชุม

3.เกิดทักษะในการร่วมกันสังเคราะห์/สรุปบทเรียนจากการทำงานร่วมกัน เพื่อหาแนวทางดำเนินงานในลักษณะการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน

5.ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- เกิดการตื่นตัวในการเข้าร่วมเวทีชุมชนมากขึ้น เนื่องจากมีความรู้สึกมีส่วนร่วมกับเวทีชุมชน รวมทั้งสามารถแก้ปัญหา ความต้องการของเกษตรกรได้ตรงจุดมากขึ้น

5.2 ผลต่อองค์กรเกษตรกร

- บุคลากรขององค์กรเกษตรกรได้รับการพัฒนาไปพร้อม ๆ กับเจ้าหน้าที่ ทำให้เกิดการดำเนินงานที่บูรณาการ

5.3 ผลต่อชุมชน

- มีทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจนมากขึ้น จากการที่มีการทำงานร่วมกันกับเจ้าหน้าที่

5.4 ผลต่อเจ้าหน้าที่

- มีการพัฒนาตัวเองจากการ ร่วมเวทีประชุม เพราะเวทีเป็นตัวกระตุ้น

5.5 ผลต่อหน่วยงาน

- มีทิศทางการทำงานที่ชัดเจนขึ้น มีการนำปัญหาของหน่วยงานมาร่วมกันกำหนดแนวทางการดำเนินงาน
- เกิดเวทีการประสานงานจากการประชุมร่วมกัน

6.ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1.ทิศทางการพัฒนาบุคลากรยังไม่ชัดเจน	-ขาดการวางแผนร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค	- ใช้เวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการในระดับต่าง ๆ ทั้งอำเภอ จังหวัด ระดับภาค และกรม

7.ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

1. การได้มีส่วนร่วมในการทำเวทีชุมชน หรือการเข้าร่วมประชุม
2. ความต่อเนื่องของการพัฒนาบุคลากร
3. ความก้าวหน้าในวิชาชีพ

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

1. ระบบบริหารงานบุคคล ยังไม่เอื้ออำนวยให้บุคลากรกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองในวิชาชีพ
2. การไม่ร่วมสรุปบทเรียนที่เกิดขึ้น สามารถนำไปปรับใช้ได้

โจทย์ 3. การติดตาม และนิเทศที่มีประสิทธิภาพ

1.สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

จังหวัดแต่งตั้งทีมนิเทศงาน 4 ทีม โดยแต่ละทีมประกอบด้วย หัวหน้าฝ่าย เป็นหัวหน้าทีม และมีเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายเป็นเจ้าหน้าที่นิเทศ โดยทำการนิเทศทุกเดือน แต่ปัจจุบันจังหวัดและอำเภอ แต่งตั้งผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ ทำหน้าที่ติดตาม นิเทศ เพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานศูนย์บริการฯ ซึ่งจะมีการติดตามนิเทศงานทุกเดือน เพื่อให้ทราบความก้าวหน้า และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่จะควรจะเป็น	การวัด
เป็นระบบให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่องที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (ผู้นิเทศ ผู้รับการนิเทศ) มีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการนิเทศ (ผู้นิเทศกำหนดประเด็น วิธีการจัดเสวนา การจัดทีม การประชุมชี้แจง การสรุปผลการนิเทศระยะเวลาและนิเทศงานในขั้นตอนที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการ)	1. มีการติดตามทุกเดือน 2. จัดทีมติดตาม 3. มีการร่วมกันแก้ไขปัญหา 4. การประชุมทีมนิเทศ เพื่อร่วมกำหนดประเด็น 5. มีการเตรียมความพร้อมของผู้รับผิดชอบ

3.การดำเนินการ

- 1.แต่งตั้งเจ้าหน้าที่นิเทศงานศูนย์บริการฯ ระดับจังหวัดแบ่งเป็น 4 ทีมเพื่อดำเนินการ ได้ครบทุกตำบล
 - 2.การวางแผนร่วมกัน ด้วยการเสวนาและร่วมกันกำหนดประเด็นในการติดตามและนิเทศงานเป็นรายเดือน และเตรียมความพร้อมก่อนดำเนินการล่วงหน้า 1 เดือน
 - 3.รายละเอียดของแผนดำเนินการในระดับพื้นที่ ประกอบด้วย
 - 3.1 ช่วงเวลา จังหวัดกำหนดแผนดำเนินการให้ครบทุกอำเภอภายในเวลา 2 เดือน ในสัปดาห์ที่ 1 และ 3 ส่วน ระดับอำเภอกำหนดให้ครบทุกภายใน 1 เดือน
 - 3.2 ประเด็น ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าหน้าที่นิเทศงานระดับจังหวัดกำหนดประเด็นการดำเนินงานศูนย์บริการฯ เป็นรายเดือน
 - 4.วิธีการ ผู้ติดตามและนิเทศงานระดับจังหวัดทบทวนข้อมูลและผลการปฏิบัติงานแต่ละอำเภอก่อนลงมือปฏิบัติ เพื่อติดตามและนิเทศงานตามประเด็น และสถานที่ที่กำหนด รวมทั้งมีการรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร
 - 5.นำผลการติดตามและนิเทศงานบรรจุเป็นวาระการประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน เพื่อติดตามความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรของจังหวัด
- การติดตามและนิเทศงาน ตามระบบส่งเสริมการเกษตร**
- จากการศึกษาในช่วง พ.ศ.2545 จนถึงกุมภาพันธ์ 2546 มีการมอบหมายการติดตาม การนิเทศ เป็น 4 ทีม แต่ละทีมประกอบด้วย หัวหน้าฝ่ายทั้ง 4 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายแผนงาน ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาการผลิต และฝ่ายป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เป็นหัวหน้าทีม โดยในแต่ละทีมจะมีเจ้าหน้าที่ โดยในแต่ละทีมจะมีเจ้าหน้าที่จากทุกฝ่ายเป็นผู้ร่วมติดตามนิเทศการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล และนโยบายที่สำคัญๆ เช่น โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้

การเตรียมการนิเทศ

1. จัดเตรียมความพร้อมก่อนออกติดตามนิเทศด้วยการประชุมทีมนิเทศทั้ง 4 ทีม หรือศึกษารายละเอียด ประเด็นการติดตามนิเทศร่วมกัน
2. ผู้ประสานงานนิเทศในแต่ละทีมคือเจ้าหน้าที่ฝ่ายแผนงานซึ่งเป็นผู้จัดเตรียมความพร้อมก่อนออกนิเทศ เช่น จัดเตรียมแผนนิเทศ จัดเตรียมยานพาหนะ

การดำเนินการติดตามนิเทศ

1. แต่ละทีมจะออกติดตามนิเทศ ตามแผนที่กำหนดไว้
2. เกษตรอำเภอนัดหมายเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเข้าร่วมรับติดตามนิเทศ โดยใช้สถานที่สำนักงานเกษตรกรอำเภอ ทั้งนี้จะดำเนินการประชุมติดตามนิเทศในภาพรวมทั้งหมดยกก่อน จากนั้นจะติดตามนิเทศในพื้นที่ดำเนินการศูนย์บริการฯ
3. แต่ละทีมจะสรุปรายละเอียดการติดตามนิเทศเป็นลายลักษณ์อักษร และสรุปรายงานผลต่อที่ประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน
4. ร่วมกำหนดแผนการติดตามนิเทศของเดือนถัดไป โดยใช้ที่ประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน

จากการศึกษาในช่วงกุมภาพันธ์ 2546 เป็นต้นมา ได้มีการปรับปรุงระบบการติดตามนิเทศ โดยจัดทีมเหลือ 3 ทีม มีหัวหน้ากลุ่ม 2 กลุ่ม คือกลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร กลุ่มส่งเสริมการผลิตและจัดการผลผลิตและเจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมการผลิต และจัดการผลผลิตเป็นหัวหน้าทีมแต่ละทีม ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากทั้ง 2 กลุ่มร่วมเป็นผู้ติดตามนิเทศ สำหรับการเตรียมการนิเทศและการดำเนินการนิเทศก็ดำเนินการในลักษณะเดียวกันกับช่วงแรก

4.ผลที่เกิด

1. ดำเนินการติดตามนิเทศอย่างต่อเนื่องทุกเดือน โดยผู้ติดตามนิเทศร่วมกับผู้ติดตามนิเทศรวมกันวางแผนกำหนดประเด็นการติดตามนิเทศและสรุปผลการติดตามนิเทศ
2. การจัดทีมนิเทศที่มีเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายในจังหวัดฯ ทำให้เป็นประเด็นปัญหาร่วมกัน และร่วมกัน กำหนดแนวทางแก้ไข

5.ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- ได้รับผลโดยตรงจากการนำผลการนิเทศไปปรับใช้ของเจ้าหน้าที่ทำให้การดำเนินงาน บริการให้ความช่วยเหลือตรงตามวัตถุประสงค์มากขึ้น

5.2 ผลต่อเจ้าหน้าที่

- เกิดทักษะในการติดตามนิเทศ เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

5.3 ผลต่อหน่วยงาน

- ทราบผลความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงาน
- เกิดการเรียนรู้ในลักษณะ Learning organization

6.ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1.ในบางครั้งการติดตามนิเทศไม่สามารถดำเนินการตามแผน	1.เจ้าหน้าที่ติดตามนิเทศ มีภารกิจเร่งด่วน	1.มอบหมายเจ้าหน้าที่ที่เหลือ ดำเนินการติดตามนิเทศ
2.การนิเทศไม่บรรลุผลในบางครั้ง	1.เจ้าหน้าที่ติดตามนิเทศ ยังขาดทักษะในการติดตามนิเทศ	1.ร่วมสรุปบทเรียนจากการนิเทศ 2.ใช้ระบบการบริหารงานเข้ามาสนับสนุน

7.ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

1. การประชุมที่ติดตามนิเทศเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนออกติดตามนิเทศ
2. แผนการติดตามนิเทศที่ชัดเจน
3. การร่วมกันสรุปผลการติดตามนิเทศ และนำไปปรับใช้
4. การมีทัศนคติที่ดีระหว่างผู้ติดตามนิเทศและผู้รับการนิเทศ

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

1. การติดตามนิเทศที่ไม่ต่อเนื่อง
2. เจ้าหน้าที่ติดตามนิเทศและเจ้าหน้าที่ผู้รับการติดตามนิเทศ มีภารกิจเร่งด่วน
3. ไม่นำผลติดตามนิเทศไปปรับปรุงการดำเนินงาน
4. การมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการติดตามนิเทศ

โจทย์ 4. การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ

1.สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

จังหวัดได้กำหนดการประเมินผลการดำเนินงานศูนย์ โดยการประเมินผลงานและประเมินผลการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ ซึ่งจังหวัดจะร่วมกับอำเภอในการประเมินผลการดำเนินงาน

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นระบบประเมินผลการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม	1.มีกำหนดประเด็น การประเมินผลโดยการมีส่วนร่วมทุกระดับทั้งเจ้าหน้าที่ คณะกรรมการศูนย์ 2. ใช้รูปแบบการประเมินผลแบบผสมผสานระหว่างการใช้แผนประเมินผล และใช้เวทีชุมชนประเมินผล

3.การดำเนินการ

1.การประเมินผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ เพื่อพิจารณาผลการดำเนินงานประจำปี ซึ่งดำเนินการโดยเกษตรอำเภอในพื้นที่ดำเนินการเป็นผู้ประเมินผล นำมาประกอบการพิจารณาเลื่อนขั้น เงินเดือนประจำปีดำเนินการปีละ 2 ครั้ง คือ ครั้งแรกระหว่างเดือน ตุลาคม – เดือนมีนาคม ของปีถัดไปและครั้งที่ 2 ระหว่างเดือนพฤษภาคม – เดือนสิงหาคม โดยมีคณะกรรมการกลั่นกรองผลงานระดับจังหวัด ซึ่งประกอบด้วยเกษตรจังหวัดเป็นประธาน หัวหน้ากลุ่ม 2 กลุ่ม และตัวแทนเกษตรอำเภอ 2 คน ทำหน้าที่พิจารณา กลั่นกรองอีกชั้นหนึ่ง

2.การประเมินผลงานของเจ้าหน้าที่ เพื่อประกอบการพิจารณาเลื่อนตำแหน่ง เป็นการเสนอผลงานของเจ้าหน้าที่แต่ละคน เพื่อประกอบการเลื่อนตำแหน่ง หรือเลื่อนระดับ ให้เกษตรจังหวัดพิจารณาเห็นชอบ

3.การประเมินผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการเกษตร ดำเนินการเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.1 การประเมินผลโดยใช้เวทีการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ในการประเมินผลความก้าวหน้า/ความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการ โดยจะดูในภาพรวม

3.2 การประเมินผลโดยใช้ระบบประเมินผล เช่น การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน การประเมินผลการดำเนินงานโครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังพักชำระหนี้ และการประเมินผลการดำเนินงานโครงการวิจัย ด้านแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม

4. การประเมินแผนชุมชนก่อนจะดำเนินการจัดทำแผนชุมชนตามโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน เป็นการประเมินผลร่วมกันระหว่างทีมปฏิบัติการระดับตำบลและทีมวิทยากรกระบวนการระดับอำเภอ โดยใช้แบบประเมินที่มีการกำหนดตัวชี้วัดร่วมกัน

5.ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลในระดับพื้นที่ นำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงระบบงาน โดยการจัดทำข้อมูลก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการของเกษตรกร เพื่อเปรียบเทียบผลการดำเนินงานกิจกรรม/โครงการ ปี 2546

6.การประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในลักษณะการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่โดยมีการกำหนดตัวชี้วัดการปฏิบัติงานและดำเนินการแบบมีส่วนร่วม

4.ผลที่เกิด

1. การประเมินผลงาน/โครงการที่รับผิดชอบ ทำให้ผู้รับผิดชอบโครงการระบบความก้าวหน้าปัญหาการดำเนินงาน/โครงการ

2. การประเมินผลการดำเนินงานโครงการแบบมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกร และศูนย์บริการฯ ช่วยให้การดำเนินงานโครงการตรงกับปัญหา และความต้องการของเกษตรกร

3. การประเมินผลงานเพื่อประกอบการเลื่อนระดับและการประเมินผลงาน เพื่อประกอบการเลื่อนขั้นเงินเดือนประจำปีทำให้เกิดความชอบธรรมในการบริหารงานบุคคลมากขึ้น

5.ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- เกษตรกรทราบความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการร่วมกับหน่วยงาน

5.2 ผลต่อองค์กรเกษตรกร

- ชุมชนทราบความก้าวหน้า ทิศทางการดำเนินงานโครงการ

5.3 ผลต่อเจ้าหน้าที่

- ทราบความก้าวหน้าการดำเนินโครงการร่วมกับเกษตรกร และหน่วยงานที่ดำเนินงาน /

โครงการร่วมกัน

- นำผลประเมินโครงการก่อนดำเนินงานมากำหนดแผนดำเนินงาน และนำผลการประเมินผลโครงการหลังจากเสร็จสิ้นแล้วมาปรับใช้ในการดำเนินงานคราวต่อไป

5.4 ผลต่อหน่วยงาน

- ทราบทิศทางในการดำเนินงาน/โครงการ ว่าสอดคล้องกับเป้าหมายหรือไม่เพียงใด
- นำผลการประเมินผลการดำเนินงาน/โครงการมาปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงาน

6.ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1.ผลการประเมินผลขาดความเชื่อถือ	1.เกิดความล่าช้าในการประเมินผล	1.ใช้เวทีชุมชนเข้าร่วมประเมิน 2.ให้ตัวแทนเกษตรกรและตัวแทนศูนย์บริการฯ เข้าร่วมประเมิน 3.ใช้รูปแบบการประเมินร่วมกันหลายๆ หน่วยงาน

7.ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- ระบบการบริหารงานบุคคลที่เน้นผลงานบุคคลเป็นหลัก
- รูปแบบการประเมินผลที่หลากหลายโดยเฉพาะการประเมินแบบมีส่วนร่วม

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

- ระบบการบริหารงานบุคคลที่เน้นความสัมพันธ์ด้านอื่น
- รูปแบบการประเมินที่ไม่มีตัวชี้วัดชัดเจน

โจทย์ 5. การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

1.สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

การประชาสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะดำเนินการผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น จดหมายข่าว วิทยุกระจายเสียง หอกระจายข่าว ที่ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน และที่ประชุมคณะกรรมการศูนย์ฯ

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการพัฒนาการเกษตร และชุมชน	1. มีการเผยแพร่/ถ่ายทอดเทคโนโลยี ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และผู้เกษตรกรอย่างค่อเนื่องสม่ำเสมอ
2. เป็นการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างหน่วยงานและชุมชน	2. ชุมชนมีความเข้าใจอันดี และให้ความร่วมมือการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ

3.การดำเนินการ

จังหวัดและอำเภอมีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานประชาสัมพันธ์และเผยแพร่มีหน้าที่วางแผนงานด้านการประชาสัมพันธ์ มีการประชาสัมพันธ์ทุกช่องทาง เช่น สถานีวิทยุกระจายเสียง จดหมายข่าว การประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน การประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ของสำนักงานเกษตรจังหวัด เป็นต้น ที่ผ่านมาเกษตรกรได้รับข่าวสารด้านการเกษตร แต่ยังไม่ทั่วถึงการประชาสัมพันธ์โครงการกิจกรรมที่สำคัญ ในส่วนของสำนักงานเกษตรจังหวัดได้ดำเนินการมีดังนี้

1. จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เน้นหนักกิจกรรม/โครงการที่สำคัญ เช่น การประชาสัมพันธ์โครงการจดทะเบียนเกษตรกร โครงการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ และ โครงการณรงค์ไถกลบคอกฟางข้าวเพื่อปรับปรุงบำรุงดิน เป็นต้น

2. การประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรทางสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นทุกสถานีเมื่อมีกิจกรรมโครงการที่สำคัญ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้พี่น้องเกษตรกรได้รับทราบ ซึ่งเป็นช่องทางที่เกษตรกรได้รับทราบข่าวอย่างทั่วถึงและรวดเร็ว

3. การประชาสัมพันธ์ทางหนังสือพิมพ์ เพื่อให้เกษตรกรและบุคคลทั่วไปทราบถึงข่าวสารการดำเนินงานด้านงานส่งเสริมการเกษตร และให้เห็นถึงความสำคัญในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมการเกษตร รวมถึงข่าวสารความรู้ด้านการเกษตรด้วย

4. ในระดับพื้นที่เน้นหนักการประชาสัมพันธ์โครงการที่สำคัญโดยมอบหมายให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ รวมทั้งประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ด้วย

4.ผลที่เกิดขึ้น

1. การประชาสัมพันธ์ในระดับอำเภอส่วนใหญ่ใช้ที่ประชุมประจำเดือนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
2. การใช้เวทีประชุมประจำเดือนสำนักงานเกษตรอำเภอเพื่อวางแผนประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ศูนย์บริการฯ
3. การประชาสัมพันธ์ ผ่านหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง สามารถประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจกับชุมชนได้เป็นอย่างดี
4. การจัดทำข่าว แผ่นปลิว แผ่นพับ และแผ่นโปสเตอร์ เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรม หรือผลการดำเนินงานกิจกรรมทำให้ชุมชนทราบ
5. การจัดทำเว็บไซต์ของสำนักงานเกษตรจังหวัดมีข้อมูลทั่วไป แต่ยังไม่ทันสมัย

5.ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- รู้ข้อมูลข่าวสารทางราชการได้เร็วขึ้น

5.2 ผลต่อเจ้าหน้าที่

- ประชาสัมพันธ์ งานของทางราชการได้เร็วขึ้น

5.3 ผลต่อหน่วยงาน

- ประหยัดงบประมาณและเวลาในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

6.ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1.ข้อมูลประชาสัมพันธ์ขาดความน่าเชื่อถือ	1.ข้อมูลไม่ชัดเจน	

7.ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- ช่องทางประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย
- เจ้าหน้าที่รับผิดชอบที่มีความคล่องตัว

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

- แผนการประชาสัมพันธ์ไม่ชัดเจน ไม่ทันเวลา

โจทย์ 6. การสนับสนุนแผนของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

1.สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

แผนชุมชนที่เสนอความต้องการจะได้รับการสนับสนุนตามความสำคัญของการพัฒนา แต่มีการเสนอแผนในช่องทางยังน้อย

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นระบบที่สามารถสนับสนุนแผนที่มาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง	แผนของชุมชนได้รับการสนับสนุนทั้งในเรื่องวิชาการ งบประมาณ และอุปกรณ์ให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้
2. มีทีมงานนำเสนอแผนไปสู่การปฏิบัติ	

3.การดำเนินการ

แผนชุมชนที่ดีต้องสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริงการสนับสนุนแผนชุมชนควรเป็นลักษณะการบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ที่มีหน้าที่ในการนำแผนชุมชนเสนอขอรับการสนับสนุน

การนำแผนไปสู่การปฏิบัติดำเนินการ 2 แนวทาง ดังนี้

1. ชุมชนนำแผนไปปฏิบัติ หลังจากจัดกระบวนการเรียนรู้เวทีระดับตำบลสิ่งที่ผู้นำไปเรียนรู้ คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพของชุมชน ทำให้ผู้นำมีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชุมชนจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันแล้วนำ แผนชุมชนมาพิจารณากิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้

2. นำเสนอแผนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลังจากที่ชุมชนได้ดำเนินการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ได้นำแผนเสนอองค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การสนับสนุนด้านแผนส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน โดยผ่านศูนย์บริการฯ แผนชุมชนจะได้รับการสนับสนุนจาก อบต. นั้น สมาชิก อบต. ที่เข้าร่วมเวทีเรียนรู้ในระดับตำบลจะมีส่วนช่วยผลักดันให้ได้รับการสนับสนุน เพราะมีความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้และการได้มาซึ่งแผนชุมชนอย่างแท้จริง

4.ผลที่เกิด

1. แผนชุมชนได้รับการขับเคลื่อนทั้งจากโดยชุมชนเอง และหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน
2. มีการนำแผนชุมชนมาบูรณาการเป็นแผนของ ตำบล/ชุมชน เพียงแผนเดียว

5.ผลลัพธ์

5.1 ผลต่อเกษตรกร

- ได้รับผลจากการสนับสนุนแผนชุมชนเร็วขึ้น

5.2 ผลต่อหน่วยงาน

- หน่วยงานสนับสนุนแผนได้ตรงกับความต้องการของชุมชนและเกษตรกร

6.ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหา/อุปสรรค	สาเหตุ	การแก้ไข
1.แผนไม่ได้รับการสนับสนุน	1 แผนไม่ชัดเจน	1.หน่วยงานที่สนับสนุนเข้าร่วมในขั้นตอนจัดทำแผน

7.ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

- หน่วยงานหรือองค์กรที่สนับสนุนแผน เข้าร่วมในขั้นตอนการจัดทำแผน
- การจัดทำเวทีประชาพิจารณ์แผนชุมชน

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

- องค์กรที่จัดทำแผนไม่นำแผนที่จัดทำไปสู่การขับเคลื่อน

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผล

ผลการดำเนินการศึกษาวิจัยค้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตร จังหวัดพิษณุโลก สรุปผลได้ดังนี้

1. ระบบการทำงานในพื้นที่

1.1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีประสิทธิภาพ คือต้องมี ที่ทำการที่เป็นสัดส่วน มีคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ที่ได้รับการคัดสรรโดยชุมชนเข้ามาทำหน้าที่บริหารจัดการศูนย์บริการฯ ร่วมกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีกระบวนการจัดทำ แผนชุมชนซึ่งใช้เวทีชุมชนจนเกิดแผนชุมชนที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของชุมชนและชุมชนสามารถ รับบริการต่าง ๆ ที่ตรงกับความต้องการ

ทั้งนี้ ในการดำเนินการของศูนย์บริการฯ จะมีการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ทุกเดือน เพื่อร่วมกันกำหนดแผนปฏิบัติงานประจำปี แผนปฏิบัติงานประจำเดือน และแผนปฏิบัติงานประจำสัปดาห์

นอกจากนี้ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จะเป็นในรูปกลุ่ม และเครือข่าย โดยจะเชื่อมโยงกัน ทั้งการถ่ายทอดความรู้ และกิจกรรม

1.2 กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร มีการกำหนดแผน ปฏิบัติงานร่วมกับศูนย์บริการฯ ในที่ประชุมประจำเดือนคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ โดยบทบาทหลักของ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร คือ เป็นผู้ประสานงาน เป็นวิทยากรกระบวนการ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตร แม้บางครั้ง จะมีภารกิจเร่งด่วนแทรกเข้ามา ก็จะมีการใช้ทีมงาน เข้ามาช่วยแก้ปัญหาในการทำงาน

2. สนับสนุนการทำงานในพื้นที่

2.1 ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ จะต้องเป็นข้อมูลที่ชุมชนร่วมกำหนดและ ร่วมดำเนินการจัดเก็บและตรวจสอบความถูกต้อง ซึ่งจะทำให้ข้อมูลเกิดความน่าเชื่อถือ มีความมั่นใจ ในการนำไปใช้ประกอบการวางแผนตัดสินใจทำกิจกรรม

2.2 ระบบการพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ เป็นระบบที่มีการเรียนรู้ร่วมกันโดยใช้เวทีต่าง ๆ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติ การร่วมในเวทีชุมชน การประชุมประจำเดือนสำนักงานเกษตรอำเภอ เป็นต้น ทั้งนี้ สิ่งสำคัญ คือ เจ้าหน้าที่จะต้องมีแรงผลักดันของตนเองที่จะเรียนรู้ด้วย

2.3 ระบบการติดตามนิเทศที่มีประสิทธิภาพ มีการมอบหมายผู้รับผิดชอบในการติดตาม นิเทศงาน โดยมีการทำความเข้าใจในประเด็นการติดตามนิเทศร่วมกัน มีแผนที่ชัดเจน รวมทั้งการสรุปผล การติดตามนิเทศ และการนำผลการติดตามนิเทศไปใช้ปรับปรุงการดำเนินงาน

2.4 การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ มีทั้งการประเมินผลของเจ้าหน้าที่เพื่อเป็นการประเมินเลื่อนตำแหน่ง และการประเมินผลงานเพื่อประกอบการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนประจำปีรวมทั้งการประเมินผลการดำเนินงาน/โครงการ โดยการประเมินผลจะมีทั้งการใช้แบบประเมินผลและการใช้เวทีชุมชนหรือเวทีการประชุมในการประเมินผล

2.5 การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ มีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบงานประชาสัมพันธ์โดยใช้ช่องทางต่าง ๆ ทั้งเอกสารสิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง การประชุมผู้นำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการดำเนินงาน/โครงการต่าง ๆ

2.6 ระบบสนับสนุนแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ โดยแผนชุมชนจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งแผนชุมชนที่ดำเนินการโดยชุมชนเอง

อภิปรายผล

1. ระบบการทำงานในพื้นที่

1.1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีประสิทธิภาพ

- คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ที่ได้รับการคัดสรรโดยชุมชนเริ่มเข้าใจบทบาทหน้าที่ชัดเจนมากขึ้น มีความรู้สึกเป็นเจ้าของศูนย์บริการฯ เห็นได้จากการที่คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีการจัดแบ่งหน้าที่เพื่อร่วมกันบริหารจัดการศูนย์บริการฯ แต่ทั้งนี้เนื่องจากในการดำเนินงานกิจกรรมศูนย์บริการฯ ซึ่งเริ่มดำเนินการ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มอบหมายให้กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ จึงทำให้ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคิดว่าเป็นเรื่องที่กรมส่งเสริมการเกษตรจะต้องดำเนินการรับผิดชอบเอง หลังจากที่มีการปรับปรุงโครงสร้างของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ชุดปัจจุบัน ซึ่งมีผู้นำชุมชนเป็นประธานทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมมากขึ้น

- แผนปฏิบัติงานประจำปี แผนปฏิบัติงานประจำเดือน และแผนปฏิบัติงานประจำสัปดาห์ ถึงแม้จะเป็นแผนที่เกิดจากการร่วมกันกำหนด โดยที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ประจำเดือนก็ตาม แต่ก็ยังเป็นแผนที่ร่างโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร แล้วนำเข้าสู่วาระการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ รวมทั้งการบูรณาการแผนของหน่วยงานอื่นก็ยังมีไม่มากนัก

- การให้บริการของศูนย์ฯ ก็ยังไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรมากนัก เพราะส่วนใหญ่เป็นการกำหนดประเด็นการให้บริการโดยหน่วยงาน ดังนั้น การจัดทำเวทีชุมชนเพื่อร่วมกันกำหนดความต้องการ การรับบริการจะทำให้ได้ประเด็นการบริการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของเกษตรกร

- เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมที่เกิดขึ้น จะมีการเชื่อมโยงกันในเครือข่ายกิจกรรมที่เป็นลักษณะเกื้อกูลกัน เช่น กรณีการเชื่อมโยงเครือข่ายกิจกรรมโรงสีข้าวชุมชนกลุ่มเกษตรกร ตำบล ทำงานกับกลุ่มข้าว กลุ่มผู้เลี้ยงไก่พื้นเมือง และกลุ่มผู้เลี้ยงสุกร โดยกลุ่มผู้เลี้ยงไก่พื้นเมือง และกลุ่มผู้เลี้ยงสุกร จะใช้รำและปลายข้าวจากโรงสีข้าวเป็นวัตถุดิบในการผลิต นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้ผลิตข้าวกล้อง / ข้าวซ้อมมือ ตำบลปากโทก ที่เชื่อมโยงกิจกรรมกับกลุ่มร้านค้ากลุ่มผู้ผลิตข้าว

1.2 กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จะใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกในการทำงานโดยการกำหนดแผนปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ แต่บางครั้งเจ้าหน้าที่เองไม่สามารถปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ได้ เนื่องจากมีภารกิจเร่งด่วน ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อเจ้าหน้าที่ลดลงได้

สำหรับบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการทำงานร่วมกับคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้น มีการปรับเปลี่ยนบทบาทจากเดิมที่เป็นลักษณะเกษตรสงเคราะห์เป็นแผนผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้นำเวทีในลักษณะการเป็นวิทยากรกระบวนการมากขึ้น แม้บางคนจะไม่สามารถจะเป็นวิทยากรหลักได้ แต่ก็สามารถเป็นวิทยากรผู้ช่วย นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรยังพร้อมที่ประสานงานระหว่างชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยส่วนใหญ่จะเป็นการประสานงาน แบบไม่เป็นทางการ คือ การใช้โทรศัพท์มือถือส่วนตัว จะเห็นว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถปรับบทบาทของตัวเองได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

2. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

สำหรับระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลก นั้น ตามระบบงานที่รับผิดชอบทั้งหมดจะอยู่ภายใต้ฝ่ายแผนงาน ซึ่งที่ผ่านมาเจ้าหน้าที่ของฝ่ายแผนงานจะทำหน้าที่เป็นกล้าย ๆ กับเลขานุการของระบบย่อยต่าง ๆ ทั้งระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบการพัฒนามูลฐาน ระบบการติดตามนิเทศ ระบบการประเมินผล ระบบการประชาสัมพันธ์และระบบการสนับสนุนแผนชุมชน แต่ช่วงที่ผ่านมาหลังการพักชำระหนี้ และโครงการอื่น ๆ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ในฝ่ายก็มีไม่เพียงพอ จึงทำให้ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่ผ่านมา จึงไม่ค่อยจะเห็นเป็นรูปธรรมมากนัก

แต่อย่างไรก็ตามการมีทัศนคติที่ดีต่อกันของผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ในส่วนระบบการทำงานในพื้นที่ และในส่วนระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ ก็สามารถทำให้ระบบต่าง ๆ ขับเคลื่อนไปได้อย่างดี

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ โดยนักวิจัยประกอบด้วย นักวิจัยส่วนกลาง นักวิจัยระดับจังหวัด และอำเภอ ซึ่งไม่คุ้นเคยกับการวิจัยลักษณะนี้ โดยเฉพาะนักวิจัยระดับจังหวัด และอำเภอ ส่วนใหญ่ ยังไม่เคยเป็นนักวิจัยมาก่อน อาจทำให้ข้อมูลสำคัญบางอย่างขาดหายไป

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปน่าจะมีการเตรียมนักวิจัยให้มีความพร้อมก่อน โดยเริ่มจากงานวิจัยที่มีกรอบการวิจัยไม่กว้างนัก

2. ในการวิจัยครั้งนี้ จะมีการมอบหมายภารกิจ และทำพันธะสัญญากันตั้งแต่เริ่มงานวิจัยประมาณเดือนกรกฎาคม 2545 แต่จากนั้นเป็นต้นมา ความเข้มข้นก็ค่อย ๆ จางลง จนสุดท้ายเกือบจะไม่มีเวทีที่สรุปได้ ดังนั้น หากให้การวิจัยครั้งต่อไป เกิดผลที่ชัดเจนมากขึ้น ควรจะกำหนดเป็นทีมวิจัยที่ชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

กมล สดประเสริฐ. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ. (อัครา)

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2537. บทบาทหน้าที่และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร.

กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัครา)

..... 2542. แนวทางการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ปี 2542. กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัครา)

..... 2544. รายงานผลการประชุมสัมมนาจัดทำแผนพัฒนาโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร. กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัครา)

..... 2545. บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ. กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (อัครา)

..... 2546. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2543. โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน. (อัครา)

..... 2546. คู่มือหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (Mobile Unit). (อัครา)

กองวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการเกษตร. 2546. กระบวนการจัดทำแผนชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

จำลอง พุ่มซ้อน และกิ่งสกล สวัสดิ์ชัย. 2545 “ การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.

ฐวัฒน์ พานิชโยทัย ไพบุลย์ชูเอียง ดำรงวิทย์ คงเพชร และฤทธิ์ เพ็งจันทร์. 2545 “ การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาตำบลหินลาด อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.

นเรศ สงเคราะห์สุข. 2541. จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน.

นันทา บุรณรัตน์. 2540. การประเมินผลแผนงานโครงการ. เอกสารประกอบการบรรยายการฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารส่งเสริมการเกษตรอำเภอ รุ่นที่ 12 ณ โรงแรม ที.เค. พาเลซ กรุงเทพมหานคร วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2540. (อัครา)

บำเพ็ญ เขียวหวาน. 2544. จากกระบวนการวิจัยทางสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์สู่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. (อัครา)

..... ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. (อัครา)

บุญธรรม จิตต์อนันต์. 2536. ส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. 2543. การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร. ใน : ทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ)

การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6-14. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

_____. 2544. การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร. ในการวิจัยเพื่อการพัฒนาการ
ส่งเสริมการเกษตร. หน่วยที่ 6-10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ประจักษ์ เข้มมุกด์ พูนรัตน์ แสงหนุ่ม อรรรรณ ฌรงค์ศรัคคิ์ นุปผา แสงผล มานิดา ศรีสาคร เสรี
ชาเลลา สุปัญญา เสนะวิณิน ทวิช บุญธิศรีมี เมรุณี แท่นนิต ประยูร ห่วงนิกร สุมาลี วาณิชว
โรตม์ นิภาวดี ทะไกรราช สุบิน แก้วยัง จุติมา สุวรรณชาติ และจุฬาทรร ศรีรังสรรค์. 2546.

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2546. จาก

<http://www.it.ribr.ac.th/person/kanes/ktmribr/History/H6.html>.

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. 2544. การวางแผนแก้งจอนโดยกนจน: จูดเริ่มต้นของการขจัดความ ยากจน.

(อัดดำนนา)

ปัญญา ปุลิเวคินทร์. 2543. ประสบการณ์การถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมของธนาการเพื่อการเกษตร
และสหกรณ์การเกษตร.ใน อารันต์ พัฒโนทัย, (บรรณาธิการ) ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากร
และพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน. รายงานการสัมมนาระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ณ โรงแรมหลยส์
แพเวริน กรุงเทพฯ, 15-17 พฤศจิกายน 2543. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และ
คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.

พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์. 2543. แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร. ใน : ทศนีย์ วิญญา,

(บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 1-5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช.

พนัส พฤษ์สุนันท์ อุบล จันทรเพชร และจินตนา ชุณห์มุกดา. 2545. รายงานการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วน
ร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่าอยู่: กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี. โรงพิมพ์ธรรมรักษ์.

พรทิพย์ อุดมสิน และปรัชญา อยู่ประเสริฐ. 2543. การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร. ในทศนีย์
วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6-10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

มาริสา โกเสยะ โยธิน. 2543. รายงานการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ
ด้วยวิธีเกษตรธรรมชาติและการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่
บ้านทับทิมสยาม02. กรุงเทพฯ: การศาสนาและการวัฒนธรรมกระทรวงศึกษาธิการ.

รับภา ไชยชะสุนทร. 2526. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์. ใน : เอกสารการสอนชุดวิชา 91209
การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิกอาร์ต.

วัลลภ พรหมทอง. 2541. หลักและวิธีการส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.

- วิทยา อธิปอนันต์ อาทร มีแก้ว สุพร เจือกโ้ว้น สมนึก คงชู และปาริชาติ พลปักที. 2545 “ การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาดำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สนั่น สุขพอดิ. 2545 “ การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาดำบลห้วยไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สมพร หาญพงศ์พันธุ์. 2543. การติดตาม ประเมินผลในงานส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. ใน: ทศนีย์ วิญญา,(บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6 – 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2543. คู่มืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น Version I. (เอกสาร โรเนียว)
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2544. ปริมาณและมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรรายเดือน. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2545. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ.2545-2549. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี.2546. คู่มือการปฏิบัติงานคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. กรมส่งเสริมการเกษตร
- สิน พันธุ์พินิจ. 2544. การส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรพิทยา.
- สุริยา วีรวงศ์. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. แนวคิดการวิจัยและพัฒนา: วิธีการและเทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. ใน ความรู้เบื้องต้นกองทุนหมู่บ้าน สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2546 จาก <http://www.rajaphat.ac.th/village/base.html>.
- อภิชาติ อติเวทิน. 2546. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- อรพินท์ สฟโชคชัย. 2539. ภาคราชการไทยและหุ้นส่วนใหม่ในการพัฒนา.
- อรุณ อวนสกุล. 2543. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน: แนวทางและดัชนีชี้วัด. ใน อารันต์ พัฒโนทัย, (บรรณาธิการ) ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน. รายงานการสัมมนา ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ณ โรงแรม หลุยส์ เทเวร์น หลักสี่ กรุงเทพฯ. 15 –17 พฤศจิกายน 2543. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เอกชัย โอเจริญ. 2541. พัฒนาการระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงวิชาการเนื่องในโอกาสรำลึกศาสตราจารย์ท่านอง สิงคาลวณิช เรื่อง “วิสัยทัศน์การส่งเสริมการเกษตรไทย” วันที่ 19 ตุลาคม 2541. (อัดสำเนา)

ภาคผนวก

กระบวนการจัดทำเวทีจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม

